

מחקרי מועצת תנועות הנוער

צפונה ונגבה

סיולי תנועות הנוער בישראל, תמונת מצב 2015

| רקפת הימן זהבי

רקפת הימן זהבי

צפונה ונגבה

טיולי תנועות הנוער בישראל, תמונת מצב 2015

מחקרי מועצת תנועות הנוער בישראל

ראו אור בסדרה:

1. **המסע אל ההגשמה החדשה בתנועות הנוער, לחנך לערכים ולא לצורות,** נעם אבן, 2014.

מהדורה שנייה, 2016.

גלגולו של רעיון ההגשמה, מהגשמה חלוצית חקלאית להגשמה בקהילה במסגרות חינוך ורווחה. התמודדות תנועות הנוער עם השינויים בחברה הישראלית והצלחתן בשינוי היעדים.

2. **הזדמנות למנהיגות, מנהיגות וחינוך למנהיגות בתנועות הנוער,** נעם אבן, רקפת הימן זהבי, אבי בורגר, 2016.

בתנועות הנוער מכשירים דורות של מנהיגים ואזרחים פעילים. התנועות, בזכות המבנה והקשר בין מדריכים לקבוצות, מהוות כר פורה להתנסות ולתרגול של בני הנוער במשימות הדורשות אחריות, יוזמה, הובלה והנהגה.

3. **עין משוטטים, ראשית הטילים בתנועות הנוער 1912–1942,** גיל גרטל, 2016.

תנועות הנוער התפתחו מתוך קבוצות של נוער מטייל. אל הטילים נוספה פעילות רעיונית, וכך התפלגו התנועות, כל תנועה והאידיאולוגיה שלה. במהלך הטיל הנוער חי את תרבות הנוער, ומפיק לקחים ברובד הרעיוני של התנועה.

4. **צפונה ונגבה, טיולי תנועות הנוער בישראל, תמונת מצב 2015,** רקפת הימן זהבי, 2017.

פריסת הטילים התנועתיים מתכנון ועד ביצוע, לאורך שנת פעילות ובחתכי הגיל השונים, מדגימה היקף עצום של טילים בתנועות הנוער. הטיל מהווה שיא בחינוך לערכי התנועה, והזדמנות לביטוי ייחודיות, שייכות, גאווה ומחויבות.

עומד להתפרסם:

5. **מאפייני החינוך בתנועות הנוער, המקרה של מחנות קיץ – תיק מקרה,** רקפת הימן זהבי, גיל גרטל.

תנועות הנוער מתאפיינות בנכונות גבוהה מצד בני הנוער לקחת חלק בפעילות לימודית וחינוכית. הדבר מתאפשר בזכות המאפיינים: שותפות והנהגה עצמית, גמישות תפקודית, התנסות ומשחקים, מבנה, מעמדות וסמלים.

צפונה ונגבה

טיולי תנועות הנוער בישראל,

תמונת מצב 2015

רקפת הימן זהבי

צפונה ונגבה

טיולי תנועות הנוער בישראל, תמונת מצב 2015

רקפת הימן זהבי

עריכה מדעית:

ד"ר גיל גרטל, הצוות הדידקטי בע"מ

ד"ר נעם אבן, הצוות הדידקטי בע"מ

עיצוב כריכה ותרשים: שקד רענן תקשורת חזותית

עריכה לשונית: שלמה אבן

עימוד: יהודית שטרנברג

הדפסה: דפוס חבצלת

מקור התמונות: כולן נמסרו באדיבות ארכיוני תנועות הנוער ומחלקות מפעלים בתנועות הנוער.

תמונת כריכה קדמית: תנועת השומר הצעיר, קבוצת חברי שכבה ט' בסמינר סיירים.

הערה: הספר (למעט הציטוטים) כתוב מטעמי אחידות בלשון זכר בדרך כלל (מטייל, מדריך), אך מתייחס לכולם ולכולן.

© כל הזכויות שמורות למועצת תנועות הנוער ולצוות הדידקטי בע"מ

הוצאת מועצת תנועות הנוער. שבט תשע"ז, פברואר 2017

מסת"ב 978-965-92142-5-9 ISBN

נדפס בישראל 2017

מהדורה דיגיטלית מתוקנת: נובמבר 2020

תוכן העניינים

7	מבוא
11	1. תפיסת הטיול ומטרות הטיול
25	2. תכנון, הכנה והכשרה להדרכה בטיול
49	3. טיולי פתיחת שנה – סוכות
61	טיולי פתיחת שנה – טבלה מסכמת
63	4. מסעות נודדים – חנוכה
75	מסעות נודדים חנוכה – טבלה מסכמת
79	5. טיולי אביב אתגריים – פסח
95	מסעות אביב פסח – טבלה מסכמת
99	6. טיולים, מחנות ומפעלי קיץ
122	טיולים מחנות ומפעלי קיץ – טבלה מסכמת
127	7. הצטרפות למעגל התנועה – מפעלים תנועתיים ייחודיים
141	מפעלים תנועתיים ייחודיים – טבלה מסכמת
145	תמונות מטיולי התנועות
155	8. רב־שיח רכזי מפעלים – טיולים, כל מה שרצינו לדעת
171	9. דיון – הטיול בראייה רב־תנועתית
171	א. מאפייני הטיול
171	1. מטרות הטיולים
177	2. הטיולים בלוח השנה
181	3. טיולים ייחודיים

184	ב. אתגרי הטיול התנועתי
	1. חופש וספונטניות, אל מול התמסדות הטיולים
184	והקשר עם משרד החינוך
187	2. הדרכה בטיול – חברתי מול מקצועי
	3. חוויית הטיול בטבע אל מול סגנון החיים
189	המודרני
193	סיכום
197	נספח – ראיונות שבוצעו במסגרת המחקר

מבוא

מראשית היותן של תנועות הנוער, בארץ כמו בוודאי בכל מקום בעולם בו הן קמו, היו הטיולים לאחת הפעילויות המרכזיות והחשובות שלהן. הטיולים נתפסו ככלי חינוכי, בתחילה לחיזוק וגיבוש הזהות האישית והקבוצתית, בדגש על הקבוצה הקטנה, ומאוחר יותר להגברת הזיקה להיסטוריה של עם ישראל ולארץ ישראל, וכן לחיזוק תחושת השייכות לתנועה.

בכל אחת מהתנועות נערכים טיולים, כך הנחנו בתחילת מחקר זה, ויצאנו לבדוק את השונה והדומה ביניהם, במטרה ליצור תמונה מלאה של טיולי תנועות הנוער כיום. בין הנושאים שבדקנו: מטרות הטיול, אופן תכנון הטיול, ביצוע הטיולים, שכבות הגיל המטיילות, אזורי הטיול, מאפייני הטיול וההדרכה בו.

המחקר התבצע בתנועות הנוער השונות באמצעות ראיונות של רכזי המפעלים ושל בעלי תפקידים נוספים. בנוסף, נותחו חוברות טיולים ומסמכים הקשורים לטיולים.

התמונה המשתקפת ממחקר זה היא כי תנועות הנוער הן גוף מטייל, פעיל ואקטיבי. כבעבר גם היום מהווים הטיולים נדבך משמעותי מהפעילות התנועתית, בכל התנועות. לטיולים מיוחסות מטרות שונות, חלקן דומות למטרות שהיו בימי ראשית הטיולים וחלקן מותאמות לאידיאולוגיות התנועתיות ולרוח התקופה.

נוכחנו לדעת כי קיומו של הטיול נובע לא רק מתוקף מסורת תנועתית אלא מחשיבה מעמיקה ויסודית, תוך ייחוס משמעות רבה לטיול, התמקצעות ועבודה מתמידה על שיפור איכותו ושימוש יעיל בו ככלי חינוכי המשרת את מטרות התנועה. הטיולים התנועתיים כוללים תהליך נרחב של תכנון והפקה, הוצאה לפועל, הדרכה בטיול והפקת לקחים לאחר טיול. ניתן לומר כי תנועות הנוער הן הגוף המטייל הגדול והפעיל ביותר בישראל, ולפעילות זו מוקדש ספר זה.

הספר פורסם לפניכם את מפת הטיולים של תנועות הנוער בישראל. בחלק הראשון מוצג המידע על פי נושאים מרכזיים, בהם מטרות הטיול, אופן תכנון הטיול, הטיולים עצמם ומפעלי הדגל של התנועות. סדר הצגת הטיולים מובא על פי ציר זמן כרונולוגי, המלווה את שנת הפעילות מטיולי פתיחת השנה (סוכות), דרך מסעות חורף (חנוכה), טיולי אביב (פסח) ועד למפעלי המחנות והכשרות הקיץ. סדר הצגת טיולי התנועות נקבע על פי גודלן. בחלק מהמועדים לא מתקיימים טיולים בכל תנועות הנוער, ובמקרים אלה לא מוזכרת התנועה בפרק האמור.

מרבית הטיולים המובאים בספר זה הם טיולים המתבצעים ברמה התנועתית, מחוזית או ארצית. בכמה מקומות בספר מוזכרים טיולים ברמה המקומית (סניפית). בסוף כל אחד מהפרקים יש טבלה מסכמת המציגה את המידע באופן מתומצת.

בחלק השני של הספר מובא רב-שיח בנושא טיולי תנועות הנוער שהשתתפו בו רכזי המפעלים השותפים לוועדת המפעלים של מועצת תנועות הנוער בישראל.

בחלק השלישי של הספר נכלל דיון מסכם במספר סוגיות העולות מתמונות מיפוי הטיולים, כמו מטרות הטיול, מאפייני הטיול ואתגרי הטיול כיום.

הציטוטים המובאים בספר לקוחים מרב-שיח רכזי מפעלים שנערך בפברואר 2016 בכפר המכביה, מפרסומי התנועות ומראיונות עם רכזי המפעלים שנערכו במסגרת מחקר זה (כמפורט בנספח).

תודה שלוחה לנפתלי דרעי, לערן גלזר ולפורום רכזי המפעלים במועצת תנועות הנוער (מת"ן) שלקחו חלק פעיל במחקר זה, על הפתיחות והנכונות לשיתוף המידע, על הצגת התמונה בצורה בהירה ומפורטת ועל התמודדות אמיתית וכנה עם כל הסוגיות הקשורות בנושא הטיולים בתנועות.

באיחולי קריאה נעימה ומחכימה נפנה למחקר.

1. תפיסת הטיול ומטרות הטיול

חינוך לערכים צריך לעשות ולא רק לדבר... כשאנחנו מתכננים טיול אנחנו חושבים במונחים של חוזקות של ילד, מה יכול לחזק אותו ולהעצים אותו. היציאה אל הטבע מאפשרת ניתוק זמני מהשגרה ומהסביבה הרגילה ומהווה הזדמנות לחיבור אל העצמי והקבוצה... הטיול נותן לקבוצה חוויה מאומצת של יחד, ומאפשר ביטוי ליכולות שונות של החניכים... הדגש בטיול הוא על המנהיגות הצעירה ועל הפרט בתוך הקבוצה. איך כל חניך ומדריך יכול להיות איכותי בתוך טיול ולהביא מעצמו לתוך הטיול. (מתוך דברי רכזי מפעלים, ראיונות)

ב כל תנועות הנוער מתקיימים טיולים. כשנשאל מדוע אמנם נקבל תשובות שונות מאנשי התנועות, אך באופן גורף רואות כל התנועות בטיול דרך להשגת מטרות ערכיות, התואמות את ערכי התנועה. ערכים אלה משתנים על פי האידאולוגיות השונות של התנועות ומקבלים ביטויים שונים בתפיסת הטיול, בתכנון הטיול, בהדרכה ובפעולות המתרחשות בו.

מטרות הטיול, כפי שנראה בהמשך, עונות על ארבעה תחומי חינוך של תנועות הנוער: העצמת הפרט; גיבוש המסגרת החברתית; חינוך לערכי התנועה; חינוך לאומי לאהבת הארץ ולאזרחות פעילה.

מטרות הטיולים בתנועות השונות

הצופים

הטיול בתנועת הצופים נתפס כאחד הכלים המשמעותיים ביותר לתהליך החינוכי. הטיול הצופי נקרא – מסע. שם זה יושב בהלימה עם תפיסת ההדרכה התנועתית שפותחה בשנים האחרונות, המבוססת על תהליכים חינוכיים – מסעות – אותם עובר החניך במשך שנת הפעילות ובמשך כל שנותיו כמתחנך בתנועה. תפיסתו של הטיול כהזדמנות חינוכית משמעותית נובעת בין היתר מההבנה כי זמן שהייה בטיול עולה על סך כל זמן הפעילות השנתית השוטפת, והדגש בטיול הוא בעיקר על מטרות קבוצתיות וחברתיות של הגדודים.

ההבנה כי הטיול הוא כלי בידי המדריך לקידום מטרות חברתיות הובילה למספר דפוסי חשיבה ופעולות ממשיות בהקשר לטיולים. בין אלה תכנון הטיול בהתאם לחזקות של החניך ובהתאם לשיקוף מצב הקבוצה, שיתוף המדריכים בתכנון הטיול ובהדרכתו כחלק מעידוד מנהיגות צעירה והליכה בטורים מפוצלים ומצומצמים לפי קבוצות.

בעת בנייה ותכנון של טיול חושבים במונחים של חזקות של החניכים, ומתכננים את הטיול כך שיזמן מצבים אשר יחזקו את המשתתף ויעצימו אותו. בתנועה משתדלים שטיול יהא חוויה של ניתוק מהבית ומשגרת היומיום, כדי שהחניכים יהיו פנויים לספוג את התהליך החינוכי. בנוסף, לפני כל טיול מתבצע בכל שבט, על פי גדודים, תהליך של שיקוף מצב קבוצתי – בתהליך זה מנתח כל מדריך עם ראש הגדוד (רשג"ד) שלו את מצב הקבוצה, הצרכים של הקבוצה והמטרות לטיול, בהקשר הקבוצתי.

כדי לעודד מנהיגות צעירה ולעודד את המדריכים לאחריות הם לוקחים חלק פעיל בתכנון הטיול ומעורבים בהוצאתו לפועל

ובהדרכתו. ההבניה של הטיול מאפשרת לכל אחד מהמדריכים להיות איכותי ומשמעותי בתוך הטיול ולבסס את בניית הקבוצה שלו. התכנון של הטיול הוא כזה שיזמן אתגרים, מתוך הבנה שאלה הם המקומות בהם האישיות של המדריכים והחניכים יכולה להתפתח.

שיטת ההליכה בטיולי תנועת הצופים היא הליכה בטורים. עד לפני מספר שנים היה נהוג בכל הטיולים התנועתיים לצעוד בטורים, כאשר קבוצה עוקבת אחרי קבוצה באותו מסלול. נוכח המספר הגדול של החניכים בתנועה נוצר בשנים האחרונות מצב בו משתרכים לאורך המסלול טורים ארוכים מאוד, המורכבים מאלפי חניכים. אופן הליכה זה סותר במידה מסוימת את התפיסה בה החניך יכול להתפתח ולקבל התייחסות בהתאם לצרכיו. בעקבות כך שונתה תפיסת ההפעלה של הטיולים ברמה ההנהגתית והתנועתית. דרך הפעולה החדשה היא הגדלת כמות הטורים כדי להקטין כל טור, ופיצול טורים למסלולים שונים. הקטנת הטורים נועדה לשרת את המטרות החינוכיות של הטיול ולהפוך את החוויה למשמעותית יותר אצל כל חניך וחניכה, שלא ייבלעו בטור של מאות או אלפי חניכים.

ההליכה בתוך הטור אינה סותרת את העובדה כי החניכים מטיילים במסגרת הקבוצה הגרעינית שלהם, יחד עם המדריך הקבוע מהשבט. הדבר נכון גם לטיולי השכבה הבוגרת. גם בטיולים בהם ישנן קבוצות מעורבות משבטים שונים, בהדרכתו של מדריך שאינו המדריך הקבוע, המסגרת של הקבוצה הקטנה עדיין נשמרת בתוך מסגרת הטור הארוך.

סיכום מטרות הטיול בתנועת הצופים מראה כי כל הפעילות מתרכזת לאמירה אחת ברורה, לפיה המסע הוא עוד אמצעי חינוכי להעצמת החניך והמסגרת הקבוצתית, לצד צופיות, מחנאות ואמצעים חינוכיים נוספים. לדברי מחלקת המפעלים של התנועה, לצד המטרות החברתיות שתוארו לעיל עונה הטיול גם על מטרות

של חינוך לאהבת הארץ, חינוך לערכי ציונות וחיבור לערכים בסיסיים של התנועה.

הנוער העובד והלומד

תנועת הנוער העובד והלומד פועלת בקרב ציבורים שונים בחברה הישראלית. בתנועה מספר חטיבות פעילות: תנועת הנוער בערים ובמרחב ההתיישבותי, חטיבת בני המושבים, הקינים הערביים, הקינים הדרוזיים, המחדשים (פעילות לבני נוער עובדים). כל חטיבה מפעילה תכנית טיולים ייחודית לה, בהתאם ללוח השנה, המועדים וצרכי האוכלוסייה. בנוסף ישנם מפעלים המשותפים לכלל חלקי התנועה. סקירה זו עוסקת בטיולים המרכזיים של תנועת הנוער העובד והלומד, על כל חטיבותיה, ואינה כוללת את כל המפעלים והטיולים המתקיימים ברמה המקומית.

הטיול התנועתי בתנועת הנוער העובד והלומד הוא חלק מרכזי מרוח תנועת הנוער, והוא אחד מהכלים החינוכיים המשמעותיים העומדים לרשות המדריכים. לטיול מיוחסות מטרות חינוכיות רבות, אותן ניתן לסווג לשני תחומי תוכן עיקריים. האחד – היכרות עם נופי הארץ, החברה הישראלית ואהבת הארץ. מטרות אלה כתובות במסמך "מטרות הטיול והמפעל התנועתי". בין אלה: לגרות ולעורר רצון להכיר את הארץ, ללמוד אותה ואת אתריה, נופיה, מורשתה ועברה; לחנך לאהבת הארץ; לחזק את הקשר של החניך לארצו; להפגיש את החניך עם המגוון האנושי המיוחד שקיים בחברה הישראלית ולפתח בו יחס של סבלנות וזיקה כלפי האחר. התחום השני – הטיול ככלי לבניית קבוצה, לחיזוק מערכות היחסים בקבוצה ולהעצמת מקומו של המדריך. מטרות אלה כתובות אף הן באותו מסמך: לחנך את החניך לחיי צוותא, עזרה הדדית, גיבוש, שיתוף בתפקידים ומשימות; לפתח את האחריות האישית והקבוצתית על ידי הצבת אתגרים בתחום הפיזי, החברתי והנפשי; להכיר ולהוקיר חברים שבלטו בהתנהגותם וביכולתם לגבש ולסייע

לקבוצה; לאפשר היכרות אנושית קרובה והדדית בין החניכים למדריכיהם תוך מעבר חוויות מרגשות ומשותפות, לשפר את היחסים בין המדריכים לחניכיהם.

מעבר לשני תחומי תוכן אלה מציינת התנועה מטרות נוספות לטיול. בין אלה פיתוח הפרט וחינוך לקראת היותו של החניך בעתיד מטייל אחראי, עצמאי וראוי, וכן חיבור לתנועה ולעקרונותיה. בנוסף למטרות הכלליות של הטיולים בתנועה, תכנון הטיול מתבצע כך שיתאים לתהליכים החינוכיים של הקן או הסניף בנקודת הזמן בה מתקיים הטיול וישרת אותם.

לאור העובדה שאחת המטרות המרכזיות של הטיול היא בניית הקבוצה מתוכננים הטיולים, הן ברמה המקומית והן ברמה הארצית, בצורה כזו שבה החניכים מטיילים במסגרת הקבוצה מהקן, בהדרכת מדריך הקבוצה. גם במקרים בהם הקבוצה היא חלק מטור ארוך, המורכב מכמה קבוצות ומובל על ידי ראש טור, ההדרכה עדיין מתבצעת במסגרת הקבוצתית. המדריך הוא זה שמוביל את הטיול, אחראי על הדרכת החניכים במסלול וכן אחראי לשלומם ולבטיחותם.

כחלק מפיתוח האחריות האישית והקבוצתית הוחלט גם על אופן הביצוע של בישול המזון בטיול.

הבישול נתפס כהזדמנות לחינוך לאחריות ולגיבוש חברתי בקבוצה. חניכי השכבות הצעירות (ד'-ז') מקבלים מזון מבושל ומוכן, אולם מכיתה ח' ומעלה מתבצע בישול עצמי בקבוצות, כאשר תכנון האוכל ובישולו נעשים על ידי הקבוצה בעבודת צוות ובחלוקת תפקידים. לאחר הכנת האוכל במשותף גם האכילה הינה קבוצתית, בדגש על ישיבה במעגל. כל תהליך הבישול והאכילה יחד נעשה בהובלתו של מדריך הקבוצה.

סוגיה נוספת בהקשר למטרות הטיול ולמבנה הטיול היא סוגיית המושכנים (אטרקציות). השאיפה של התנועה היא כי השימוש

במושכנים, אם נעשה, ישרת עד כמה שניתן את תוכן המפעל, למשל השייט במחנה העפלה או ביקור במצפה התת־ימי בטיול חורף לאילת. אם המושכן אינו משרת את התוכן תתקיים חשיבה האם נכון לשלבו במפעל בכל זאת. לרוב ייעשו מאמצים לשלב כמה שיותר מושכנים תנועתיים, כמו רפסודיה או ערב כישרונות, אשר ערכם החינוכי והתרבותי משמעותי הרבה יותר משל אלה החיצוניים, בתשלום.

בני עקיבא

תפיסת הטיול התנועתי בתנועת בני עקיבא משתקפת כבר בסמל של מחלקת המפעלים, עליו כתוב "מחלקת מפעלים ליריעת הארץ". בכך מוגדרת המטרה המרכזית של הטיול, והיא חינוך להכרת הארץ ולידיעת הארץ.

לצד מטרה זו קיימות מטרות נוספות לטיול. בין אלה חיבור וחינוך לערכי התנועה, מטרה המשתקפת בעיקר בטיולים מסורתיים הקשורים לאירועים היסטוריים, כמו העלייה לביריה ב"א באדר וצעדת הל"ה, וכן חיבור לתכני התנועה ולתהליך החינוכי השנתי. בנוסף, מתקיימים טיולים שמובלים על ידי מחלקות שונות בתנועה ותואמים את המטרות של אותן מחלקות, בהתאם לתקופה בשנה ולנושאים נבחרים.

השומר הצעיר

הטיול בתנועת השומר הצעיר נתפס ככלי חינוכי בידי המדריך והתנועה, לחיזוק מעגלי השייכות של החניך. בעת תכנון טיול נקבעות מטרותיו תוך התחשבות בשני היבטים. האחד – בהסתכלות תנועתית, כחלק מתכנית שנתית ורב־שנתית. השני – בחינה של כל טיול כעומד בפני עצמו, בכל שנה מחדש ובסמוך למועד המפעל. בכל טיול נקבעות מטרות הטיול גם בהתייחס לכל מעגלי השייכות של החניך: הקן, האזור, שכבת הגיל הארצית ומעגל ההשתייכות הרחב של התנועה.

מטרות הטיולים מוגדרות ע"י צוות הסניף ("המחנה"), והצוות הבוגר של התנועה המוביל את המפעל. לכל מפעל מטרות ייחודיות לו, המשתלבות במטרות העל של הטיול.

מטרה נוספת של הטיולים היא היכרות עם הארץ. לשם כך בנויה תכנית הטיולים הרב־שנתית בצורה המבטיחה כי חניך אשר יצא לכל טיולי התנועה לאורך תשע שנות חניכות יטייל במרבית אזורי הארץ, מהצפון ועד הדרום, בסביבה הקרובה לביתו ובסביבה הרחוקה ובאזורי טבע שונים, למשל מקורות מים, הר ומדבר.

התנועה עושה הפרדה סמנטית בין טיולים העונים על המטרות שהוזכרו לעיל, לבין פעילויות אחרות שהן חלק מתהליכי הכשרה מובנים. פעילות כזו לא תיקרא טיול אלא – סמינר, גם אם נכללת הליכה הדומה למתכונת טיול. לדוגמה, סמינר סירים וסמינר צופיות למדריכים צעירים (המד"צופי), המתבצעים כחלק משנת ההכשרה להדרכה.

עזרא

מסורת הטיולים בתנועת הנוער עזרא ייחסה לטיול בעבר בעיקר מטרות חברתיות, בדגש על הגיבוש הסניפי. בשנתיים האחרונות מחלקת המפעלים התנועתית מובילה שינוי תפיסתי בכל הנוגע למפעלי התנועה, וההתייחסות אליהם היא לא עוד ככלי להשגת מטרות חברתיות בלבד, אלא ככלי לחינוך לאהבת הארץ, חיבור לערכי מורשת ונושאים חברתיים שונים. הטיולים התנועתיים אורגנו למערכת אחת סדורה וכוללת המביאה לידי ביטוי בצורה שלמה יותר את מושאי השייכות של החניך: גיל, סניף, אזור, תנועה.

במסגרת השינוי מוסדו הטיולים וההתייחסות אליהם היא מקצועית לכל דבר ועניין. הדבר בא לידי ביטוי בין היתר בתכנון מחדש של התכנים המועברים בטיול. היום מושם דגש על העברת תכנים הנוגעים להכרת הארץ ואהבתה, בין אלה תכנים על אזור

הטיול כגון גיאוגרפיה וטבע, היסטוריה ומורשת. לצד תכנים אלה מועברות בטיול פעילויות העונות על ערכי התנועה ויוצרות הוויה וגאווה סניפית ותנועתית.

הנוער הלאומי

הטיול בתנועת הנוער הלאומי הוא מרכיב משמעותי בתהליך החינוכי. הטיול נכנס לתוך המערכת של כל השנה והוא חלק נכבד משנת הפעילות. המסעות השונים במהלך השנה מייצרים נקודות שיא חינוכיות, הן בהיבט התנועתי והן בהיבט הסניפי.

בעבר היו נהוגים בעיקר טיולים תנועתיים ואילו היום, עם הגידול במספר החניכים, הטיולים מחולקים לפי שכבות גיל, כאשר כל טיול מותאם לצרכי השכבות השונות מבחינת התוכן ומבחינת דרגת הקושי שלו.

הרעיון המרכזי של הטיולים יושב בהלימה עם ערכיה המרכזיים של התנועה: חינוך להכרת הארץ ואהבתה, תוך יצירת זיקה למדינת ישראל והגברת תחושת הציונות בקרב החניך. הטיול הוא אמצעי ליצירת היכרות עם מדינת ישראל ועם אזורים בארץ שאינם מוכרים לחניכים. רצף הטיולים בנוי כך שחניך בתנועה מבקר ומטייל בכל אזורי הארץ במהלך שנותיו בתנועה. בכל שנה התנועה מקפידה על כך שהחניך יטייל בצפון בדרום ובמרכז.

בנוסף, לתנועה ישנם 12 ערכי יסוד, כאשר כל חודש מוקדש לערך. בין ערכים אלה: יהדות, דמוקרטיה, ערכות הדדית, העצמה אישית ומנהיגות. הטיולים מתקשרים אף הם לערך של החודש שבו הם מתקיימים והתכנים בטיול עוסקים בערך זה.

התנועה שמה דגש רב על יציאה למפעלים, שנתפסים ככלי המרכזי ליצירת הרגשת השייכות לתנועה. כדברי מנכ"ל התנועה: "כדי להשתייך צריך לצאת למפעלים". הטיולים הם מקום המפגש של הפעילים בתנועה והם המקום ליצירת גאווה תנועתית. כל מפעל נסוב סביב ערך מוביל, נושא מרכזי שסביבו נכתבים תכני

הטיול, ובהתאם לערך המוביל נוצרת "סיכת טיול" אשר מייצגת את השתתפות החניך בטיול. התנועה מקדמת מסורת של צבירת סיכות – ככל שיש לחניך או לבוגר יותר סמלים על החולצה, כך משתקפת שייכותו לתנועה ומחויבותו לסניף.

האופי הייחודי של טיולי התנועה מאפשר מפגש בין בני הנוער מהסניפים השונים בארץ והטיול נועד לחזק את הקשר בין החניכים. במהלך הטיולים נוצרים קשרים בין הסניפים, ובעקבות הטיולים יש פעילויות משותפות עם סניפים אחרים ומסורת של עזרה הדדית בין סניפים.

בנוסף, הטיולים מאפשרים ביטוי לסניפים עצמם. התרבות הסניפית באה לידי ביטוי בטיולים בצורה מאוד חזקה כאשר במהלך הטיול לכל סניף יש אפשרות ליצוק תכנים משמעותיים בקרב החניכים תוך מתן דגש על יצירת זהות קבוצתית, זהות סניפית, ערכות ומחויבות בין כלל חניכי הסניף.

בית"ר

הטיול בתנועת בית"ר נתפס כחלק מהתהליך החינוכי הכולל, ומטרתו העיקרית היא הנחלת ערכי התנועה ועיסוק בנושאי התוכן הנבחרים של התנועה. תכנון הטיולים מתבצע בהתאם לנושא החינוכי השנתי, כך שישתתף את צרכי התוכן. הנושא השנתי תמיד יהיה קשור לאידיאולוגיה של תנועת בית"ר ולציונות. כדוגמה, בשנה בה הנושא המרכזי היה התיישבות עסק המחנה במשקי חירות בית"ר, יישובים שנוסדו על ידי בוגרי התנועה בשנים של ראשית הקמת המדינה. כל מעוז קיבל שם של משק חירות, החניכים היו צריכים ללמוד עליו ולהקים מחנה בדמותו.

מטרה משמעותית נוספת היא יצירת הרגשת שייכות למסגרת התנועתית, הזדהות עם התנועה וגאווה תנועתית. הרצון הוא ליצור אצל החניך ראייה תנועתית, חיבור לתנועה והרגשת אחדות וקרבה בין חברי התנועה. מרבית המפעלים מתקיימים ברמה הארצית, כיום כמעט ואין מפעלים המתקיימים ברמה המחוזית או המעוזית.

אריאל

הטיול בתנועת אריאל נתפס בראש ובראשונה כהזדמנות ליצירת גאווה תנועתית והרגשת שייכות למסגרת התנועתית. במסגרת הטיולים נפגשים חברי התנועה אחד עם השני, נחשפים למנהגים של הסניפים השונים ומתוודעים להיותם חלק מדבר גדול. הנהגת התנועה מייחסת חשיבות רבה להיכרות חברתית בין הסניפים ובין חברי התנועה ולכן הטיולים בנויים כך שיש מקום רב למפגשים במהלך הטיול.

בנוסף, מעידים בהנהלת התנועה כי לטיול מטרה נוספת והיא הכרת הארץ ואהבתה. בטיולים צריכה להתבצע היכרות עם תכני ידיעת הארץ: היסטוריה, ארכיאולוגיה ומורשת לצד אדמת הארץ וגידוליה. עם זאת, אין הנחיה מפורשת למדריכים להדריך תכנים של ידיעת הארץ במהלך הטיול, אלא הנחיה למתן דגש להיבט החברתי ולחיזוק הקשרים החברתיים.

לדברי רכו המפעלים, בדרך כלל ההורים של חניכי התנועה מציינים סדר עדיפויות אשר הטיול התנועתי לא נמצא בו. על כן מתמקדת התנועה בפעילויות בנות יום אחד או יומיים, המתבצעות בסניפי התנועה כסמינרים או כשבתות משותפות.

האיחוד החקלאי

תפיסת הטיול בתנועת האיחוד החקלאי מורכבת מארבע המטרות המרכזיות שהוזכרו בפתיחת פרק זה. הראשונה והבולטת היא חיבור למעגל התנועתי, לעקרונות התנועה ולמסגרת התנועתית, ולשם כך מתקיימים מרבית הטיולים בפורום ארצי או במבנה המאפשר יצירת קשר בין סניפים. מטרה נוספת היא מתן מענה להתפתחות אישית של החניך והקבוצה. הטיול מתוכנן ונבנה כך שהוא מחובר לתהליך החינוכי ולתכנים שעובר החניך במשך השנה, ברמה האישית וברמה הקבוצתית. המטרה הנוספת היא חינוך לאהבת הארץ, לערך הציונות והיהדות, והדבר מתבטא בבחירת הנושאים, המסלולים והתכנים המועברים בטיולים.

כל המטרות באות לידי ביטוי בטיולי ההכנה ובחוברות ההכנה לטיול, המתמייחסות לפן התוכני של הכרת הארץ, לפן הערכי ולפן החברתי.

בנוסף, לכל טיול יש מטרות ייחודיות ורציונל העונה על הסיבה ליציאה לטיול, אזור הטיול, זמן היציאה לטיול ומבנה הטיול.

הטיולים התנועתיים מוגדרים כאחת המשימות המרכזיות של חברי גרעין ההגשמה של התנועה, "גרעין אחים", בני שכבת י"ג (הגרעינרים). במהלך שנת הפעילות עולה רמת האחריות של הגרעינרים בתכנון ובהפעלת הטיול. בטיול פתיחת השנה פועלים הגרעינרים בעיקר בתפעול הטיול ברמה המנהלתית, בהמשך השנה עולה רמה האחריות גם לתכנון ועד לסוף השנה נושאים הגרעינרים באחריות מלאה על כל היבטי הטיול. הדבר בא לידי ביטוי בטיולי פסח ובמחנות הקיץ. הצבת ארגון הטיולים כמשימה מרכזית לבני הגרעין מיישמת את מטרת הטיול ככלי חינוכי לפיתוח יוזמה, אחריות ומנהיגות בקרב פעילי התנועה.

המחנות העולים

הטיול בתנועת המחנות העולים נתפס כחשוב ומרכזי בחינוך התנועתי. הטיול התנועתי מושרש עמוק ונשען על מסורת ארוכת שנים. עד היום מציינים בתנועה את הזיקה למסע למצדה, אשר נערך בתנועה בשנת 1942.

בשנת 2008 התקיים כנס תנועתי (מרכז תנועה) שמטרתו הייתה עיסוק בשאלת הטיולים בתנועה, כאשר הנחת היסוד היא, כדבריהם – "רק מי שמכיר את הארץ יודע לחיות בה". במהלך הכנס גובשו מטרות הטיולים בתנועה, מבנה הטיולים, ההכנה לטיול וההדרכה בטיול.

מתוך מסמך החלטות המרכז עולות מטרות הטיול בתנועת המחנות העולים. בין אלה: חינוך להכרת הארץ ואהבתה: "בטיולים

החניך חווה לימוד שלם של הארץ על חבליה השונים, נופיה, אנשיה ומגורי האוכלוסייה השונים שבה וכן את עברה, הוא מבין את דרישותיה של הארץ, חולם ויוצר מתוך ההיכרות עמה. רק מי שיודע את הארץ יודע כיצד לחיות בה; חיזוק הקבוצה והפרט: "היציאה אל הטבע מאפשרת ניתוק זמני מהשגרה ומהסביבה הרגילה ומהווה הזדמנות לחיבור אל העצמי והקבוצה. הטיול נותן חוויה מאומצת של יחד, ומאפשר ביטוי ליכולות שונות"; חינוך לאחריות, ליוזמה ולפיתוח מנהיגות אצל המדריך: "הטיול דורש מהחוג המטייל ומהחברים בו לקחת אחריות ולהיות פעילים, על מנת להתמודד יחד עם המכשולים והאתגרים שמציב המפגש הבלתי אמצעי עם הטבע... הטיול מחדד את תפקידו של המדריך ביחס לחוג המורדך ומחזק את מקומו של המדריך".

כיום, הטיולים בתנועה נבנים כחלק ממערך ההדרכה ובקשר הדוק עם מחלקת ההדרכה. הטיול מחויב להיות קשור לנושאים החינוכיים של התנועה ולתכנים המועברים במהלך שנת הפעילות. בכך מתממשת המטרה הרביעית, חינוך לערכי התנועה וחיבור למסגרת התנועתית.

כחלק מהחלטות הכנס התנועתי הוחלט על אופן הלינה והבישול בטיולים. הלינה בכל הטיולים מתקיימת תחת כיפת השמים (לא במתכונת של אוהלים). החלטה זו נובעת מהרצון לשמר את הרוח התנועתית, למנוע הסתגרות של כל אחד באוהלו ולעודד יצירת קרבה, חברות וקשר בין חברי הקבוצה (החוג). בנוסף, הלינה תחת כיפת השמים מאפשרת מפגש בלתי אמצעי וחיבור ישיר עם הטבע. אחריות ארגון האוכל והבישול בטיול מוטלת על החניכים. החניכים מתכננים את התפריט, רוכשים את המצרכים, דואגים להבאת כלי הבישול ומבשלים לעצמם את האוכל, על מדורה. מטרת הבישול העצמי היא להגדיל את חוויות העצמאות וההתמודדות הקבוצתית של החניכים, לעודד יצירתיות, שיתוף פעולה וניהול עצמי וכן לחנך לאחריות ולמשמעת עצמית.

המכבי הצעיר

הטיולים בתנועת הנוער המכבי הצעיר הינם חלק מהפעילות התנועיתית, זאת מתוקף מסורת ומתוקף החלטות ועידת התנועה המתקיימת אחת לשנתיים. בוועידה קובעת שכבת הבוגרים את המדיניות התנועיתית בתחומים שונים, בין אלה מדיניות הטיולים והמפעלים בתנועה. בוועידה האחרונה התייחסו לנושא הטיול והוגדר כי במסגרת המפעלים הארציים יתקיימו טיולים, ולפחות אחד מהם יכלול ביקור באתר היסטורי ולמידת סיפורו. החלטה זו מעידה על מטרת הטיול ככלי לחינוך להיכרות עם הארץ ואהבתה. בנוסף הוחלט כי מתוך שני מפעלי בוגרים תנועתיים שנתיים, אחד לפחות יהיה טיול בן שלושה ימים אשר רמת הקושי של המסלולים בו גבוהה. החלטה זו מעידה על תפיסת הטיולים ככלי חינוכי המאפשר השגת מטרות אישיות וקבוצתיות.

תפיסות אלה נתמכות במטרות המופיעות בחוברות הטיולים השונות, חלקן עונות על חינוך לאהבת הארץ, חלקן מטרות חברתיות וחלקן חיבור להווי התנועה. בין אלו: "חיזוק אהבת הארץ בקרב המטיילים ולמידה 'דרך הרגליים'; העשרת ידע המטיילים בתחומי ידיעת הארץ ואזור הטיול; יצירת קבוצה מאוחדת ומגובשת; יצירת פתיחות והיכרות מעמיקה בקבוצה; יצירת גאוות יחידה סניפית."

לצד הטיול, מציבה תנועת המכבי הצעיר כיעד את קיומה של פעילות שטח, פעילות מחנאית ופעילות ספורט, כחלק מהחינוך לערכי התנועה. כדוגמה, כביטוי לערכי הספורט מתקיימים יום ספורט ומרוץ לפיד וכביטוי לפעילות מחנאית מתקיימים כל קורסי התנועה בתנאי שטח.

היכלי ענג

הטיול בתנועת היכלי ענג נתפס ככלי חינוכי בעל מספר מטרות חינוכיות. האחת – גיוון ושכירת שגרת הפעילות, אוורור החניכות מהפעילות השוטפת השנתית. השנייה – מטרה חברתית, שיפור

האקלים הקבוצתי והסניפי וגיבוש חברתי של הקבוצה. המטרה השלישית עונה אף היא על צורך חברתי והיא נוגעת ליצירת מערכות יחסים פתוחות וחיוניות בין צוות הסניף, המדריכה והקבוצה ויצירת יחסי משמעת מתוך אהבה. המטרה הרביעית נוגעת להכרת הארץ, בעיקר בתחומי היסטוריה, גיאוגרפיה ופולקלור החברה בישראל.

2. תכנון, הכנה והכשרה להדרכה בטיול

לפני כל טיול חייבים להתקיים שני דברים. האחד, תחקיר מקדים של הרכז, הכולל התייחסות לכל ההיבטים של הטיול, מהרמה המנהלתית, דרך הבטיחות ועד לפעילויות החינוכיות בטיול. השני טיול הכנה, לא יכול להיות שמדריך יצא לטיול בלי להכיר את המסלול עליו הוא מדריך, כדי להדריך הוא צריך ללמוד על הטיול, ולהבין כיצד הוא מוביל את החניכים שלו בטיול. (מתוך דברי רכזי מפעלים)

ט יול תנועתי, בשונה מטיול של קבוצה במרחב הקרוב, מחייב תכנון רב והכנה אינטנסיבית. פעולות התכנון כוללות בראש ובראשונה החלטה על נושא הטיול, מטרות הטיול ומסלולי הטיול. בשלב הבא מתבצע תכנון מנהלתי של הטיול עצמו ושל טיול ההכנה: היסעים, מזון, לינה, בטיחות, רפואה והדרכה. תכנון הטיול כולל פיתוח של תיק טיול, הכולל במרבית המקרים את מטרות הטיול, היבטים תפעוליים של הטיול, תכנים והצעות לפעילויות.

בכל התנועות בנויים הטיולים על פי סרגל קושי שבו שני צירים: ציר הגיל (לאורך השנים) וציר שנת הפעילות (מטיול פתיחת השנה ועד למחנה הקיץ). בציר הגיל, נבדלים הטיולים במספר ימי הטיול והלילות בטיול. חניכי השכבות הצעירות (ג'-ה') מטיילים בין יום אחד לשלושה ימים, ולנים עד שני לילות, וחניכי השכבות הבוגרות

(ו'-ח') מטיילים שלושה עד חמישה ימים, ולנים עד ארבעה לילות. בשכבת הבוגרים מספר הימים נע בין שלושה ימים במסגרת טיולים ועד לשבעה ימים במסגרת מחנה. בנוסף, דרגת הקושי והאתגר של מסלולי הטיול עולה עם התבגרות החניכים ומגיעה לשיאה בהיותם שכבה בוגרת, בטיולי האתגר ובמסעות התנועתיים.

בציר שנת הפעילות מתאפיינים הטיולים בדרגת קושי עולה, כאשר טיולי פתיחת השנה מאופיינים בדרגת קושי קלה ובהמשך טיולי חנוכה וטיולי פסח בדרגת קושי גבוהה. טיולי סוף השנה, בעיקר לשכבה הבוגרת, הינם בעלי אופי קליל והפגתי, וכוללים מושכנים (אטרקציות) ופעילויות פנאי, כחלק ממתן משוב חיובי לשכבה הבוגרת, הזדמנות למנוחה ולצבירת כוחות לקראת שנת הפעילות החדשה.

בכל התנועות מתקיימים טיולי הכנה. בחלק מהתנועות טיולי ההכנה מיועדים לכל בעלי התפקידים המדריכים בטיול, ובחלק מהתנועות טיולי ההכנה מיועדים לנציגים מצוות ההדרכה של הטיול. בכל התנועות מחויבים הרכזים, מנהלי הטיולים ומובילי הטורים בטיולי הכנה. בחלק מהתנועות מתקיימים טיולי 'הכנה להכנה' בהם ישתתפו מספר בעלי תפקידים, בדרך כלל רכז המפעלים ונציג ממחלקת חינוך שיפיקו את הטיול. מאפייני טיולי ההכנה משתנים בין התנועות: חלקם מבוצעים אחד לאחד בהשוואה לטיול עצמו וחלקם מתייחסים לדגשים העיקריים בטיול, חלקם מודרכים על ידי מדריכים מוסמכים בעלי תעודה מקצועית (תעודת תו תקן או מורה דרך) וחלקם על ידי הדרכה פנים-תנועתית, בחלקם ניתן דגש על היבטי בטיחות ותפעול, בחלקם על היבטי תוכן ביריעת הארץ ובחלקם על היבטים חברתיים.

בחלק מהתנועות מתקיימים תחקירים מקדימים של מנהל הטיול (רכז הסניף, רכז המחוז או בעל תפקיד הנבחר לכך) על ידי מחלקת מפעלים. התחקירים כוללים וידוא כל הפרטים הנוגעים לטיול ברמה הארגונית-מנהלתית ושיחה על ההיבטים החינוכיים

של הטיול. בחלק מהתנועות מתבצעים תחקירים לאחר טיול כחלק ממשוב, הסקת מסקנות ולמידה לעתיד.

סוגיית ההדרכה בטיול משתנה בין התנועות. במרבית התנועות מדריך הקבוצה הוא המבצע בפועל את ההדרכה בטיול, הדרכת תוכן וגם הדרכה חברתית. בכל התנועות המדריך אינו מוביל את מסלול הטיול, כי אם נמצא בטור המובל על ידי בעל תפקיד שהוגדר לשם כך (ומכונה – מוביל טור, או מנהל מסלול). עם זאת בחלק גדול מהתנועות, גם אם המדריך לא נדרש להוביל הטיול הוא נדרש להכיר את המסלול על בוריו, כאילו הוא האחראי להליכה.

ההכשרה להדרכה בטיולים אף היא משתנה בין התנועות. חלק מהתנועות אינן מכשירות כלל להדרכה בטיול, בעוד חלק מהתנועות שמות דגש רב על מיומנויות הדרכה כקריאת מפה וניווט, התמצאות בשטח, שדאות ובישולי שדה, בטיחות והדרכה בתנאי שטח. ההכשרה להדרכה בטיול תתבצע לרוב בקורסי הדרכה, בקורסי הכשרה מתקדמים, במסגרת ימי שטח, בגיחה, או באמצעות התנסות בטיול בהנהגה ובניווט עצמי, בשיטת הליכה בקבוצות קטנות (חוליות).

תכנון טיולים כתנועות השונות

הצופים

תנועת הצופים הינה תנועה גדולה מאוד בעלת פריסה ארצית רחבה המקיימת מספר רב של ימי טיול. הממדים הנרחבים, והעובדה כי מרבית הטיולים מתבצעים באותו זמן (בשיאים מרכזיים של השנה), הצריכה את התנועה לפתח מנגנון של ארגון וביצוע טיולים.

תכנון הטיולים מתבצע בשני מישורים, על ידי שתי מחלקות העובדות בשיתוף:

מישור ערכי-חינוכי – מטרות הטיול ובחירת אזור ומסלולים העונים למטרות וליעדים. מבוצע בפועל על ידי אגף חינוך.
מישור ארגוני-מנהלתי – ארגון, תיאום והפקה. מבוצע בפועל על ידי מחלקת מפעלים.

הפקת הטיול מתבצעת על פי מודל שמונת השבועות, כאשר בכל שלב יש הנחיות ביצוע ומדדי בקרה לפיהם בוחנים את הטיולים.

עיקרי שלבי ההכנה במודל שמונת השבועות:

- שיקוף מצב, הצבת מטרות ויעדים, תכנון תהליך העבודה ברמת הצוות המוביל של השבט – שמונה שבועות לפני הטיול.
- חלוקה והגדרה של התפקידים לקראת הטיול (בכל הרמות) – שבעה שבועות לפני הטיול.
- תחילת עבודה ארגונית לקראת הטיול, ליווי וחניכה של כל בעלי התפקידים לקידום האחריות שלהם – שישה שבועות לפני הטיול.
- חשיפת החניכים ועירובם בתהליך הטיול – חמישה שבועות לפני הטיול.
- פתיחת ההרשמה לטיול והכנה לטיול הכנה – ארבעה שבועות לפני הטיול.
- יציאה לטיול הכנה, הפקת לקחים ובניית תיק טיול – שלושה שבועות לפני הטיול.
- הפקת לקחים מטיול ההכנה, קיום תחקירי טיול והגשת תיקי פעילות למשוב – שבועיים לפני הטיול.
- התארגנות אחרונה וסגירת קצוות – שבוע לפני הטיול.
- ביצוע הטיול – הטיול עצמו.
- סיכום והפקת לקחים – אחרי הטיול.

בתנועת הצופים מייחסים חשיבות רבה לשלבי ההכנה לטיול ומוקדשים לכך משאבים רבים, בכסף ובזמן. במסגרת מודל שמונת

השבועות מתבצע לפני כל טיול תחקיר מקדים בהנהגה או במרכז. מטרת התחקיר המקדים היא לצפות את כל הפרטים בטיול, לחשוב על אתגרים ולתכנן את המענים לכך, ולוודא כי הטיול מתוכנן ומאורגן על כל פרטיו. באופן עקבי נבדק קודם הפן החינוכי ואז הפן הארגוני-מנהלתי. התחקיר מתבצע על ידי הרמה הממונה (הנהגה או מטה), בהתאם למסגרת בה מתבצע הטיול.

כחלק מההכנה לטיול מתבצעים טיולי הכנה. בטיולים המתבצעים ברמה הנהגתית או תנועתית מתקיים גם טיול הכנה להכנה. בטיול זה ישתתפו מובילי הטורים, מלווי הטיול ורכזי השבטים. בטיול זה מקבלים רכזי השבטים חוברת תוכן שהוכנה על ידי מחלקת החינוך של ההנהגה או התנועה.

כשלושה-ארבעה שבועות לפני הטיול מתבצע טיול הכנה ברמה השבטית. לטיול זה יוצאים כלל המדריכים שעתידיים להדריך בטיול. בשני הסוגים של טיולי ההכנה מתבצעים הטיולים אחד לאחד כבטיול עצמו, והולכים בהם את כל המסלולים המתוכננים לטיול. ההדרכה בטיולי ההכנה היא הדרכה מקצועית, תמיד על ידי מדריך מוסמך בעל תעודה מקצועית מטעם משרד החינוך. התכנים בטיול הם תכני ידיעת הארץ, ובנוסף מתבצע קישור בין השטח לפעולות אפשריות ולפן החברתי בטיול. בטיולי ההכנה השבטיים מקבלים ראשי הגדודים (הרשג"דים) והמדריכים חוברת תוכן שהוכנה על ידי הרכז, אבל נדרשים להכנת חוברת תיק טיול נוספת, ברמת הגדוד. את כתיבת תיק הטיול יעשו המדריכים עם הרשג"ד, כאשר חלק מתפקידו הוא ללוות את המדריכים באיתור תכנים, כתיבה, פיתוח תכנים ופיתוח עזרי הדרכה לטיול.

תפיסת המדריך בטיול היא כמוביל את הקבוצה בתהליך החינוכי בטיול. הוא זה המוביל את התהליך החברתי-קבוצתי והוא המדריך את התכנים. תפיסת תפקיד זו נמצאת בהתאמה למטרות הטיול

התנועתי ככלי חברתי-קבוצתי וככלי לחינוך להכרת הארץ, כפי שהוצגו בפרק מטורות הטיול.

ההכשרה להדרכה בטיול מתחלקת לכמה נושאים, בהם תפקיד המדריך בטיול, איך מתכננים, איך מפתחים תוכן לטיול, איך מתנהלים ומדריכים בטיול. ההכשרה מתבצעת במהלך שנת קורס ההדרכה, במסגרת טיול, בקבוצות מעורבות של חניכי קורס ההדרכה, על פי הנהגות. הטיול הוא טיול בן ארבעה ימים, המתקיים במתכונת של ציוד על הגב. החניכים מחולקים לקבוצות קטנות (חוליות), כל חוליה צריכה לתכנן טיול, לפתח הדרכה ולהדריך את הטיול. לשם כך מוקם מרכז הדרכה מאולתר בשטח. במסגרת ההתנסות אחראים החניכים על תכנון הטיול והדרכה בטיול, בישול, בניית מחנה סירים, ניווט ומיומנויות נוספות. בנוסף, במסגרת הקורס המסכם של קורס ההדרכה, המתקיים במסגרת מפעלי הקיץ, יוצאים החניכים לגיחה בת יום או יומיים המדמה טיול על כל היבטיו.

שיעור ההשתתפות בטיולי התנועה הוא גבוה, ואחוזי ההרשמה לטיולים בצופים גבוהים מאוד, 80% ויותר. היקף הפעילות הגדול, קיומה של פעילות טיולים לאורך כל השנה וקיומן של פעילויות רבות במקביל הובילו את התנועה לחשיבה על שיטה שמטרתה עדכון ושליטה על כל פעילויות הטיול המתבצעות בו זמנית ברחבי הארץ. השיטה היא הפקת "רוח פעילות שטח תנועתי", המופק בכל יום חמישי לאורך כל השנה. ביום זה מקבל רכז המפעלים התנועתי רוח פעילות מכל ההנהגות לסוף השבוע הקרוב ולשבוע הקרוב. רוח זה מרכז את כל הפעילויות המתבצעות מחוץ לשטח המוגדר של השבטים, לרבות טיולים, סמינרים ופעילויות שיא. בכל סוף שבוע ממונה כונן לכל אזור (דרום צפון ומרכז), כונן שזמין 24 שעות והוא נותן מענה לשטח במידת הצורך. במשך שבוע הפעילות המענה ניתן על ידי מחלקת מפעלים הנהגתית או תנועתית.

הנוער העובד והלומד

תכנון הטיולים בתנועת הנוער העובד והלומד מתבצע באופן ההולם את התהליכים החינוכיים בקן ואת המטרות החינוכיות. הטיולים נקבעים על פי לוח שנתי. התכנון הפרטני והארגון המנהלתי של הטיול מתבצעים נקודתית בכל טיול, בהתאם למטרותיו ולתהליכים החינוכיים המיוחסים לו.

לפני כל טיול ממונים בעלי תפקידים קבועים: מפקד טיול; מסלולים – מובילי מסלול, אחראים על מובילי הטורים של המסלול באותו היום; מובילי טורים – מובילי טורים בתוך המסלולים; אחראי חינוכי – מתכנן את הטיול מבחינה חינוכית, מתמודד עם הסוגיות החינוכיות בטיול, מגבה את המדריך; אחראי הורים ומקרי פרט; אחראי חניון ותפקידים נוספים (משתנה בהתאם לצרכי הטיול).

תהליך התכנון והארגון המנהלתי מונחה על ידי המחלקה הארצית למפעלים וטיולים, ומתבצע על פי שלבים קבועים ונהלים ברורים. בסיום שלב התכנון מחויב מפקד הטיול לעבור תחקיר על ידי הרכז הממונה ולקבל את אישור המחלקה, זאת בנוסף לאישור ממוקד טבע של משרד החינוך, אשר כל תנועות הנוער נדרשות לו. תהליך זה נעשה על מנת לוודא כי הוצאת הטיול נעשית לפי כל הנהלים הנדרשים על ידי משרד החינוך והתנועה, תוך הקפדה מרבית על ניהול סיכונים ועל בטיחות המשתתפים.

לכל טיול מתבצע טיול הכנה. מטרת טיול ההכנה היא היכרות עם המסלול והוא מודרך לעתים על ידי מדריך מקצועי ולעתים על ידי מישהו מתוך התנועה שיש לו ידע מתאים ויכולות מתאימות. בדרך כלל טיול ההכנה לא מתקיים אחד לאחד כמו הטיול עצמו, אלא כטיול מקוצר בו ניתנים דגשים ועיקרי הדברים. המשתתפים בו מקבלים הנחיות ארגוניות-מנהלתיות וחומרי עזר לכתיבת הדרכת הטיול. העמקה נוספת בתכני הטיול, אם נדרשת, נעשית בהשתלמות נפרדת. הסיבה לכך היא סיבה כלכלית. עלותו של טיול ההכנה

גבוהה ולפיכך מעמיסה על מחיר הטיול. בטיול ההכנה משתתפים חברי שנת י"ג (קומונרים) והמדריכים הצעירים (מד"צים), בהתאם למי שידריך בפועל את הטיול. הדרישה התנועתית היא להשתתפות לפחות נציג אחד מצוות ההדרכה של כל קבוצה. המשתתפים בטיול ההכנה מקבלים חוברת תיק תוכן של הטיול המופקת על ידי מחלקת חינוך ארצית, מחוזית או על ידי הרכז, בהתאם למסגרת בה מתבצע הטיול.

מעבר לטיולי ההכנה, התנועה מייחסת חשיבות רבה להכשרת המדריכים למיומנויות הדרכה בטיולים. הדבר אף כתוב בצורה מפורשת בהגדרת תפקיד המדריך. במסמך זה מיוחסות למדריך הטיול חמש מיומנויות מרכזיות:

- מדריך מנווט.
- מדריך מפעיל.
- מדריך שומר חיים.
- מדריך המסדר התנועתי (טקס).
- מדריך חברתי.

למיומנויות אלה מתקיימת הכשרה ספציפית להדרכת טיולים במסגרת קורס המדריכים. יומיים מתוך הקורס מוקדשים להקניית מיומנויות בהדרכת טיולים: ניווט, קריאת מפה, הדרכת שטח. הפעילות מתבצעת במסגרת שני חצאי ימים של טיול, יום אחד מודרך ויום שני במתכונת של הליכה בקבוצות קטנות (חוליות). כל חוליה מנווטת ובונה לעצמה את ההדרכות לטיול. בכל חוליה נדרש כל חניך לביצוע תפקיד בהקשר של תכנון והדרכה בטיול. לשם תכנון ההדרכה מוקם בחניון הלילה חדר הדרכה ובו חומרי הדרכה והצעות לפעילויות, והמדריך יכול להיעזר בכל זה למחרת. המטרה בחדר ההדרכה היא לתת מגוון פעילויות ומתודות המתאימות לחינוך הבלתי פורמלי. הכשרה מסוג זה מהווה אתגר גדול אך גם מעוררת קשיים רבים אצל החניכים, והבחירה להתמיד בהכשרה

זו נובעת מתוך הרצון להעצים את המדריך, לחזק את כוחו ואת היכולת שלו להוביל את הקבוצה.

בני עקיבא

תכנון הטיולים בתנועת בני עקיבא מושפע מהרמה בה מתבצע הטיול. המפעלים בתנועת בני עקיבא מחולקים לשלושה סוגי מפעלים:

- ארציים – מסע חנוכה, מסע גרעינים, סמינריונים, מסע ל"ה, עליה לבריה, יום פתיחת קיץ ומחנות. טיולים אלה מאורגנים על ידי מחלקת מפעלים ולעתים יחד עם מחלקה אחרת.
- מחוזיים – מסעות, סמינריונים, ט"ו בשבט, ערבי מדריכים, יום פתיחת קיץ שכבה בוגרת (חב"ב), אירועים מחוזיים. טיולים אלה מאורגנים על ידי המחוז בליווי ופיקוח מחלקת מפעלים.
- סניפיים – כל יציאה מהסניף (נסיעה, חפש את מדריך, טיול, שבת). טיולים אלה מאורגנים על ידי הקומונרית בליווי ופיקוח של המחוז והכשרה ובקרה של מחלקת מפעלים.

במפעלים ארציים ומחוזיים תכנון וביצוע הטיול נעשה על ידי בעלי תפקידים שהוגדרו לצורך זה (מכונים: פרויקטורים). הפרויקטורים עובדים תחת מחלקת מפעלים או המחוז. התכנון וההכנה של הטיול כוללים: אישור תכניות, תחקיר לפני ביצוע, הכשרה, פיקוח ובקרה בביצוע, ותהליך סיכום והפקת לקחים של רכז המחוז או הטיול מול מחלקת מפעלים. הפרויקטורים עוברים טיול הכנה ותדרוכים בשטח על כל המסלולים והם אלה שמנהלים את המסע בפועל. לאחר מכן מעבירים הפרויקטורים טיול הכנה לקומונריות, אלה הם טיולים חד-יומיים בשטח הטיול כאשר אין הכרח לבצע את כל המסלולים. מדריכי הקבוצות לא נדרשים לטיול הכנה, אלא עוברים תדרוך הכנה על ידי הקומונרית בסניף.

בטיולים סניפיים ישנו תהליך דומה, המתחיל בהגשת בקשה

להוצאת טיול, ממשיך באישור תכניות, ביצוע תדריכים לקראת הטיול ותחקיר אצל רכז המחוז שחותם על אישור הטיול.

ההדרכה בטיול מתבצעת לרוב בתחנות הדרכה, המנוהלות על ידי מחלקת ההדרכה של המחוז ומופעלות על ידי פרויקטורים חיצוניים, לרוב מדריכים מקצועיים ולא מסגל ההדרכה של התנועה. החניכים עוברים בתחנות ההדרכה, קבוצה אחר קבוצה. לפיכך הדגש בתפקיד המדריך בטיול הוא בהובלת החניכים במסלול במסגרת טורי הליכה, ובהדרכת פעילות חברתית-הפגתית.

מחלקת הדרכה של המחוז מכינה חוברת תכנים ופעילויות לטיול. התכנים בחוברות הטיול מחולקים לכמה נושאים: הנחיות בטיחות, ידע תיאורטי על השטח בו מתקיים הטיול, יחידות והפעלות חינוכיות בנושא הטיול ופעילויות חברתיות לשעות הפנאי. ההנחיה למדריכים היא לבחור מתוך החוברת את הפעילויות שמתאימות להם ולקבוצתם.

לכל מדריך יש בממוצע ארבעה חניכים בלבד, ולכן נהוג להדריך כמה קבוצות יחד במסגרת הטיול.

השומר הצעיר

תכנון טיול בתנועת השומר הצעיר מתחיל בהסתכלות על הפן החינוכי של הטיול. ההכוונה התנועתית היא שהטיול יהיה קשור לתהליך החינוכי שהחניכים עוברים ברמת הקבוצה, הקן והתנועה. ההבנה כי היציאה לטיול היא בשם הערך החינוכי עומדת לנגד עיני מארגני הטיול מתחילתו ועד סופו.

ההנחיה התנועתית לבחירת מקומות הטיול מכוונת לכך שכל חניך, במהלך שנותיו בתנועה מכיתה ג' ועד כיתה י"ב, יטייל בכל חלקי הארץ.

הטיול מאורגן על ידי מחלקת הדרכה ומחלקת מפעלים, כאשר מרבית האחריות מוטלת על הרכזים של הקינים. כיום קיימת שאיפה

תנועתית להגברת המעורבות של המדריכים הצעירים (מד"צים) בתכנון וביצוע הטיול, אך בפועל עדיין מרבית האחריות נמצאת אצל הרכזים.

בכל הטיולים של השומר הצעיר מתבצע בישול עצמי על ידי החניכים והמדריכים.

לכל הטיולים התנועתיים מתקיימים טיולי הכנה, המבוצעים אחד לאחד כמו הטיול עצמו, גם מבחינת מספר ימי הטיול. ההתנסות שהמדריכים חווים צריכה להיות זהה לזו שיחוו החניכים. גם כאן, בדומה לתנועות האחרות, מתבצע טיול הכנה בשני שלבים: בשלב ראשון, טיול הכנה מקדים לראשים של קבוצת מדריכים (מכונים: ראש ראשים). הראש ראשים הם חברי שכבת י"ב, קומונרים או מבוגרים בשכר, בהתאמה לרמת הטיול (סניפי, אזורי או תנועתי). ההדרכה בטיול זה היא על ידי מדריך מקצועי מוסמך של החברה להגנת הטבע. הכשרה מקצועית זו מגבירה את הכלים של המדריכים בהובלת הקבוצה – בהדרכה בשטח ובידע מקצועי אודות תכני הטיול כגון: אדם, חי, צומח וגיאולוגיה. בשלב השני מתבצע טיול ההכנה למדריכים על ידי הראש ראשים. ההנחיה היא שמדריך הקבוצה לא נדרש להיות מקצועי אבל הוא צריך להיות בקיא בתוכן ולדעת להעביר אותו לחניכים.

המדריכים בטיולי ההכנה מקבלים חוברת תוכן והדרכה, והם נדרשים לכתוב את התכנים המועברים והדגשים במהלך טיול ההכנה. בטיול עצמו הם נעזרים בחוברת, ואחראים על העברת תוכן הקשור לידיעת הארץ והעברת פעילויות העונות על המטרות החברתיות של הקבוצה.

בסוף כל טיול מוגש דוח סיכום טיול על ידי הראש ראש או על ידי הרכז למחלקת מפעלים.

עזרא

הטיולים הארציים בתנועת הנוער עזרא מתוכננים ומנוהלים על ידי ההנהגה, על הנושא הטיול ותוכן הטיול מחליט רכז המפעלים יחד עם מחלקת הדרכה ועם מזכ"ל התנועה.

כל הטיולים התנועתיים מתוכננים על פי נהלי מוקד הטיולים של החברה להגנת הטבע. הטיולים הארציים מאורגנים על ידי מחלקת המפעלים, בטיולים אלה התנועה אחראית לספק את כל הצרכים הארגוניים-מנהלתיים של הטיול: תיאום טיולים, אבטחה, היסעים ומזון. בטיולים הסניפיים המרכזים מארגנים את הטיול על פי נהלי התנועה ובהתאם להוראות התנועה, בתיאום ובאישור מחלקת מפעלים. בטיולים אלה יהיה הבישול באחריות הסניפים, אך ציוד הבישול והציוד הרפואי יסופק לסניפים על ידי התנועה.

לכל טיול תנועתי, ארצי או סניפי, נקבע ראש טור אשר מוביל את הטור במהלך הטיול. לכל אחד מהטיולים מתבצע טיול הכנה באופן זהה לטיול עצמו. טיול ההכנה מודרך על ידי ראשי הטורים, בהתאם לרמה בה מטיילים. לפני כל טיול הכנה קובע רכז המפעלים מפתח של מספר מדריכים מכל סניף שצריכים להיות נוכחים בו כדי שהסניף יוכל לטייל. אם לא הגיעו מספר מדריכים לפי הדרישה, הסניף לא יצא לטיול. בטיול ההכנה עוברים המדריכים את אותן הפעילויות שהם אמורים להעביר לחניכים שלהם בטיול, הפעילויות נכתבות על ידי מחלקת ההדרכה של התנועה, או על ידי רכז הסניף. המדריכים לא מקבלים חוברת הדרכה כתובה, אלא מצופה מהם לכתוב את ההדרכות בעצמם, לאור הפעילויות שחוו בטיול. מטרת טיולי ההכנה היא שהמדריכים יחוו את אותה חוויה שהחניכים עתידים לעבור בטיול.

ההכשרה להדרכת טיולים בתנועה החלה רק בשנים האחרונות והיא מתמקדת באוכלוסיית הרכזות (הקומונריות). ההכשרה מתבצעת

במסגרת ההדרכה בכניסה לתפקיד. מטרת ההכשרה היא הקניית מיומנויות בתכנון טיול ובהתמצאות בשטח: קריאת מפה, בחירת מסלולים, תכנון טיול על פי תקציב בצורה מחושבת, התחשבות בגורמים שונים בתכנון טיול. ההכשרה כוללת גם התייחסות להיבטים חינוכיים בטיול, עם אמירה ברורה שהערך החינוכי של הטיול צריך להיות גבוה ומשמעותי בבחירת הטיול ובניהולו.

הנוער הלאומי

תכנון הטיולים בתנועת הנוער הלאומי מתבצע במספר שלבים. בשלב הראשון מתכנסת ישיבת הנהגה תנועתית אשר מכינה את לוח הפעילות השנתי, לרבות מפעלים וטיולים. את הלוח השנתי מביאים להחלטה בפורום של מועצת הבוגרים (ההנהגה הצעירה), שמאשרת את התכנית השנתית.

ההנהגה הצעירה היא גוף ארצי המורכב משני מדריכים מכל סניף. כחלק מתחומי האחריות שלהם הם מקבלים החלטות הקשורות באופי הטיול, הם שותפים בתכנון ובחשיבה ולוקחים חלק פעיל בהכנת הטיול. האחריות המוטלת על ההנהגה הצעירה נובעת מהאמונה של התנועה כי "גלגל המנוף בחיי הציבור זה הנוער". הטיולים הם הזדמנות ממשית של הפעילים בהנהגה הצעירה להתנסות בארגון והפקה, בחשיבה, בתכנון ובהוצאה לפועל של רעיונות, אידיאולוגיה ופעילויות. זוהי הזדמנות אמיתית ללקיחת יוזמה ואחריות וליצירת מנהיגות פעילה בקרב חברי השכבה הבוגרת. לדברי יו"ר התנועה: "כל אדם שהיה בהנהגה הצעירה או בשנת השירות הם המנהיגים של התנועה. זה הבסיס להצמחת מנהיגות בתנועה. ההתנסות הזאת היא מאוד משמעותית בצמיחה וגדילה של האנשים האלו."

לקראת מועד הטיול מתבצעת הכנה ראשונה. בשלב זה מתקיימים טיולי הכנה של מחלקת מפעלים במסלולי הטיול המיועדים, על מנת לבחון את המסלולים ולבחור את המסלול המתאים לטיול. הבחירה

במסלולים מונעת בין היתר מעקרון הגיוון. התנועה מקפידה ליצור טיולים עם רעיון מעניין, מסלולים מיוחדים או פעילויות אתגריות. לדברי רכז המפעלים של התנועה, אחת הסיבות לכך היא סף הגירוי הגבוה של החניכים והניסיון להיענות לבקשותיהם ולצרכיהם. דוגמה לכך היא טיול ניווט, שתוכנן כתוצאה מדרישה של החניכים. הטיול התבצע באזור ירוחם במתכונת של ניווט בין תחנות. לאחר בחירת המסלול המיועד מתבצע שלב 'הכנה שנייה', טיול הכנה לרכזים. בטיול זה מקבלים הרכזים חוברת הדרכה, שנכתבה על ידי מחלקת ההדרכה התנועתית יחד עם ההנהגה הצעירה ורכז המפעלים. חוברת ההדרכה מכילה תכנים על אזור הטיול, רעיונות להפעלות והוראות בטיחות. הרכזים מעבירים את חוברת ההדרכה למדריכים ואלה נדרשים לפתח חוברת נוספת ובה הפעלות תוכן והפעלות חברתיות המותאמות לקבוצתם. במקביל להכנת חוברת הטיול מתבצעת כל ההכנה הארגונית מנהלתית של הטיול, בעיקר על ידי רכז המפעלים.

על מנת לעניין ולאתגר את החניכים, ההדרכה בטיול מתבצעת תוך שימוש באמצעים מסורתיים לצד אמצעים מודרניים וטכנולוגיים. כך למשל ניתנות משימות לצילום, איתור מידע ולמידה על המקום תוך שימוש במכשירים סלולריים ובאפליקציות מתקדמות. הדרכה זו היא על פי חלוקה לשלוש קבוצות:

ד'-ו' – הטיול מודרך על ידי המדריכים שמלווים את החניכים בימי השגרה בסניף, זאת על מנת להוביל לגיבוש משמעותי בין חברי הקבוצה ולשים דגש על הקשר שבין החניך למדריך. התוכן בשכבות האלה מבוסס על הפעלות, סיפורי מסגרת, וליווי רחב של צוות בוגר. במהלך הטיול, החניכים נמצאים 24 שעות במה שקרוי בפי התנועה: "הפעלה שאינה נגמרת". זאת אומרת שבמהלך הטיול החניכים נמצאים כל הזמן בפעילות.

ז'-י' – הטיול מודרך ומועבר על ידי חניכי השכבות הבוגרות, חניכי שכבת י"א וי"ב בהובלתם של חברי שנת השירות. טיולי שכבת הביניים מאופיינים בתכני מנהיגות צעירה ובחינוך לאקטיביזם חברתי. באמצעות המפגש בין חניכי שכבת הביניים לשכבה הבוגרת מדגישים בתנועה את הערך המשמעותי "נוער מוביל נוער".

י"א-י"ב – במפעלים המיועדים לשכבות אלו תכני ההדרכה מועברים ע"י צוות הרכזים הבוגרים. התכנים בטיולים לשכבות אלו סובבים סביב נושאים הקשורים בחיי הבוגר וסביבתו, החברה הישראלית, גיוס משמעותי לצה"ל, אזרחות פעילה ועיצוב פני חברה.

במעטפת הטיול קיים צוות מנהלתי הנקרא "ביג'ומבו" – צוות זה מונה חניכים מקרב השכבה הבוגרת. במהלך הטיול הצוות אחראי על הפן הארגוני-מנהלתי בטיול. צוות זה נחשב ליוקרתי ולכן בוגרים רבים רוצים להיות חברים בו. לצוות הווי מיוחד שמבדיל אותו משאר צוות ההדרכה. היום לכל סניף יש צוות שלו, ובמפעלים תנועתיים יש צוות ביג'ומבו תנועתי. צוות זה מצויד במכשירי קשר, חולצות ייחודיות וסממני זיהוי אחרים.

בית"ר

ההכנה לטיול בתנועת בית"ר מתחילה אצל רכו המפעלים ומחלקת ההדרכה, שמחליטים יחד על נושא הטיול, אזור הטיול ומסלולי הטיול. בשלב הבא נוסעים רכזי המפעלים וההדרכה לטיול הכנה ראשון (הכנה להכנה), ובו הם בודקים את המסלול ומכינים את ההנחיות לקראת טיול ההכנה.

אחרי הטיול המקדים יתקיים טיול הכנה. טיול ההכנה מועבר למובילי הטורים של הטיול: מפקדי מעוזים (סניפים) ומפקדי מחוזות. רכו ההדרכה מודריך את הטיול ונותן במהלכו בעיקר דגשים חינוכיים להדרכת הטיול, דגשי תוכן הקשורים למסלול ולתנועת

בית"ר. טיול ההכנה, כמו הטיול עצמו, הוא בדגש על חינוך לאהבת הארץ ולציונות באמצעות תכנים מתחומי ידיעת הארץ (היסטוריה, גיאוגרפיה, מורשת). טיול ההכנה עובר אחד לאחד בכל מסלולי הטיול. בטיול מקבלים המשתתפים חוברת הדרכה שהוכנה על ידי רכז ההדרכה התנועתי. את החוברת מעבירים המפקדים למדריכים, תוך הנחיה לבנות הדרכות לטיול בהתאם לתכנים אלה ובהתאם לשיקולם האישי.

המדריכים מהמעוזים לא מחויבים לצאת לטיול הכנה. אחת הסיבות לכך היא האפשרות המוגבלת לתיאום טיול בשל העובדה שהתנועה לא מקיימת טיולים בשבת. את טיול ההכנה מקיימים לפיכך בדרך כלל בימי חול, והמדריכים נמצאים בלימודים.

המדריך בטיול עצמו הוא זה שמדריך את הקבוצה מבחינת התכנים. על אף שהוא לא מוביל הטור ועל אף שייתכן שלא היה בטיול ההכנה, מצופה ממנו להכיר ולדעת את המסלול ואת סיפור הדרך.

ההכשרה להדרכה בטיול מתבצעת בקורס השני בסדרת ארבעת קורסי הכשרה, המתבצע בסיום כיתה ט'. במהלך קורס זה מתקיימת גיחה לשטח, ובמהלכה לומדים על כתיבת תיק טיול, על ארגון והיבטים מנהליים בטיול ועל הדרכה. מכיוון שהקורס עוסק במנהיגות וניהול, נושא הטיולים מקבל התייחסות ככלי לפיתוח מנהיגות בקרב המדריכים.

לאחר כל טיול מתבצעת הפקת לקחים, מרמת החניך ועד רמת ההנהגה. החניכים והמדריכים ממלאים שאלון משוב ממוחשב ומתבצעות ישיבות סיכום במעוזים ברמת המדריכים. ישיבות סיכום מתבצעות גם ברמת המחוז וברמה הארצית.

אריאל

בתנועת אריאל תהליך התכנון וההכנה מתחיל בהחלטה על הטיול, המתקבלת על ידי הנהלת התנועה. לאחר ההחלטה על מסלול הטיול יוצא רכז המפעלים לבחון את המסלול בעצמו, ואז מארגן את הטיול יחד עם ההנהלה.

בשלב הראשון מתבצע טיול הכנה על ידי רכז המפעלים וראשי תחום (תחום בנים ותחום בנות), ומותנה באישור מזכ"ל התנועה. לאחר מכן מתקיים טיול לחברים מצוות ההנהלה של התנועה ולצוות מובילי הטיול. מטרת טיול ההכנה היא היכרות ראשונה עם המסלול, ובטיול זה מתבצעת הליכה רגלית של כל המסלול.

בשלב השני מתבצע טיול הכנה לרכזי הסניפים, המחויבים להשתתף בו. אם רכז לא יכול להגיע לטיול ההכנה הוא מחויב לשלוח נציג מהסניף. טיול ההכנה מודרך על ידי מדריך מוסמך על ידי משרד החינוך שמעביר תכני ידיעת הארץ. בטיול ההכנה הולכים את כל מסלולי הטיול, על אף שהטיול עצמו מובל על ידי מובילי טיול בשכר או קומונרים. בטיול ההכנה עוברים את עיקרי הדברים, התכנים והדגשים של כל אחד מהמסלולים בטיול. הרכזים מקבלים תיק טיול שהוכן על ידי מחלקת הדרכה, הכולל הסברים על המקום, מפות, סיפורי תורה ויהדות, תכנים הקשורים להיסטוריה ומורשת של אתרים בטיול, תכנים הקשורים לשמירת הטבע והסביבה, רעיונות להפעלות, טפסים ודגשי בטיחות. ההפעלות בתיקי הטיול נקראות 'שליפונים'.

לאחר טיול ההכנה מתבצעת הכנה למדריכים בסניפים, במסגרת ישיבות צוות. הרכזים מעבירים את החוברת למדריכים ומסבירים על מסלולי הטיול, על תכני הטיול ועל הדגשים הבטיחותיים בטיול.

בטיול עצמו לא מצופה מהמדריך להוביל את הטיול, אבל כן מצופה ממנו להכיר את המקום ואת התכנים הקשורים אליו, וכן את דגשי הבטיחות והתפעול של הטיול.

תפיסת ההדרכה בטיולים בתנועת אריאל השתנתה בשנים האחרונות. בעבר הודרכו כל הטיולים בתנועה על ידי מדריכים מוסמכים על ידי משרד החינוך. לאור חשיבה מחודשת והבנה כי שיטת הדרכה זו מנתקת את המדריך מהקבוצה, הוחלט על הדרכה פנימית של המדריכים. כיום התפקיד של המדריך הוא אחריות על החניכים מבחינה בטיחותית ויצירת חוויות לחניך במהלך הטיול. להשקפת התנועה, הטיול הוא מסגרת המאפשרת למדריך לחזק את הקשר האישי עם החניכים וליישם את עקרונות החינוך הבלתי פורמלי. בסמינרים ובהכשרה של מדריכים אין הכשרה ספציפית לנושא הטיול, אך מושם דגש על נושא האחריות של המדריכים על החיים של החניכים, הן בפעילות השוטפת והן במפעלים.

במפעלי הקיץ יש מעורבות גבוהה של שכבת הבוגרים בתכנון ובארגון הטיול. הבוגרים לוקחים חלק בתפקידים משמעותיים בטיול, כגון: מובילים, חובשים, מגישי עזרה ראשונה, סדרנים או רכזי אוטובוסים, לשם ביצוע תפקידים אלה הם משתתפים בטיולי ההכנה לקראת מפעלי הקיץ, בניגוד לשאר הטיולים לאורך השנה בהם המדריכים לא משתתפים בטיולי ההכנה.

הטיול בתנועת אריאל נתפס בראש ובראשונה כהזדמנות ליצירת גאווה תנועתית והרגשת שייכות למסגרת התנועתית. כחלק מגישה זו כולל תכנון הטיול שני מרכיבים: האחד, סבסוד נרחב של הטיולים. סבסוד ההשתתפות בטיול משמעותי לתנועה והיא עושה מאמצים רבים על מנת שכל החניכים יוכלו להשתתף בפעילות הטיול, גם אם מצבם הכלכלי אינו מאפשר זאת. לשם כך פותח בתנועה מנגנון תשלום מאוזן בין הסניפים, כך שסניף מסוים יוכל לסייע במימון טיול לסניף אחר בטיול. מרכיב נוסף הוא התנהלות הטיול על פי שכבות ולא על פי סניפים, גם במסלולי ההליכה וגם בלינה. מרבית הטיולים התנועתיים מתקיימים במתכונת של כל

שכבות הגיל. כך טיול במסגרת שכבתית ארצית מאפשר היכרות עם האחר ויצירת קשרים חברתיים בין הסניפים.

האיחוד החקלאי

תכנון הטיולים בתנועת האיחוד החקלאי מתבצע מרבית השנה על ידי חברי שנת י"ג בתנועה (גרעין אחים), בשיתוף עם מחלקת מפעלים. מחלקת המפעלים היא הגורם המנהל, המפקח והמכשיר, וחברי הגרעין הם הגורם המתכנן והמבצע. בטיולי פתיחת השנה מחלקת מפעלים לוקחת חלק פעיל בתכנון ובהפקת הטיול, ומנחה את הגרעינרים להפקת טיול. לאורך שנת הפעילות עולים תחומי האחריות של הגרעין, עד כדי הפקת טיול במלואו בפסח וניהול מחנות הקיץ. שיטת עבודה זו היא חלק מתפיסת פיתוח המנהיגות בתנועה במסגרת פרק ההגשמה, שנת י"ג. לדברי רכז המפעלים של התנועה הטיולים הם הזדמנות להתנסות משמעותית בתפקיד הגרעינר, הזדמנות אשר מעודדת פיתוח אחריות ברמה גבוהה מאוד, ראייה רחבה ושליטה בתחומי ידע רבים. חברי הגרעין מייחסים להתנסות זו חשיבות רבה ומבצעים אותה ברצינות ובאחריות.

גם ההחלטה על נושא הטיול, מטרות הטיול והמסלולים מתבצעת במרבית הטיולים על ידי הגרעינרים ובהנחיית רכז המפעלים, פרט לטיולי פתיחת השנה הנקבעים על ידי מחלקת מפעלים. את התכנון והארגון המנהלתי של הטיול מבצעים הגרעינרים, כאשר לכל אחד תחום אחריות ותפקיד ייעודי בתוך הטיול.

לכל טיול תנועתי מתבצע טיול הכנה. טיולי ההכנה מתבצעים על ידי מדריכים מוסמכים מטעם משרד החינוך, המקבלים הנחיות ממחלקת מפעלים על מה לתת את הדגש בתוכן ובהדרכה. יש שתי רמות של טיולי הכנה: טיול הכנה לגרעינרים ולרכזים, המאורגן על ידי מחלקת מפעלים, וטיול הכנה למדריכי הסניפים, המאורגן על ידי הרכזים והגרעינרים. לטיול ההכנה של המדריכים מחויבים

כולם לצאת. לתפיסת התנועה, מדריך לא יכול להדריך טיול שהוא לא ראה במו עיניו, טייל ברגליו וחווה בעצמו. בטיול מקבלים המדריכים חוברת הדרכה ובה המידע על הטיול וגם פעולות לדוגמה. חוברת ההדרכה מתייחסת הן לתכנים של ידיעת הארץ והן להיבטים של הדרכת קבוצה. הציפייה מהמדריכים היא שלא ישתמשו בחוברת ההדרכה כפי שהיא, אלא יפתחו בעצמם תכני הדרכה המתאימים לקבוצתם ויכתבו באופן עצמאי את סיפור המסלול של הטיול.

בטיולים בהם מועבר תוכן ייחודי מתקיים לימוד מרוכז במסגרת טיולי ההכנה. כך למשל לקראת טיול פסח, שהתמקד בתכנים מתוך ההגדה וקשר למסורת היהודית, התקיימה הכנה במסגרת יומיים שהורכבו מיום טיול ויום לימוד סמינרי. כך גם בהכנה למפעל הרפסודיה, בה התקיים משט הכנה והתנסות ממשית של הרכזים בבניית הרפסודות.

המחנות העולים

תכנון הטיולים בתנועת המחנות העולים מוסד במסגרת המרכז התנועתי ומהלך החשיבה על טיולים בתנועה שהתקיים בשנת 2008. מספר שנים לאחר מכן, בשנת 2013, פורסמה חוברת בשם "הטיול ככלי חינוכי", ובה הנחיות מפורטות לרכזים ולמדריכים בכל הנוגע להוצאת טיול. החוברת עונה על כל הסוגיות הנוגעות לטיול, מהרמה החינוכית, דרך תכנון הטיול, התכנים בטיול והבטיחות בטיול.

בתנועת המחנות העולים, בדומה לתנועת הצופים ולתנועת המכבי הצעיר, עובדים על פי מודל שמונת השבועות (ראו פרק תכנון הטיול בתנועת הצופים). תכנון הטיולים מתבצע על ידי מחלקת מפעלים או על ידי הרכזים, תלוי באופי הטיול.

לכל טיול בתנועה מתקיים טיול הכנה. הטיול מועבר על ידי צוות מדריכים מוביל שערך הכנה מוקדמת ותכנן את תכנית הטיול,

לצורך זה אף נעזרים במדריכים מקצועיים מחוץ לתנועה. השילוב של מדריכים מקצועיים נובע מהאמונה כי טיול ההכנה צריך לאפשר למדריכים ללמוד את התוכן כראוי, על מנת להדריך את חניכיהם במהלך הטיול. בטיול ההכנה מקבל כל מדריך חוברת הכנה לקראת הטיול. בחוברת מידע בטיחותי, נושאי הדרכה למסלול ומערכי הדרכה לפעילות בערב ולמהלך הטיול. המדריכים נדרשים לכתובת תיק טיול מעודכן, לאור מסקנות טיול ההכנה ומה שלמדו בטיול ההכנה. בחוברת התנועתית "הטיול ככלי חינוכי" כתובות הנחיות מפורטות לכתובת תיק טיול, בהן יכול המדריך להיעזר.

תפקיד המדריך בטיול כולל שלושה תחומי אחריות: הראשון, להוביל את הטיול – לשם כך הוא צריך להכיר את המסלול, את נקודות התורפה שלו, את דגשי הבטיחות ואת מקומות העצירה. המדריך צריך להיות בקשר במהלך הטיול עם רכז הטיול ועם מדריכי הקבוצות האחרות. השני, לדאוג לבטיחות החניכים ולצרכיהם האישיים – לשם כך הוא צריך להיות קשוב, ולדאוג לקבוצה בכל רגע נתון. השלישי, להדריך את הטיול – לשם כך הוא צריך להיות בקיא בתוכן, להכין הפעלות מראש ולהיות מסוגל לעמוד מול הקבוצה ולהסביר. בנוסף לאלה, יש ציפייה מהמדריכים בתנועה להיות מסוגלים לבנות ולתכנן טיול. לשם כל אלה מתקיימים ימי הכשרה בנושא תכנון וביצוע טיולים, אותם עוברים הפעילים לאורך השנה.

דגש מושם בטיולי המחנות העולים על אופן הלינה והבישול העצמי. הלינה בטיולים מתבצעת במקום פתוח, על הקרקע תחת כיפת השמים, בשקי שינה ועל מזרונים ולא באוהלים. הבישול מתבצע באופן עצמאי על ידי החניכים, מרמת התכנון, דרך קניית המוצרים, הבאת הכלים, הדלקת המדורה, הבישול והניקיון. מטרת הבישול העצמי היא הגדלת חוויות העצמאות וההתמודדות הקבוצתית של החניכים, עידוד יצירתיות, שיתוף פעולה וניהול עצמי, כמו גם

חינוך לאחריות ומשמעת עצמית. התנהלות זו היא פרי בחירת החניכים, והיא משקפת מסורת ארוכת שנים המעודדת יצירת קרבה וחברות בין חברי החוג ומפגש בלתי אמצעי ביניהם, וכן חיבור אמיתי אל הטבע.

המכבי הצעיר

תכנון טיולים בתנועת המכבי הצעיר מתבצע בצורה תהליכית, בדומה לתנועות אחרות. את ההחלטה על קיום הטיול, נושא הטיול, מטרות הטיול, האזור והמסלולים, מקבלים במשותף מחלקת חינוך ומחלקת מפעלים. ההחלטה מתקבלת בשיתוף עם מועצת הבוגרים של התנועה (הנהגה צעירה). תכני הטיולים נקבעים על ידי מחלקת חינוך בהלימה לנושא השנתי, ובהתאם אליו נבחרים מסלולי הטיול. לפני כל מפעל יושבים חברי מועצת הבוגרים עם מחלקת החינוך ומחלקת המפעלים ונותנים את דעתם על הטיול, מטרותיו, המסר החינוכי ותכנון הטיול.

לאחר קביעת הנושאים והמסלולים של הטיול מתבצע תכנון הטיול ברמת הסניפית. סניפי התנועה מקבלים את מטרות הטיול כפי שנקבעו על ידי הנהלת התנועה, ומתוכנן מחליטים על מטרות סניפיות וניגשים לבניית תהליך העבודה על ההדרכה בטיול. המודל לפיו מתכננים את הטיול הוא מודל שמונת השבועות (פירוט המודל בפרק תכנון הטיולים בתנועת הצופים). העבודה עם המודל היא קבועה, אך לעתים מתבצעים שינויים ועדכונים בתהליך התכנון בהתאם לטיול המתוכנן.

כשבוע לפני הטיול נערכים שני תחקירים לרכזי הסניפים. התחקיר הראשון הוא תחקיר בטיחות ותפעול. זהו פורמט ממוחשב אותו נדרש הרכז למלא, הנוגע בכל היבטי תכנון הטיול. התחקיר מתבצע על ידי מחלקת מפעלים. התחקיר השני הוא תחקיר חינוכי, המתבצע על ידי מחלקת חינוך. התחקיר מתבצע על פי פורמט קבוע והוא נוגע להיבטי התוכן החינוכי בטיול והתאמתם למטרות הטיול.

לפני כל טיול ברמה הארצית מתקיים טיול הכנה, אשר אליו מחויבים הסניפים לשלוח נציגים מצוות ההדרכה. טיול ההכנה כולל את רכזי השכבות מכלל הסניפים אשר משמשים כנציגי הצוות בטיול ההכנה. בכל טיול הכנה יהיה נוכח לפחות חבר צוות אחד. בטיולי הכנה לטיולים סניפיים משתתפים נציגים משכבת הבוגרים והמדריכים. הסיבה לכך שטיולי ההכנה הם לנציגים ולא לצוות ההדרכה כולו היא בעיקרה כלכלית, מכיוון שעלות טיול ההכנה מגולמת בתשלום החניכים על הטיול. ככל שמספר המשתתפים בטיול ההכנה גבוה עולה מחיר הטיול לחניכים, דבר שמנסים להימנע ממנו ככל האפשר.

טיול ההכנה מועבר על ידי מדריך מוסמך מטעם משרד החינוך, שמעביר תכנים של ידיעת הארץ והיכרות עם תוואי המסלול והשטח. השאיפה היא שכל טיול הכנה יודרך על ידי מדריך מוסמך, אך אין הנחיה מפורשת מצד התנועה להדרכה של מדריך מקצועי מוסמך ולכן זה לא תמיד מתבצע. בחלק מהמקרים מחליטים הרכזים להעביר את טיול ההכנה, לאחר שהם עצמם עברו טיול הכנה – זה מותנה באופי של הרכז, בידע ובנכונות שלו. במסגרת טיול ההכנה בודקים הרכזים והמדריכים את סיפור הדרך (המסלול), מציינים את נקודות הצל בטיול, איפה ניתן להעביר פעילויות, נקודות תורפה ודגשי בטיחות. טיול ההכנה אינו כולל התייחסות לפעילויות חברתיות. המשתתפים בטיול ההכנה מקבלים תיק טיול, אותו מכינה מחלקת מפעלים יחד עם מחלקת חינוך. תיק טיול ההכנה כולל: מידע אודות האזור בתחום ידיעת הארץ, דוח מיפוי שטח ומפת המסלול, סיפור דרך ונקודות תורפה, מפה, ומידע על המסלול עצמו. תיק הטיול אינו כולל הפעלות בתחום החברתי. לאחר טיול ההכנה נדרשים המדריכים להכין חוברת הדרכה לטיול, בהנחיית רכזי השכבות.

ההדרכה בטיול עצמו מתבצעת על ידי מדריכי הקבוצות, כאשר הציפייה מהם היא להכיר את התכנים של ידיעת הארץ וגם להיות

מדריכים חברתיים. המדריך לא מוביל את הטיול, אבל הוא מוביל את הקבוצה בתוך הטיול ועל כן מצופה ממנו להכיר את המסלול. כיום מתקיימת הכשרה ייעודית להדרכה בטיול במסגרת קורס המדריכים, וגיחת שטח של יום אחד או יומיים בה מתרגלים מיומנויות שונות הקשורות בהתמצאות בשטח (למשל: בישולי שדה, שראות ובנייה מחנאית).

היכלי ענג

תכנון הטיול בתנועת היכלי ענג מתבצע במרבית המקרים על ידי רכזות הסניפים, בתהליך של התייעצות ואישור מול מחלקת מפעלים ומרכז ההדרכה. בטרם הטיול מתבצע תהליך תיאום טיולים ואישור של הטיול על ידי מחלקת מפעלים.

במקרים של טיולים בני מספר ימים מתבצע טיול הכנה, המודרך על ידי מחלקת ההדרכה. מחלקת ההדרכה קובעת את נושא הטיול ומכינה למדריכות רעיון כללי להפעלה הקשורה לנושא ורעיונות להפעלות חברתיות נוספות. המדריכות מקבלות חוברת הדרכה לפני הטיול, אם במסגרת טיול ההכנה או במסגרת ההכנה בסניף. הציפייה מהמדריכות היא לבחור – לפתח תכנים באופן עצמאי וייחודי להן, או להשתמש בחוברת ההדרכה שקיבלו ולהיצמד אליה.

לתפיסת התנועה, תפקיד המדריכה בטיול הוא להיות אחראית לשלומן וביטחונן של החניכות, להישמע להוראות הממונה ולשמור על המשמעת, זאת לצד ההדרכה בטיול.

3. טיולי פתיחת שנה – סוכות

טיול פתיחת השנה הוא בעיקרו טיול שמטרתו גיבוש קבוצתי, היכרות של הקבוצה עם המדריך ועם עצמם כקבוצה... זה הטיול הראשון של המדריך עם הקבוצה שלו, וזו ההזדמנות הראשונה לתפוס מקום אל מול החניכים. האוריינטציה היא של טיול כיפי, קל יחסית וקרוב לבית, על מנת לעודד יציאה מרובה של חניכים, וכניסה לפעילות התנועתית. (מתוך דברי רכזי מפעלים)

כ פתיחת שנת הפעילות התנועתית היא תקופה בה החניכים החדשים נקלטים לראשונה בפעילות התנועתית ומתחילים להכיר את המדריך ואת חבריהם לקבוצה, אחרים חוזרים מחופשת קיץ ארוכה, עולים לשכבה חדשה, עוברים בין שכבה צעירה לשכבת ביניים או לשכבה בוגרת, כולם חווים שינויים והתחלות חדשות. התחלות אלה, המלוות בחששות ובאי-ודאות, משפיעות על מטרות הטיול, מבנהו ואופיו.

טיולי פתיחת השנה בתנועות הנוער, רובם ככולם, עונים במטרותיהם ובמבניהם לתקופה זו של השנה. מטרות הטיול הן משיכת חניכים לפעילות התנועתית, היכרות וגיבוש עם הקבוצה, הסניף והתנועה. לאור מטרות אלה בנויים הטיולים כטיולים קצרים, קלים, באזור הקרוב לאזור המגורים, שאינו דורש נסיעה ממושכת והוצאה כספית גדולה. אופן ההדרכה בטיול זה משתנה מתנועה לתנועה, אם כי ניתן לומר בהכללה שההדרכה לתכנים של ידיעת

הארץ והכרת נופיה אינה תופסת מקום משמעותי בטיול. הדגש מושם על התכנים החברתיים-קבוצתיים. ברוב התנועות הארגון של הטיול מבוצע על ידי המחוז, ההנהגה או הנהלת התנועה.

טיולי פתיחת השנה בתנועות השונות

הצופים

הטיול המסמל את תחילת השנה בתנועת הצופים מתבצע בחודשיים הראשונים של הפעילות, ולא בהכרח במהלך חופשת סוכות. הטיול אורך יומיים, וכולל לינת שטח. השאיפה של מארגני הטיול היא לקיימו במרחק של עד שעה וחצי נסיעה מהבית, גם מכיוון שזמן הטיול אינו ארוך וגם כי הטיול הוא הטיול הראשון בשנת הפעילות, וקיים רצון לטיול שיהיה קל בהשוואה לשאר הטיולים לאורך השנה.

במשך שנים התקיים הטיול במסגרת שבטית והשתתפו בו יחד כל חניכי השבט, אך בשנים האחרונות חל שינוי בעקבות הבנת הצרכים השונים של שכבות הגיל השונות והטיולים הופרדו – שכבות ד'-ה', המטיילים יחד במסגרת שבטית; כיתות ו', המטיילים במסגרת שבטית בנפרד מהשכבות הצעירות; כיתות ז'-ט', המטיילים במסגרת הנהגתית.

מסע פתיחת השנה הוא ההזדמנות המשמעותית הראשונה לפיתוח מנהיגות בקרב המדריכים וראשי הגדודים (רשג"דים). בקרב הנהגת התנועה קיים רצון לייצר תהליך של גדילה ולקדם את הרשג"דים, לכן הם המובילים את הטיול. כל טור מובל ומנוהל חינוכית על ידי הרשג"ד ונלווה אליו מבוגר. המלווים המבוגרים עוברים הכנה לקראת הטיול והכשרה מתאימה.

הזדמנות חינוכית נוספת בטיול באה לידי ביטוי בארגון האוכל והבישול. כל שכבה מארגנת לעצמה את המזון עוד בטרם הטיול, החניכים קובעים לעצמם את התפריט וכמה הם קונים בתוך מסגרת תקציב הניתנת להם מראש. בזמן הטיול מקבלים החניכים ציוד בישול השייך לשבט והבישול מתבצע על גבי מדורות. בשכבות הנמוכות (ג'-ה') ארגון האוכל והבישול מתבצע עם מעורבות גבוהה של המדריכים ובשכבות הגבוהות (ו'-ח') החניכים מנהלים את נושא האוכל והבישול בעצמם, במעורבות נמוכה של המדריך. ההנהגה מספקת מזון בסיסי לגיבוי במקרה שהחניכים נשארים רעבים, אם התכנון לא התאים לגודל הקבוצה או שהבישול לא הצליח.

הנוער העובד והלומד

טיולי פתיחת השנה בתנועת הנוער העובד והלומד מתקיימים במתכונת שונה לשכבות השונות.

השכבות הנמוכות, ד'-ו', מטיילות טיולים חד-יומיים או דו-יומיים במסגרת הקן. הטיול מתקיים באזור הקרוב למקום המגורים מתוך התפיסה שאת מעגלי הזהות של החניך יש לעצב באופן מתרחב, ולהתחיל בסביבה הקרובה למקום מגוריו. לעתים מתאגדים מספר קינים לארגון משותף של הטיול ולינה משותפת בחניון לילה. גם במקרים אלה ההליכה במסלולים והפעילות בטיול מתבצעת ברמה הקינית.

שכבת הביניים, כיתות ז'-ח', משתתפות בפעילות שנקראת – לילה לבן. פעילות זו כוללת משחקים אתגריים כגון קיר טיפוס, פעילויות הפגתיות כגון משחקי לילה ומשחקי גיבוש, פעילויות הנאה ופנאי כגון קומזיץ ומסיבת לילה. בחלק מהמקרים יתבצע טיול קצר במסגרת הלילה הלבן. פעילות זו נוצרה כמענה לצרכים החברתיים של גילאי החניכים (תחילת גיל ההתבגרות) ומעוררת בקרב החניכים ציפייה, סקרנות, אתגר וריגוש.

השכבה הבוגרת, ט'-י"ב: בשונה מרוב התנועות האחרות מתקיים בסוכות טיול לשכבה הבוגרת, במתכונת של יומיים או

שלושה. הרעיון והאופי של הטיול הוא טיול פתיחת שנה כיפי שמטרתו גיבוש קבוצתי, היכרות עם המדריך ועם עצמם. בתקופה זו של השנה נכנסת לשכבה הבוגרת שכבה ט' חדשה, הפעילים של שכבת י"ב יוצאים להגשמה, וזו העת של כל אחד לתפוס את המקום שלו בשכבה הבוגרת. הטיול הוא הזדמנות גם בעבור הקומונר המנהל את הקן למצב את עצמו אל מול השכבה הבוגרת, והוא זה שמדריך את הטיול. בחלק מהמקומות הדרכת הטיול מתבצעת על ידי הקומונר יחד עם פעילי שכבה י"ב.

בחטיבת בני המושבים מתקיים מפעל יוסי יפה, מפעל המיועד לשכבות ט'-י"ב, המפעל מתנהל כעבודת התנדבות בטבע וכפעילות טיול, במשך ארבעה ימים. מפעל זה הוא מפעל הדגל של חטיבת בני המושבים, ונתפס כמפעל החשוב ביותר לאורך שנת הפעילות. על יוסי יפה ועל מפעל זה מפורט בהרחבה בפרק מפעלים ייחודיים בספר זה.

בנוסף לטיולי פתיחת השנה מתקיים בחודשים הראשונים אירוע תנועתי משמעותי הנקרא "חג המעלות". חג המעלות הוא אירוע המסמן את פתיחת השנה ומהווה נקודת זמן משמעותית במעבר בין השכבות. אירוע זה נחשב לאחד האירועים הייחודיים של התנועה ומפורט בהרחבה בפרק בהמשך: הצטרפות למעגל התנועתי – מפעלים ייחודיים.

בני עקיבא

טיול פתיחת השנה בתנועת בני עקיבא נקרא – מסע סוכות. הטיול מיועד לכל שכבות הגיל, חניכים ובוגרים, והוא בנוי כטיול הליכה רגלית בדרגת קושי בינונית, המתאימה לטווח הגילאים הנרחב.

הטיול מתקיים במסגרת מחוזית, כאשר כל מחוז מקבל אזור טיול אחר בארץ. בתוך האזור מוגדרים מספר מסלולים וכל סניף

בוחר מסלול בו הוא מעוניין לטייל. ההליכה מתבצעת בשיטת טורים. הבחירה בהליכה בטורים נובעת בין היתר מהרצון ליצור תחושת שייכות בקרב החניכים, תחושה שהם שייכים לתנועה גדולה, רב-סניפית. לכל מסלול יש אחראי (פרויקטור) שבמסגרת תפקידו מפעיל: שליטה, בקרה, ביטחון, רפואה, חלוצן מסלול, מאסף, סדרנים לאורך המסלול ותחנות הדרכה. לכל מסלול נכנסים מספר סניפים בזה אחר זה.

ההדרכה מתבצעת בתחנות הדרכה לאורך המסלול, והיא מאורגנת על ידי מחלקת ההדרכה במחוז. בכל תחנות ההדרכה יש מדריכים מוסמכים על ידי משרד החינוך, שאינם חלק מסגל ההדרכה הקבוע של התנועה. בנוסף, מכינה מחלקת הדרכה של המחוז חוברת תכנים ופעילויות לטיול. כל מדריך מעביר פעילויות מתוך החוברת על פי בחירתו. כך מקבל המדריך אחריות, מקום לשיקול דעת, חופש בחירה והזדמנות להדריך כהבנתו.

הלינה מתבצעת בחניון לילה מרכזי לכל חניכי המחוז, אלפי חניכים. במקרה של מחוזות גדולים מפוצל המחוז לשני חניוני לילה. הלינה המשותפת נועדה אף היא ליצירת תחושת שייכות וחיבור לתנועה.

בערב הטיול מאורגנת פעילות הפגתית, בדרך כלל פעילות חיצונית של הופעה או פעילות במה אחרת. לעתים נהוג שיתוף פעולה עם תושבי היישוב שבאזור המסלול. למשל: מחוז שטייל באזור דימונה צפה בהופעה משותפת עם תושבי העיר, שכללה חידונים והרקדה.

השומר הצעיר

טיולי פתיחת השנה בתנועת השומר הצעיר מוגדרים כטיולים קלים, שמטרתם מפגש ראשוני קל עם הטבע, התנסות חיובית ביציאה לטבע, היכרות וגיבוש הקבוצה וגם גיוס חניכים לפעילות התנועתית. טיולי פתיחת השנה מתבצעים במסגרת האזורית, כאשר

כל קן מטייל באופן עצמאי. בהתאם למטרות הטיול, הוא מתקיים באזור גיאוגרפי הקרוב לאזור המגורים.

טיולי פתיחת השנה הם הזדמנות חינוכית גדולה לחוויית הקבוצה, לעצמאות המדריך ולקשר בין הקבוצה למדריך.

הטיולים מיועדים בעיקר לשכבות הצעירות, ד'-ו', ונמשכים בין יום ליומיים. הטיול מתבצע באחד מסופי השבוע הראשונים של השנה. ביום הראשון של הטיול לא מתבצעת פעילות טיול משמעותית, כי אם הגעה לחניון הלילה, בישול, פעילות חברתית ולינת שטח. ביום השני של הטיול מתבצעת הליכה במסלולי טיול קלים.

ההדרכה בטיול מתבצעת כולה על ידי מדריך הקבוצה (מד"צ). המד"צ מוביל את הקבוצה במסגרת הליכה בטור של כל הקן, כל טור מובל על ידי ראש טור (ראש ראש) ובסופו מאסף.

עזרא

טיול פתיחת השנה בתנועת עזרא נחשב בחלק מהמקומות לטיול הראשון של המדריכים עם הקבוצה שלהם, ובחלק מהמקומות לטיול האחרון של המדריכים עם החניכים, מכיוון שהחלפת המדריכים בין שנות הפעילות מתבצעת אחרי החגים.

הטיול הוא טיול של כל שכבות הגיל. לפעמים הטיול נמשך יום אחד ולפעמים יומיים, בהתאם ללוח חופשות החגים של משרד החינוך.

עד השנה כל התנועה טיילה באותו אזור והחלוקה היא לפי בנים ובנות, כך שלמעשה התקיימו שני טיולים במקביל, טיול בנים וטיול בנות. שני הטיולים הסתיימו בטקס משותף הכולל תכנים הקשורים לטיול, לעתים בהשתתפות אישי ציבור. על פי החלטת ועידת התנועה האחרונה, החל משנת תשע"ז מתקיימים מסעות סוכות במתכונת אזורית – במקום מסע אחד תנועתי שהיה נהוג בעבר מתקיימים היום שלושה מסעות שונים, כאשר כל אזור (מחוז)

מטייל באופן עצמאי. החלטה זו היא חלק ממהלך שדרוג וגידול של כלל המפעלים בתנועה.

הטיול מתוכנן ומאורגן ברמת התנועה, על ידי מחלקת מפעלים. את הטיולים מובילים בוגרי התנועה בשכר, הנקראים – ראשי טורים. אלה לא מדריכים מוסמכים על ידי משרד החינוך אלא מבוגרי התנועה, הלוקחים חלק בפעילות זו.

הנוער הלאומי

טיולי פתיחת השנה בתנועת הנוער הלאומי מיועדים לשכבות הביניים, ז'–י'. אורכם של הטיולים שלושה ימים, והם מתקיימים בצפון הארץ. הטיולים מתקיימים במתכונת סניפית.

ביום הראשון של הטיול הולכים החניכים במסלול שנקבע. בסופו של היום מגיעים למחנה ומבשלים בישולי שדה, כאשר כל קבוצה מבשלת לעצמה: לקראת הטיול כל סניף רוכש מוצרי מזון ואת כלי האוכל לבישולי השדה בטיול, לשם כך מחולק תקציב לכל סניף. רכישת מוצרי המזון מתבצעת בקנייה סניפית, בפיקוח ובליוי של מחלקת ההדרכה, אשר בונה עם כל סניף את הרעיון של הארוחה ואת התפריט בהתאם לאוכלוסייה ולרצונות הסניף. התנועה מספקת לסניפים את כלי הבישול הגדולים וגזיות. מתכונת הבישול הסניפי נקבעת לשם חשיפת החניכים לנושא תרבות צריכה וחינוך לצריכה מבוקרת ואחראית.

בערב הטיול מתבצעות פעילויות שיא המועברות במסגרת תנועתית, על ידי חברי מועצת הבוגרים (ההנהגה הצעירה) או חברי שנת השירות.

ביום השני של הטיול נשארים החניכים בשטח הלינה (המחנה) ועוברים פעילויות. זאת בעקבות החלטה של חברי ההנהגה הצעירה שהתקבלה לפני מספר שנים. ההחלטה נובעת מהרצון לאפשר היכרות מעמיקה וקשר בין חניכי הסניפים השונים. במסגרת יום זה

יש פעילות משותפת שמאורגנת על ידי ההנהגה הצעירה ומשלבת בין מחוזות התנועה וסניפי התנועה השונים.

בסיום היום השני מתבצעות בחירות ליו"ר ההנהגה הצעירה ולסגנו. סביב הבחירות יש התרחשות גדולה ואירוע זה הוא אחד האירועים המרכזיים בתנועה. אירוע זה של הבחירות נקרא – מסע בראשית, כסמל למסע הבחירות של המועמדים. בתנועה התפתחה מסורת שמסעות הבחירות תופסים נפח רחב וכוללים ג'ינגלים, כרזות, תעמולת בחירות ועוד. מסע הבחירות נתפס כהזדמנות חינוכית לפיתוח מיומנות של מנהיגות, כריזמטיות ויוזמה.

ביום השלישי של הטיוול מתבצע מסלול הליכה, בדרגת קושי המתאימה לגיל החניכים. בסוף המסלול יש טקס הענקת סיכת הטיוול ומוכרזים הסניפים המצטיינים.

בית"ר

טיוול פתיחת השנה בתנועת בית"ר מתקיים כמחנה בן שלושה ימים. המחנה מתבצע במסגרת מעוזית (סניפית) ומיועד בדרך כלל לשכבה הצעירה בלבד, חניכי כיתות ד'-ו'.

בכל שנה מתנהל המחנה בהתאם לנושא השנתי התנועתי הנבחר, ומהווה למעשה פתיחה לנושא זה. המעוזים מקבלים חוברת הדרכה כללית על הנושא הנבחר שנכתבה על ידי מחלקת ההדרכה בתנועה, וכן חוברת הדרכה ייחודית לנושא המעוזי שנכתבה על ידי הרכז בשיתוף עם מחלקת ההדרכה. בין המעוזים מתקיימת תחרות על פיתוח חוברת הדרכה ייחודית לטיוול. מדריכי המעוזים לומדים באופן עצמאי על הנושא שקיבלו ומפתחים בעצמם את חוברת ההדרכה והפעילויות לטיוול.

בדרך כלל מתבצע במהלך המחנה חצי יום טיוול. מחלקת מפעלים מציעה למעוזים מספר מסלולים בקרבת המחנה וכל מעוז בוחר מסלול. הטיוול מתנהל בטורים, בהובלת רכזי המחוזות.

אריאל

טיול פתיחת השנה בתנועת אריאל נקרא – מסע סוכות. הוא מתנהל במתכונת של טיול כלל תנועתי חד-יומי, לכל שכבות הגיל: התנועה כולה מטיילת במקום אחד. הטיול נקבע לרוב באזור המרכז כדי לאפשר הגעה נוחה לכולם, מצפון עד דרום.

מטרת הטיול העיקרית היא היכרות וגיבוש עם הקבוצה והסניף, ולאחריה היכרות ויצירת שייכות לתנועה כולה. הטיול מזמן מפגש עם סניפים אחרים והיכרות עם חברים אחרים מהתנועה ועם המסגרת התנועתית. מטרה נוספת של הטיול היא היכרות עם הארץ וחיזוק ערכי אהבת הארץ וערכי התנועה. כדוגמה לכך, אחד ממסעות סוכות האחרונים נערך במקורות הירקון והנושא היה חשיבותם וערכם של המים. הציטוט הפותח בעלון המסע מסמל את הקשר בין המועד לנושא הטיול: "בחג נידונים על המים".

האיחוד החקלאי

טיולי פתיחת השנה בתנועת האיחוד החקלאי נחלקים לשניים: טיול לחניכי השכבה הבוגרת וטיול לחניכי השכבה הצעירה. תנועה זו ותנועת הנוער העובד והלומד הן היחידות המקיימות מפעל מרכזי לשכבה הבוגרת בתחילת השנה.

מפעל השכבה הבוגרת ט'-י"ב הפותח את השנה הוא שייט רפסודות בכנרת, הנקרא – רפסודיה. זהו מפעל מרכזי וחשוב במסורת התנועתית, והוא מוקדש כולו לבניית צוות ההדרכה והפעילים של הסניפים. המפעל מתקיים כשיאו של חודש בניית צוות, בסוף חודש ספטמבר, ונמשך שלושה ימים בכנרת. במהלך היום וחצי הראשונים מתבצעת בניית הרפסודות לפי סניפים. ביום וחצי הבאים מתחלקים החניכים לפי שכבות גיל ומודרכים על ידי שכבת י"ג (הגרעינרים). הפעילות יכולה להיות פעילות ימית, הפגתית או מסלולי טיול. ברפסודיה החניכים יוצרים רפסודות בעצמם, מתנסים, עובדים יחד ובסיום נהנים מפרי עמלם – שטים בכנרת על הרפסודה שבנו.

חוויית העבודה, היצירה ועבודת הצוות משקפת במידה רבה את פועלם המשותף בהמשך השנה ומהווה חוויה מעצבת בבניית הצוותים.

טיול השכבה הצעירה, ד'-ח', הפותח את השנה הוא טיול בן יומיים המפוצל לארבעה אזורים על פי חלוקת האזורים התנועתית. הטיול מתבצע באזור קרוב גיאוגרפית לאזור המגורים, בדרגת קושי קלה.

המטרות המרכזיות בטיול פתיחת השנה הן גיבוש הקבוצה וחיבור לתנועה. זהו הטיול הראשון בשנה, ולכן מתחילים עם היכרות של האזור הקרוב בו חיים החניכים. בהמשך השנה מכירים החניכים אזורים שונים בארץ, המרוחקים יותר מאזור המגורים. ההליכה במסלול מתבצעת לפי יישובים, כאשר המסלול מותאם לכל הגילאים: לחניכי כיתה ד' יהיה המסלול מעט מאתגר, ולחניכי כיתה ח' יהיה המסלול יחסית קל. מבנה זה של הטיול נועד לענות על המטרה של גיבוש הסניף והקבוצות בו.

ביום הראשון של הטיול מתקיים לרוב טיול קצר, הכולל נקודת תצפית או ביקור באתר תיירות (היסטורי, גיאוגרפי או בעל ערך תרבותי). הלינה מתבצעת בחניון לילה אותו מנהלים הגרעינרים, האחראים גם על הבישול וההיבטים המנהליים של הטיול. בערב הטיול מתקיימת פעילות יישובית שמטרתה היכרות של החניכים בתוך כל אחד מהסניפים וגיבוש קבוצתי. ביום השני יש הליכה במסלול.

בסיום הטיול נערך טקס פתיחת שנת הפעילות של כל האזור יחד. מטרתו של הטקס היא יצירת קשר בין הסניפים לתנועת הנוער. הטקס קשור לתוכן של הטיול ולאזור בו נמצאים, והוא מתוכנן ומבוצע על ידי הגרעינרים.

המחנות העולים

טיולי פתיחת השנה בתנועת המחנות העולים מתקיימים לחניכי

השכבות הצעירות, כיתות ד'-ו', במסגרת הסניפית (מחנות). לעתים יוצאים שניים או שלושה מחנות יחד לטיול. מטרת הטיול הן בעיקרן היכרות וגיבוש הקבוצה והיכרות עם המדריך החדש של הקבוצה. הטיול מתקיים באזור קרוב למחנה, על מנת לאפשר לכמה שיותר חניכים לקחת בו חלק.

הטיולים מאורגנים על ידי מרכזי המחנות ומודרכים על ידי מדריכי הקבוצות, כל המדריכים עוברים הכנה לטיול במסגרת טיול הכנה.

הטיולים שונים מאוד זה מזה, בהתאם לאופי המחנה ולצרכיו הייחודיים. השונות מאפשרת לכל צוות מדריכים להחליט אילו מטרות חינוכיות צריך הטיול להשיג ובאיזה אופן ניתן לעשות זאת. בין המטרות גיוס חניכים חדשים (ואז יכלול הטיול פעילות מושך או יוצע מחיר מוזל), התנסות עבור חניכים בעלי תפקידים במחנה (ואז מתבצעים טיולים עם סיפור מסגרת או הפעלות במהלך המסלולים), חיזוק הקשר עם הורי החניכים (ואז מתקיים הפנינג הורים-חניכים בסוף הטיול), היכרות עם סביבת המחנה (ואז מתקיים טיול רגלי סביב המחנה) ועוד.

המכבי הצעיר

טיול פתיחת השנה בתנועת הנוער המכבי הצעיר נקרא – מסע מכבי. הטיול מתקיים במסגרת סניפית ומיועד לחניכים ובוגרים מכל שכבות הגיל. המטרות המוגדרות של הטיול הן בעיקרן היכרות וגיבוש עם המסגרת הקבוצתית והמסגרת הסניפית, לצד מטרות של הכרת הארץ ואהבת המולדת, המוגדרות כמטרות של כל טיול תנועתי.

הטיול נמשך יום אחד, לעומת שנים קודמות בהן הטיול ארך יומיים. שינוי זה קרה בשל רצון התנועה להקל על ההתלבטות של חניכים צעירים וחדשים אם לצאת לטיול, מבחינת המחיר

ומבחינת היכולת של החניך לקבל טעימה ראשונה של טיול שאינו כולל לינה. הטיולים מאורגנים על ידי הסניפים עצמם, בהנחיית מחלקת מפעלים. הטיולים מתקיימים באזורים הקרובים למקום המגורים של החניכים. בחירת המסלולים בטווח נסיעה קצר מיועדת גם היא להוזלת עלויות, ליצירת מדרג בקושי הטיול לאורך השנה וכדי לעודד הרשמה בקרב החניכים.

תאריך הטיול נקבע מראש וכל הסניפים מחויבים לקיים את המפעל בתאריך זה, אם כי לעתים יש חריגים. כל סניף בוחר את אזור הטיול בעצמו, בהתאם למטרות הטיול הסניפיות. מדריכי הטיול הם מדריכי הקבוצות. כמו לכל טיול, הן ברמה הסניפית והן ברמה התנועתית, מופקת לטיול זה חוברת הדרכה מסודרת המחולקת לכלל המדריכים. החוברת כוללת את מטרות הטיול, מהלכו, לוח הזמנים, מידע על מסלולי הטיול, צירי פיתוח אישיים לחניך, תפקידי מפתח בטיול ונהלי בטיחות.

טיולי פתיחת השנה – טבלה מסכמת

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
הצופים	מסע פתיחת שנה	שבט, שכבה	הליכה רגלית, קלה	ד-ה ו	2	קרוב לאזור המגורים
	הנהגה		הליכה רגלית, קלה	ז-ט	2	קרוב לאזור המגורים
הנוער העובד והלומד	טיול פתיחת שנה	קן	הליכה רגלית, קלה	ד-ו	2-1	קרוב לאזור המגורים
	לילה לבן	קן	פעילות אתגר וגיבוש, הליכה רגלית, קלה	ז-ח	1	קרוב לאזור המגורים
	טיול פתיחת שנה	קן	הליכה רגלית, קלה	ט-יב	3-2	קרוב לאזור המגורים
	חג המעלות	קן, רשות מקומית	הליכה רגלית, פעילות טקסית	כל השכבות	1	קרוב לאזור המגורים
	המפעל לזכר יוסי יפה	תנועה, חטיבת בני המושבים	התנדבות סביבתית, הליכה רגלית	ט-יב	4	משתנה
	מסע סוכות	מחוז	הליכה רגלית, בינונית	כל השכבות	3-2	כל מחוז באזור אחר
בני עקיבא						

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
השומר הצעיר	טיול פתיחת שנה	קן	הליכה רגלית, קלה	ד-ו	2-1	קרוב לאזור המגורים
עזרא	טיול פתיחת שנה	אזור	הליכה רגלית, קלה	כל השכבות, הפרדה בין בנים לבנות	2-1	משתנה
הנוער הלאומי	טיול פתיחת שנה, מסע בראשית	סניף	הליכה רגלית, בינונית, פעילות הפתית, בחירות להנהגה צעירה	ז-י	3	צפון הארץ
אריאל	מסע סוכות	תנועה	הליכה רגלית, קלה	כל השכבות	1	מרכז הארץ
האיחוד החקלאי	טיול פתיחת שנה	אזור	הליכה רגלית, קלה	ד-ח	2	קרוב לאזור המגורים
	רפסודיה	תנועה	בנייה מחנאית, פעילות ימית, הליכה רגלית, שיט	ט-יב	3	כנרת
המחנות העולים	טיול פתיחת שנה	סניף (מחנה)	משתנה: הליכה רגלית, מושכן, פעילות שיא	ד-ו	2	קרוב לאזור המגורים
המכבי הצעיר	מסע מכבי	סניף	הליכה רגלית, קלה	כל השכבות	1	קרוב לאזור המגורים

4. מסעות נודדים – חנוכה

המסע הנודד של השכבה הבוגרת בחנוכה מאפשר לבוגרים יצירת קשרים חברתיים עמוקים עם חברים מהתנועה, שלא מתאפשרת בטיולים האחרים לאורך השנה. הקושי של הטיול מפגיש את הבוגרים עם עצמם ומציב הזדמנויות חינוכיות להעצמה והתפתחות של הבוגרים, גם כפרטים וגם כמדריכים של חניכים. (מתוך דברי רכזי מפעלים)

ט יולי חנוכה בכל תנועות הנוער נושאים אופי דומה: מסעות נודדים במדבר של השכבה הבוגרת, טיולים המאופיינים בהליכה מאומצת ומרובה, לינת שטח וכישול שטח, תנאים קשים של קור ורוחות. הטיולים בתקופה זו של השנה מיועדים לשכבה הבוגרת כיוון שבעונת החורף תנאי השטח קשים יותר, ועל כן הוצאת חניכים לטיול היא מוגבלת, וכן בשל התאמת עונת החורף לטיול בתנאי מדבר, לעומת עונות חמות שאינן מאפשרות זאת.

חברי השכבה הבוגרת מוגדרים כמתחנכים בתנועה עד לבגרותם (בחלק מהתנועות עד גיל 18 ובחלק מהתנועות אף יותר מכך). המסעות המדבריים מהווים כר להזדמנויות חינוכיות רבות למדריכי שכבות הבוגרים, הזדמנויות שאינן מתאפשרות בפעילות היומיומית השוטפת בסניפים, זאת לצד אפשרות להעצמה אישית, העצמת הקשר הקבוצתי בין חברי השכבה הבוגרת והקשר לתנועה. מתחילת השנה ועד חנוכה המדריכים והפעילים הבוגרים

הקדישו שעות רבות לפעילות התנועתית, עתה המועד להקדיש זמן לעשייה חינוכית אשר הבוגרים נמצאים במרכזה.

טיולי חנוכה בתנועות השונות

הצופים

טיולי חנוכה בתנועת הצופים מוקדשים לשכבה הבוגרת (שכב"ג). בעבור פעילי השכב"ג זהו אירוע שיא משמעותי, מכיוון שזהו הטיול היחידי לאורך שנת הפעילות בו הם מטיילים כחניכים ולא כבעלי תפקידים.

הטיולים כולם הם לאזור המדבר, לדרום הארץ, נערכים במשך שלושה עד ארבעה ימים במסלולים קשים ומאתגרים. מרביתם של הטיולים מתנהלים כטיולים נודדים, בהם עוברים המשתתפים בין חניוני לילה, וחלקם הקטן כטיולי 'כוכב', בהם חוזרים מדי ערב לחניון קבוע.

הטיולים מתנהלים על פי שכבות, ולרוב מחולקים על פי החלוקה הבאה:

טיול שכבות י'-י"א – מתבצע במתכונת הנהגתית, כאשר כל שבט מטייל כיחידה נפרדת. כל הפעילויות: הליכה, פעילות חינוכית, בישול ולינה, מתבצעות ביחידה שבטית המחולקת לשתי שכבות הגיל.

נושאי הטיול משתנים משנה לשנה. בשנים האחרונות עוסקים הטיולים ביחסי אדם וטבע ובסוגיות אקולוגיות הרלוונטיות לתא השטח בו הם מטיילים. מחלקת ההדרכה דואגת לפיתוח חוברות תוכן ופעילויות בנושא, אם כי השימוש בחוברות הפעילות אינו מחייב.

טיול שכבת י"ב – מתנהל במתכונת ארצית-תנועתית בחמישה אשכולות, בכל אשכול שלוש הנהגות. האשכולות מטיילים לעתים

באותו מסלול ולעתים במסלולי הליכה שונים, כל משתתפי הטיולים ישנים באותו חניון לילה. המעטפת התנועתית נותנת את המענה הניהולי והחינוכי, ומסייעת בהיבט הארגוני-מנהלתי של הטיול.

בשנים האחרונות עוסק הטיול בדמות הבוגר. ערכות ההדרכה מופקות על ידי מחלקת ההדרכה וההנחיה למדריכי הקבוצות היא לעסוק בתכנים אלו.

את כל הטיולים מדריכים מדריכי השכבות הבוגרות או מרכזי השבטים.

מסעות חנוכה מהווים חוויה משמעותית בעבור חברי השכב"ג. זאת בשל היותם הזדמנות לפיתוח עצמאות בקרב המשתתפים ולהעצמת הפרט ללא קשר לתפקידם בתנועה, בשל האתגרים הרבים בטיול ובשל ההזדמנות להגברת הלכידות הקבוצתית והקשר לשכב"ג ולתנועה.

הנוער העובד והלומד

טיולי חנוכה מוקדשים לשכבה הבוגרת. כל שכבות הבוגרים פעילות במהלך חופשת החנוכה (או בחופשת החורף לקינים הערביים ולקינים הדרוזיים), לכל שכבה טיול בעל אופי שונה.

חניכי שכבת י' מטיילים בטיול נודד בן ארבעה ימים למדבר יהודה, אשר במסגרתו מתבצעת עלייה למצדה. מפעל זה הוא מפעל מרכזי בתהליך החינוכי של הפעילים ועוסקים בו בסיפור ההיסטורי של מצדה, ובקשר של שמריה גוטמן פעיל התנועה למקום: שמריה גוטמן עלה לראשונה למצדה בשנת 1933 והשפיע רבות על חשיפתה, שחזור שרידיה והפיכתה לסמל. גוטמן זיהה את הערך החינוכי הגלום במיתוס מצדה, וב-1942 ערך על פסגתה את הסמינר הראשון של הנוער העובד ושל המחנות העולים.

לחניכי שכבת י"א מתקיים מפעל "מגבירים את האור", אשר עוסק בדילמות הבוחרות של החברה הישראלית ובמהלכו נפגשים החניכים עם פעילים חברתיים בולטים בתחומים שונים

פעילי שכבת י"ב מטיילים במסגרת טיול בן ארבעה ימים בהרי אילת או בדרום מדבר יהודה. מטרת הטיול היא להפגיש את החניכים עם חבל ארץ בראשיתי ומאתגר, אשר לרוב בשל תנאיו הקיצוניים לא מאפשר טיול רב משתתפים ולכן לא מגיעים אליו במסגרת הטיולים האחרים בתנועה. הטיול נעשה במסגרת הגרעינים, אשר מתגבשים לאורך השנה. כל גרעין הינו יחידה אוטונומית בתוך המסגרת הכללית, והוא משפיע באופן כמעט עצמאי על אופי הטיול שלו. כך למשל גרעין אחד מחליט לקום מאוחר וללכת למסלול קצר, בעוד גרעין אחר קם כשעה לפני הזריחה והולך במסלול הארוך והאתגרי. הטיול מודרך על ידי מדריכים בוגרים מהתנועה שמדריכים החל מכיתה י"א את שכבת הגרעין.

בחטיבת בני המושבים מתקיים מסע לשכבה הבוגרת, ט'-י"ב. המסע מתנהל במתכונת של ארבעה ימי טיול, בדרום הארץ, ובחירת אזורי הטיול מתבצעת באופן קבוע על פי סבב של שלוש שנים. הטיול נחשב לטיול ברמה גבוהה וקשה, ובפי החניכים הוא נקרא – טיול קשוח. הטיול מתבצע במתכונת של טיול נודד, כאשר בכל לילה ישנים במקום אחר. הבישול מתבצע על מדורות והחניכים בונים חממות בהן הם ישנים. בכל בוקר קמים מוקדם מאוד ומתחילים לצעוד. הקבוצות בטיול הן קבוצות מעורבות של השכבות ט'-י"א, ושכבה י"ב מטיילת באופן נפרד. הטיול מודרך על ידי הגרעינים.

בקינים הערביים מתקיים טיול חורף של השכבה הבוגרת לאזור אילת, בחופשת החורף של מערכת החינוך הערבית. הטיול הוא בן שלושה ימים, מתחיל באזור עבדת, ממשיך דרך הערבה ומסתיים

בהרי אילת, הלינה מתבצעת בחניון יטבתה. את הטיול מובילים רכזי הקינים והמדריכים הבוגרים.

בני עקיבא

פעילות חנוכה בתנועת בני עקיבא מתחלקת לכמה מוקדים: טיול שכבת ט' ומסעות גרעינים.

טיול שבט שכבת ט' הוא טיול משמעותי עבור חברי השכבה, שזה עתה התגבשה לשבט. זה המפעל הראשון בו הם מתפקדים כשבט אחד, שבט שאיתו הם יגדלו במהלך כל שנות חברותם בתנועה. הטיול הוא מסע רגלי בין יומיים של כל השכבה יחד, בפורום ארצי, לאזור משתנה.

טיול זה הינו טיול חדש יחסית במסורת התנועית. לפני גיבוש מתכונת זו היה נהוג שחברי השכבה עוברים יחד סמינר בן יומיים. השינוי היה המרתו של סמינר זה למסע רגלי. ההחלטה לשינוי זה התקבלה לאור ההבנה שמרבית המשאבים של צוותי ההדרכה במחוזות הושקעו בסמינריוני ההדרכה השנתיים לשכבות הגבוהות, המתבצעים במהלך חופשת חנוכה, מה שגרם לכך שהסמינריונים של שכבת ט' לא קיבלו מענה איכותי וטוב. המסע השבטי, כפי שהוא כיום, מנוהל בעיקרו על ידי מחלקת מפעלים ולא על ידי צוותי ההדרכה, והוא הותאם כך שיענה על צרכי הגיל והשכבה. שם המסע הוא "מרימים את המבט", כסמל לתהליך המעבר של השבט החדש מחבריא א' לחבריא ב', כלומר משכבת החניכים לשכבה הבוגרת של התנועה.

ההדרכה בטיול מתבצעת על ידי מדריכי הקבוצות מהסניפים, בחיזוק של הדרכה בתחנות לאורך המסלול הניתנת על ידי בעלי תפקידים שהוגדרו לשם כך (פרויקטורים) מטעם מחלקת מפעלים ארצית.

טיולים נוספים הם מסעות גרעינים, בהם משתתפים פעילי שכבות י"ב שאינם בתפקידי הדרכה. מסעות אלה מתקיימים במתכונת

שכבתית. כל שכבה בסניף היא גרעין, וכל גרעיני שכבה מסוימת מטיילים יחד במסגרת ארצית. המסע הוא בן יומיים, ומתקיים במתכונת של סבב תלת שנתי באזורי מדבר: בקעת הירדן, מדבר יהודה והמכתש קטן. באופן זה מטיילים הפעילים לאורך שלוש שנותיהם בחבריא ב' בכל אזורי המדבר המוגדרים. ייחודו של מסע זה בכך שהוא מתוכנן ומבוצע על ידי חבריא ב' מתחילתו ועד סופו, בליווי ובקרה של מחלקת מפעלים. בכך מתרגלים הפעילים מיומנויות חשיבה, תכנון וארגון, מתנסים במנהיגות ואחריות ולמעשה יוצרים לעצמם את הטיול.

במקביל לטיולים מתקיים במהלך שבוע חנוכה סמינר הדרכה לפעילי שכבות י'-י"ב שהם בעלי תפקידי הדרכה. לעתים משולב בסמינר טיול בן יום אחד, הכולל בתוכו ביקור באתר בעל משמעות סמלית לתפקיד ההדרכה ולמנהיגות.

השומר הצעיר

טיולי חנוכה בתנועת השומר הצעיר מתקיימים במתכונת של טיולי השכבה הבוגרת, י'-י"ב, ברמה שכבתית-ארצית ובחלוקה לקבוצות האם מהקינים. הטיולים מתקיימים במדבר יהודה, בהרי אילת ובמכתשים, מדי שנה באזור אחר, כאשר השיקול החינוכי בבחירת המסלולים הוא שחבר השכבה הבוגרת יטייל לאורך כל שנותיו בכל האזורים בנגב.

הטיול הוא טיול נודד במדבר ונחשב לטיול אתגרי וקשה, הכולל לינת שטח, הליכה רגלית מאומצת, לינה בחניוני לילה המשתנים כל יום ובישול עצמאי בתנאי שדה.

בכל ערב מתקיימת פעילות ברמה הקבוצתית או השכבתית: הדלקת נרות, ערב קבוצתי, קבלת שבת או מפקד. המטרה היא לחבר בין הקבוצות וגם לאפשר יצירת אינטימיות בקבוצה. מדריכי הטיול הם מדריכים בוגרים מתנועת הבוגרים שעוברים

הכנה על ידי מדריך מקצועי. את ההיבטים המנהליים של הטיול ואת רכישת מוצרי המזון לטיול מארגנת ההנהגה.

עזרא

בתקופת חנוכה מתקיים בתנועת עזרא חודש ארגון. בשיאו מתקיימת 'שבת ארגון', הכוללת לפעמים טיול.

אירוע חודש ארגון ושבת ארגון מוגדר כאחד ממפעלי השיא המשמעותיים ביותר של התנועה, ועל כן מפורט בפרק מפעלים ייחודיים, בהמשך סקירה זו.

הנוער הלאומי

הטיולים במהלך חופשת החנוכה בתנועת הנוער הלאומי מתחלקים לשתי קבוצות גיל:

שכבות י"א-י"ב מטיילות במסגרת טיול אתגרי בן יומיים במדבר, במהלכו מטיילים הבוגרים במסלולים קשים, מבצעים ניווטים ולנים לינת שטח. למרות ואולי בזכות הקושי הטיול נחשב משמעותי במיוחד בקרב פעילי התנועה.

השכבה הצעירה, ד'-ו', מטיילת במסגרת טיול חד-יומי המתבצע באזור הדרום או באזור ירושלים. הטיול כולל הליכה במסלול ואחריה פעילות משותפת תנועתית, המאורגנת על ידי חברי ההנהגה הצעירה של השכבה הבוגרת.

בית"ר

טיול חנוכה בתנועת בית"ר הוא טיול בן שלושה ימים ומיועד לחברי שכבות ט'-י"ב. בדרך כלל מתקיים הטיול במדבר אך לעתים נבחר אזור אחר, למשל אזור לכיש. הטיול מותאם לנושא השנתי של התנועה, והוא מתאפיין במסלולי הליכה ברמת קושי גבוהה.

ההדרכה בטיול מתבצעת על ידי מפקדי המעוזים, שהם מדריכי השכבות הבוגרות. הם מוכשרים לכך במסגרת טיול הכנה המודרך על ידי מדריך מוסמך בעל תעודה מטעם משרד החינוך. עקרון

מנחה של התנועה הוא שאיפה לכך שההדרכה בטיול ההכנה תתבצע על ידי בעל תפקיד פנים תנועתי המתאים לכך, למשל רכז מחוז שהוא רכז של"ח.

ההליכה בטיול מתבצעת במסגרת קבוצתית-מעוזית. עם זאת, במקרים רבים הקבוצות משתלבות זו בזו במהלך הטיול ויש מעבר חופשי של החניכים בין הקבוצות, דבר המקובל בתנועה מתוך הבנת הצרכים החברתיים של חברי שכבת הבוגרים. בסוף כל יום טיול נערך מסדר של כל הקבוצות יחד הכולל הדלקת נרות, הכרזה על חניכים מצטיינים, תחרויות, הופעה או טקס. המסדר האחרון של הטיול הוא המסדר החגיגי ביותר, אשר מסכם את חוויית הטיול.

אריאל

תנועת אריאל אינה מקיימת במהלך חופשת חנוכה פעילות טיולים אלא סמינריוני הכשרה למדריכי התנועה ופעילות התנדבותית. במסגרת סמינריון תחום הבנים מתבצעת פעילות הכוללת טיולון גיבוש וכן ביקור בכנסת ישראל.

פעילות החניכים בחנוכה מתבטאת בעיקר במצעדי לפידים במקומות המגורים או בפעילות הפגתית חד-יומית הקשורה לחנוכה.

האיחוד החקלאי

טיולי חנוכה בתנועת האיחוד החקלאי, בדומה לטיולי פתיחת השנה, מתחלקים אף הם לטיול שכבה בוגרת וטיול שכבה צעירה, זאת בשונה ממרבית התנועות האחרות שאינן מקיימות טיולים לחניכים הצעירים במהלך חופשת חנוכה.

טיול השכבה הבוגרת (ט'-י"ב) מתקיים בפורום ארצי, כמסע במדבר במשך ארבעה ימים. הבוגרים מחולקים לקבוצות על פי שכבות,

בקבוצות מעורבות מסניפים שונים. כל הקבוצות מטיילות יחד באותם מסלולים. הדגש בטיול זה הוא על חוויית השטח ועל חוויית הקבוצה תוך עמידה באתגרי הטיול. בכל יום מתבצעת הליכה רגלית אינטנסיבית, ובערב הדלקת נרות משותפת לכולם. ערב אחד מתבצע בישול עצמי של הבוגרים ובשאר הערבים הבישול מתבצע על ידי הגרעינרים.

זהו מסע קבוצתי ואישי המפגיש את החניכים עם פשטות, צניעות וקבוצתיות. התהליך הקבוצתי ניצב במרכז ההדרכה יחד עם תכני החג ולימוד על האזור בו מטיילים. תנאי השטח מזמנים תהליכים קבוצתיים משמעותיים אשר מהווים מודל לחוויית הקבוצה. הטיול מספק חוויית שטח, מחזק כישורי חיים ומעצים את חוויית המסוגלות של חניכי השכב"ג. בנוסף, הטיול מהווה מפגש לחניכי השכבה הבוגרת ותורם רבות לגיבוש הארצי ולתחושת המשפחתיות התנועתית.

טיולי החניכים של השכבה הצעירה (ד'-ח') מתבצעים בפורום סניפי, במתכונת ייחודית לתנועת האיחוד החקלאי שנקראת – אירוח בין יישובים. מטרת מפעל זה היא יצירת מפגש בין סניפים, כחלק מעקרונות התנועה. המפגש עוזר בהיכרות עם האחר, פירוק סטיגמות והעמקת הקשר החברתי בין חברי התנועה כבר מגיל צעיר.

הפעילות מתקיימת במהלך של סופשבוע שלם. ביום שישי מגיע הסניף המתארח לסניף המארח, שם מתקיימת פעילות משותפת. לאחר הפעילות מתפצלים החניכים לבתי האירוח, כשלעתים מתארחים מספר ילדים בכל בית. חברי השכבה הבוגרת ישנים בסניף, ומקיימים ערב חברתי עם השכבה הבוגרת של הסניף המארח. בשבת מתקיים טיול משותף באזור הסניף, במסלול בדרגת קושי קלה. הטיול מתבצע בהובלת שני הרכזים, וטיול ההכנה מתבצע לשני הסניפים יחד.

המחנות העולים

מסע חנוכה הוא הטיול המרכזי לשכבה הבוגרת בתנועת המחנות העולים. טיול זה מוגדר על ידי התנועה ככלי חינוכי ללימוד משמעותי של מאורעות היסטוריים בתולדות התנועה. למשל ציון 70 שנה למסע לים המלח ושיחזור של 'כנס מצדה' התנועתי.

במסע זה, חניכי שכבות ט'-י"ב יוצאים לארבעה ימים למסלולי טיול בדרום הארץ. בשנים האחרונות נערכים הטיולים במדבר יהודה ובמצדה, בנחל צין, במכתשים, במעלה עקרבס ובהרי אילת. המסע הוא טיול נודד ובכל לילה ישנים חניכי השכבה הבוגרת בחניון אחר. בהתאם להחלטות מרכז תנועה 2008 את האוכל מבשלים החניכים בעצמם, כל חוג ומחנה בעצמו, על פי תפריט שהכינו יחד וקנו יחד בהיערכות לטיול.

מדריכי הטיולים הם קומונרים בשנת שירות וקומונרים בוגרי צבא, והמרכזים הם צוות בוגר וצוות קומונרים בשנת שירות, אשר מובילים את הטורים במסלול ומנהלים את חניון הלילה.

המכבי הצעיר

חנוכה הוא חג המכבים, ועל כן זהו החג המרכזי הנחוג בתנועה. תנועת המכבי הצעיר היא הזרוע החינוכית של תנועת מכבי ישראל ומכבי עולמי והיא שומרת על קשר סמלי עם המכבים, כסמל לעצמאות העם היהודי בארץ ישראל, רוח חלוציות, יוזמה ועשייה.

מפעלי חג החנוכה נקראים – מפעלי מרוץ הלפיד. מטרתו של מרוץ הלפיד הוא היכרות ולמידת סיפור המכבים וסיפור המרוץ, אשר החל בשנת 1944 ומתקיים עד היום. במהלך המרוץ מועבר הלפיד הבווער, המוצת בקברות המכבים ומגיע עד לירושלים ואף לתפוצות. אש הלפיד מסמלת את ערכי המרד של המכבים, את ערכי חג החנוכה ואת החינוך ליוזמה, מנהיגות ואקטיביות חברתית.

מפעלי מרוץ הלפיד מחולקים למרוץ לפיד חניכים ומרוץ לפיד בוגרים.

מרוץ לפיד חניכים הוא יום טיול המתקיים במהלך חופשת חנוכה. הפעילות מתקיימת לפי סניפים, בחלוקה לגושים, כאשר סניפים קרובים גיאוגרפית נוסעים יחד ועוברים את הפעילות יחד. במסגרת יום זה מטיילות שכבות ג'–ו' במסלול שהוא חלק משביל ישראל, באזור המרכז, בדרגת קושי קלה. יש חלוקה לארבעה מסלולים, כאשר כל גוש מטייל במסלול אחר. הבחירה במסלולי שביל ישראל היא כחלק ממדיניות התנועה שנקבעה בוועידה הארצית בשנת 2012, לאור ההחלטה שחניכי התנועה יכירו את שביל ישראל.

שכבות ז'–ח' מטיילות במתכונת של גושים ארציים. היום מתחיל בטקס הזנקת הלפיד המסורתי בקברות המכבים ביער בן שמן, הנחשב לטקס מרכזי ונערך במעמד אישיות ממלכתית בכירה ואישיות ספורטיבית בכירה, מכובדי התנועה וחברי התנועה. לאחר מכן מטיילים חניכי שכבה ז' במסלולים שהם חלק משביל ישראל באזור הרי ירושלים. חניכי שכבה ח' ממשיכים לאחר הטקס המסורתי בקברות המכבים לסיור חינוכי בתל אביב שנקרא – חוצה רוטשילד. החניכים צועדים לפי סניפים לאורך הרחוב כולו, מרחבת רוטשילד 1 ועד רחבת הבימה, ומודרכים בתחנות ובמפגשי רחובות עיקריים.

בסוף היום נפגשים כולם לאירוע הסיום, שנקרא – טקס הנעילה. הטקס מתקיים על פי רוב באולם ספורט במרכז הארץ. בשונה מטקס הזנקת הלפיד שמתקיים בתחילת היום בקברות המכבים, טקס זה הוא טקס במסגרת תנועתית בלבד, ללא אורחים שאינם חלק מתנועת הנוער.

זמן קצר לפני הטקס נפגשים חניכי השכבות השונות מהסניפים לאחר הפעילויות הנפרדות שעשו במשך היום, וצועדים בתהלוכת לפידים גדולה ומרשימה על פי סניפים. הטקס מתאפיין באווירת

התרגשות, הווי ומורל סניפי ותנועתי וכולל מופע חניכים, הדלקת נרות, מופע אמנותי הקשור לחג החנוכה, חלוקת סופגניות וחלוקת סיכות מרוץ הלפיד למשתתפים. סיכות מרוץ הלפיד מהוות מקור לגאווה תנועתית בקרב חניכי התנועה ובוגרי התנועה, והן נאספות על ידם לאורך השנים.

מרוץ לפיד בוגרים הוא טיול נודד במדבר בן שלושה ימים לשכבות ט'-י"ב. הטיול נערך במתכונת ארצית ומאורגן ומופעל על ידי מחלקת מפעלים. הבוגרים מחולקים למחלקות שכבתיות מעורבות המורכבות מבוגרים מסניפים שונים בארץ, בכל שכבה מספר מחלקות. מדריכי המחלקות הם רכזי הסניפים, מדריכי הבוגרים וחברי שנת השירות והם אלו המובילים את הטיול.

הטיולים מאופיינים במסלולים ארוכים וקשים, בלינת שטח ובבישול עצמאי, כאשר כל מחלקה מבשלת לעצמה. התנועה מספקת להם ציוד בישול ופרודוקטים. הטיול מסתיים בטקס מרכזי לכל השכבות, בו מתקיים מסדר ומחולקות סיכות מרוץ לפיד בוגרים.

מטרת הטיול הינה שיפור ביכולות הטיילות של הבוגרים, למידה שלהם כיצד מתנהלים בטיולי שטח, התמקצעות בשדאות ובבישולי שדה. מטרה נוספת הינה הידוק הקשר בין חברי שכבת הבוגרים הארצית בתנועה, לשם כך מעורבים הבוגרים בשכבות השונות ומחולקים לפי מחלקות מכלל הסניפים.

מפעל זה הינו בין המפעלים המשמעותיים ביותר עבור הבוגרים, שכן הוא מציב בפניהם אתגרים שאינם חלק משגרת היום יום, ברמה האישית וברמה החברתית.

מסעות נודדים חנוכה – טבלה מסכמת

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
הצופים	טיול חנוכה	הנהגה, שכבה	טיול נודד או טיולי כוכב, הליכה רגלית, קשה	י-יא	4-3	דרום, מדבר
		אשכולות (3) (הנהגות)	טיול נודד או טיולי כוכב, הליכה רגלית, קשה	יב	4-3	דרום, מדבר
הנוער העובד והלומד	טיול חנוכה עלייה למצדה	תנועה, שכבה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	י	4	מדבר יהודה
	מגבירים את האור	תנועה, שכבה	סמינר	יא	2	משתנה
	טיול חנוכה	תנועה, גרעין	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	יב	4	מדבר יהודה, הרי אילת
	טיול חופשת החורף קיני חניכים ערבים	תנועה	טיול נודד, הליכה רגלית, בינונית-קשה	י-יב	3	ערבה והרי אילת
	מסע חנוכה בני המושבים	תנועה, שכבה בוגרת	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	ט-יא יב	4	דרום, מדבר

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
בני עקיבא	מרימים את המבט	תנועה, שכבה	הליכה רגלית, בינונית	ט	2	משתנה
	מסע גרעין	תנועה, שכבה	הליכה רגלית, בינונית-קשה	י-יב	2	בקעת הירדן, מדבר יהודה, מכתש קטן
	סמינר הדרכה	תנועה, שכבה	הליכה רגלית, קלה, ביקור באתר	י-יב	1	משתנה
השומר הצעיר	טיול חנוכה	תנועה, שכבה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	י-יב	4-3	דרום, מדבר
עזרא	שבת ארגון	ראו פרק מפעלים ייחודיים				
הנוער הלאומי	טיול חנוכה	תנועה	הליכה רגלית, קשה	יא-יב	2	דרום, מדבר
	טיול חנוכה	תנועה	הליכה רגלית, בינונית, פעילות הפגתית	ד-ו	1	דרום, ירושלים
בית"ר	טיול חנוכה	תנועה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	ט-יב	3	דרום, מדבר, לכיש
אריאל	סמינריון הדרכה	תנועה, בנים	הליכה רגלית, קלה, ביקור בכנסת	י-יב	1	ירושלים
האיחוד החקלאי	טיול חנוכה בוגרים	תנועה, שכבה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	ט-יב	4	דרום, מדבר
	אירוח בין יישובים	סניף	פעילות הפגתית, הליכה רגלית, קלה	ד-ח	2	אזור הסניף

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
המחנות העולים	מסע חנוכה	תנועה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	ט-יב	4	דרום, מדבר
המכבי הצעיר	מרוץ לפיד חניכים	תנועה, גוש (מספר סניפים)	הליכה רגלית, שביל ישראל, קלה, תהלוכת לפידים	ג-ו	1	מרכז
		תנועה, גוש	טקסים, הליכה רגלית, שביל ישראל, קלה, תהלוכת לפידים	ז	1	הרי ירושלים
	מרוץ לפיד בוגרים	תנועה, גוש	טקסים, הליכה רגלית, קלה, תהלוכת לפידים	ח	1	רחוב רוטשילד תל אביב
		תנועה, שכבה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה	ט-יב	3	דרום, מדבר

5. טיולי אביב אתגריים – פסח

פסח זה זמן לעשות טיול גדול בשביל החניכים. הלוגיקה בהבניית הטיולים לאורך השנה היא גרף עולה של התגבשות הקבוצה עם המדריך שלה, ועלייה בדרגת הקושי של הטיול, בכמות הימים ובהתמודדות הנדרשת מהחניך בטיול. פסח הוא הזמן הנכון בשנה לעשות טיול שרמת הקושי שלו גבוהה יותר מטיולי פתיחת השנה, ולאפשר הזדמנויות חינוכיות בין המדריך לחניכים, שאינן יכולות להתקיים במסגרת הפעילות השוטפת בסניפים. (מתוך דברי רכזי מפעלים)

טיולי פסח מוקדשים ברוב התנועות לטיולי חניכים בני יומיים או שלושה, לרוב על פי חלוקה לשכבות גיל, שכבה בודדת או שתי שכבות יחד. מרבית הטיולים נחשבים לטיולי אתגר, בדרגת קושי גבוהה המותאמת ליכולות של החניכים, ובהתייחס לגרף ההתקדמות של החניכים בתחום הטיולים, גם בלוח השנה וגם בשכבות הגיל. יעדי הטיול משתנים משנה לשנה, אם כי ניתן לומר כי האזורים השכיחים לטיולי פסח הם באזור הצפון: כרמל, גליל או רמת הגולן וכן הרי ירושלים והשפלה. בחלק מהתנועות נושא טיול פסח שם סמלי המצביע על אופי ייחודי לטיול, בין אלה: מסע מים לים, טיול אתגר, טיול ציונות, מחנה קופים, טיול בהנהגת הסניף ועוד. בכל התנועות נחשבים טיולי ומפעלי פסח משמעותיים ומרכזיים במהלך השנה, בעיקר לחניכי שכבות הביניים והשכבה הבוגרת.

טיולי אביב בתנועות השונות

הצופים

טיולי פסח בצופים מאופיינים בכך שהם מתנהלים בחלוקה לשכבות הגיל ובהיותם טיולי אתגר.

השכבות הצעירות, ד'–ה', מטיילות במסגרת שבטית, בטיולים שאורכם יומיים או שלושה, לאזורים משתנים על פי בחירת רכז השבט. שכבה ו' מטיילת בטיול בעל אופי דומה, שאורכו שלושה ימים. הטיולים מאורגנים על ידי הרכזים בעזרת ההנהגה.

השכבות הבוגרות יותר של החניכים מטיילות גם הן טיולי אתגר, כאשר כל אחד מהם נושא אופי מעט שונה. שכבת כיתות ז' מטיילת במסגרת הנהגתית, מסע שנקרא – טיול גבולות, המתבצע באזור הסמוך לאחד מגבולות הארץ, למשל הירדן או הירמוך. בחלק מההנהגות נקרא הטיול בשם ייחודי: בהנהגת צפון למשל נקרא הטיול "ז'רמים", בהנהגת שרון נקרא הטיול "טיול חז"ק – חניכים זורמים קדימה", בהנהגת תל אביב הוא נקרא "מסע ברמה" ומתנהל ברמת הגולן, ובהנהגת דרום מטיילים טיול כוכב, המתאפיין בלינה במקום אחד ויציאה למסלולים שונים מאותו מקום לינה.

שכבת ח' מטיילת את הטיול המסורתי שנקרא – מסע מים לים. זהו טיול שאורכו ארבעה ימים במתכונת של טיול אתגרי נודד. בעבר היה המסע מתנהל מים תיכון לכנרת. היום, בשל ריבוי החניכים בתנועה, פוצל המסע והוא מתקיים בשני מוקדים: מכנרת אל ים תיכון ומים תיכון אל ים המלח. הטיול מאופיין במסלולים ארוכים וקשים, ולעתים עוסקים החניכים בפעולות ניקיון וטיפוח של השבילים בדרך. חלק מהשבטים בוחרים לקיים את טקס ההבטחה לתנועה במסגרת מסעות ים אל ים, טקס זה הוא טקס חגיגי ומשמעותי עבור החניכים והיותו חלק מהמסע האתגרי מהווה חוויה משמעותית ומגבשת עבור החניכים.

שכבת כיתות ט' מטיילת בטיול במתכונת הנהגתית, הנקרא – טיול אתגר (בחלק מההנהגות שונה השם ל"אט'גר", בהתאם לשכבה). טיול זה הוא בן ארבעה ימים במתכונת של טיול נודד. בחלק מההנהגות הטיול מתבצע במתכונת של כל הציוד על הגב, מה שהופך את האתגר לקשה ומורכב אף יותר. הטיול מתבצע בקבוצות מעורבות בין השבטים (אחוות).

הטיול כולו מודרך ומנוהל על ידי החניכים, כחלק מההתנסות שלהם בשנת קורס ההדרכה. החניכים מחולקים לחוליות וכל חניך מתנסה בשלל משימות הקשורות לטיול: תכנון, ניווט, הדרכה, בישול ועוד. החניכים אף בוחרים את נושא הטיול, ולרוב יהיו אלה נושאים מתחומי ידיעת הארץ או נושאים הקשורים לערכי התנועה. למשל: זהות יהודית, נושא המים, זהות אישית-קבוצתית, טיילות ועוד. לשם ההתנסות שלהם בטיול מוקם בכל חניון חדר הדרכה, המשמש להכנת ההתנסויות.

במהלך הטיול ניתן דגש רב על נושא ההדרכה בטיולים, וחלק זה מהווה חלק משמעותי מהכשרת החניכים להדרכה בתנועה, חלק מקורס ההדרכה, קורס ט'.

הנוער העובד והלומד

טיולי פסח-אביב בתנועת הנוער העובד והלומד הם הטיולים הגדולים והנחשבים בעבור החניכים. הם מתקיימים בחופשת הפסח למגזר היהודי ובחופשת האביב למגזר הערבי והדרוזי. גם כאן, בדומה לתנועות האחרות, מדובר בטיולי אתגר בשטח, בני שלושה ימים. הטיולים מתוכננים בהתאם לגרף הטיולים של התנועה ולרצף רמת הקושי. תכנון הטיולים על פי דרגת קושי עולה מבוסס על ההנחה כי העלייה ברמת התגבשות הקבוצה עם המדריך שלה במהלך השנה וחיזוק הקשר ביניהם מסייעים לחניכים להתמודד עם קשיי הטיול.

השכבות הצעירות, שכבות ד'-ה', מטיילות במסגרת מחוזית, אם כי בפועל הטיול מתבצע ברמת הקן. הרכז הוא זה שמכין, מארגן

ומנהל את הטיול, כאשר הרעיון הוא להגדיל את האוטונומיה של הקן לפעול כיחידה עצמאית.

שכבות ו'-ז' מטיילות בטיול הנושא אופי דומה, טיול אתגרי בדרגת קושי גבוהה ביחס לטיולי פתיחת השנה. הטיול מתבצע ברמה המחוזית או הארצית.

שכבת ח' מטיילת במסגרת ארצית, בטיול בעל הקשר לנושא הציונות, בהתאם לנושאים אקטואליים באותה התקופה. מטרת הטיול היא חיזוק הזיקה הציונית של החניכים. למשל: בתקופה שלאחר מבצע צוק איתן בשנת 2014 טיילו החניכים לעוטף עזה, מתוך רצון לעורר מודעות להתמודדות של יישובי הדרום בשוטף ובשעת מלחמה. בטיול זה מטיילים החניכים במסגרת הקבוצתית הקינית שלהם, לצד קבוצות אחרות מקינים שונים בארץ. להגדרת הנהגת התנועה זוהי נקודת השיא של הקבוצה כיחידת חניכים עצמאית שפועלת בשטח, כאשר הם נדרשים לרמת תפקוד המתקרבת לזו של שכבת הבוגרים מבחינת ארגון, לינה ובישול.

בחטיבת בני המושבים מתקיימים מחנות מועצתיים לשכבות ד'-ו' ומשכם נע בין יומיים לשלושה. אופי המחנה משתנה והוא יכול לכלול פעילויות, מחנאות, טיולים קצרים ועוד. כל מועצה בוחרת לעצמה את אופי המחנה, והדבר מלווה ומפוקח על ידי מנהל המחוז. מי שמדריך את המחנות אלה המדריכים הבוגרים של הקינים (מד"בים).

לשכבות ז'-ח' בחטיבת בני המושבים מתבצעים טיולים ברמה המחוזית. הטיולים מתקיימים בדרום הארץ, כאשר האזור משתנה כל שנה. הטיולים מתבצעים במתכונת של טיולים נודדים. את הטיול מדריכים גם מדריכי הקבוצות וגם הגרעינרים. כל הטיולים מסתיימים ביום האחרון בפעילות ODT (Out Door Training) בפארק ערד. לפעילות זו חשיבות רבה מכיוון שזהו מפגש ברמה המחוזית, המחזק את ההיכרות בין החניכים ומעלה אותה מהרמה המועצתית לרמה המחוזית. המעבר מהמסגרת המועצתית למסגרת

המחוזית בשלב זה יוצר הזדמנות ממשית למפגש רחב בין חניכי התנועה. אם עד כה הכירו החניכים את חבריהם מהיישובים השונים במועצה שלהם בלבד, כאן ניתנת להם הזדמנות למפגש רחב יותר, לפיתוח קשרי חברות נוספים, לחיזוק הקשר למסגרת התנועתית, ליצירת גאווה תנועתית ולהגברת הרצון להשתייך לתנועה ולהיות חלק מהשכבה הבוגרת בעתיד.

טיולי פסח של השכבה הבוגרת בתנועת הנוער העובד והלומד ייחודיים ביחס לשאר התנועות. בעוד שבתנועות האחרות כמעט ולא מתקיימים טיולים או פעילויות שטח לשכבה הבוגרת, כאן מתקיימים טיולים על פי שכבות הנושאים אופי אתגרי או סמלי, בהתאם לשכבת הגיל.

שכבת ט' יוצאת לטיול בן ארבעה ימים שבמהלכו מתבצעת עלייה לתל חי, מסורת תנועתית הנמשכת משנות העשרים של המאה העשרים. התכנים בטיול עוסקים במורשת תל חי – התיישבות, עבודה, הגנה ושלוש. הטיול מהווה חלק משמעותי בתהליך ההכשרה של חניכי השכבה לקראת הדרכה בשנת הפעילות הבאה ומשלב בתוכו מסלולים אתגריים בנחלי אצבע הגליל והחרמון: בניאס, שניר, חזורי, סער ועיון. הטיול נערך במסגרת הקבוצה הקינית וכולל מעורבות גבוהה של חניכי הקבוצה באחריות על הטיול. אחריות זו באה לידי ביטוי בארגון המזון לטיול כקבוצה, בשותפות החניכים בהדרכת הטיול ועוד. הטיול מסתיים בטקס המסורתי ברחבת פסל האריה השואג בתל חי. בטקס זה מציינים את זכר הנופלים בקרב במקום והחניכים נקראים להגשמה בתנועה, ולבחירה בהדרכה כביטוי לכך. את הטקס מתכננת ומעבירה אחת מקבוצות החניכים בשכבה.

שכבת י' עורכת טיול ניווטים בן ארבעה ימים, אשר מהווה חלק מהכשרתם להדרכה בתנועה. זאת מתוך תפיסה כי מדריך קבוצה

בתנועה הוא גם מוביל טיולים. טיול זה הוא הנדבך השני להכשרה שעברו המדריכים בסוף שנת ט', במהלך סמינר המדריכים. הניווט בטיול זה מבוסס על הידע שרכשו בהתנסות הניווט הקודמת, ונחשב לניווט מורכב יותר. טיול זה מתקיים באזור שדמות דבורה ויבנאל. בשיאו של הטיול כל קבוצה נחלקת לחוליות של ארבעה עד שבעה חניכים כאשר לכל חניך תפקיד: מדריך מוביל, מדריך מפעיל, מדריך חברתי, מדריך מכין. החניכים מנווטים ומטיילים, ללא מדריך, בין נקודות הציון בשטח ועד לסיום.

חלק נכבד מחניכי שכבה י"א נמצאים בתקופה זו, פסח, במסע לפולין. המסע לפולין נחשב לאחד מהמפעלים הגדולים והייחודיים של התנועה. זהו מסע בן שבוע ימים המתקיים בפולין תחת הכותרת "המסע לגילוי שורשי המהפכה הציונית ומרד תנועות הנוער – שואה וגבורה". לפני המסע נערך תהליך הכנה אינטנסיבי בן ארבעה חודשים שבו פעילי התנועה מעמיקים בתכני המסע ולומדים על התכנים השונים הקושרים בו, בין אלה גרמניה הנאצית, יהדות וציונות, תנועות הנוער בין מלחמות העולם ובשואה ומרד תנועות הנוער.

חניכי שכבת י"ב מחולקים בתקופה זו בשנה על פי גרעיני ההגשמה אליה הם יוצאים בשנת י"ג. מטרתו של טיול פסח הוא הכנה רעיונית וגיבוש הגרעין לקראת היציאה לחוות ההכשרה בתום שנת הפעילות. זוהי הפעילות האחרונה של הגרעין יחד, לפני יציאתו להגשמה במסגרת חיי גרעין. בשנים האחרונות התקיים מפעל זה במסגרת מחנה שרובו עוסק בבנייה מחנאית, הנקרא "מחנה קופים", כסמל לעובדה שהבוגרים עסוקים בבנייה מחנאית ולא רואים את הקרקע. בשנה האחרונה התחדש טיול י"ב ותכניתו שונתה לטיול למכתש רמון ולמצפה רמון תחת הכותרת "מסע אל העיר השיתופית".

בקנינים הערביים מתקיים בחופשת האביב טיול לאילת של השכבה הצעירה. הטיול מתקיים לרוב בשני מחזורים ומובל על ידי צוות המדריכים הצעירים של כל קן, בהנחיית מתנדבי השירות הלאומי-אזרחי ורכזי הקינים. הטיול הוא בן שלושה עד ארבעה ימים, מתקיים באזור אילת וכולל מסלולי הליכה, למשל טיול בקניון האדום וביקור במצפה התת ימי באילת.

בקנינים הדרוזיים מתקיימת צעדת נבי שועייב, בסמוך לחג נבי שועייב. הצעדה מתחילה בקיבוץ רביד בגליל התחתון ומסתיימת בקבר הנביא יתרו (נבי שועייב) סמוך לקרני חיטין, שם מתקיימות הפעלות וכן שיחות עם אנשי דת דרוזים. הצעדה מיועדת לכלל החניכים בקינים ומוזמנים אליה גם משפחות וחברים נוספים מהכפרים. בנוסף לצעדה מתקיימים בקינים הדרוזיים גם טיולים קיניים חד-יומיים במהלך חופשת האביב או בסמוך לה.

בני עקיבא

טיול פסח בתנועת בני עקיבא מתנהל במתכונת זהה לטיולי פתיחת השנה החלים בסוכות. הטיול מתקיים במסגרת מחוזית, כאשר כל סניף בפני עצמו בתוך המסגרת. הטיול מיועד לכל שכבות הגיל, חניכים ובוגרים. טיול פסח מוגדר כטיול קשה יותר מטיולי פתיחת השנה, וקיימים הבדלים גם באזורי הטיול ובתכני הטיול.

כל אחד מהמחוזות מקבל אזור טיול אחר בארץ ובו מוגדרים מספר מסלולים. כל סניף בוחר מסלולים בהם הוא מעוניין לטייל. את המסלולים מנהלים פרויקטורים והם מפעילים צוות של בעלי תפקידים בתחומים שונים: ביטחון, רפואה, חלוקן מסלול, מאסף, סדרנים לאורך המסלול ותחנות הדרכה. ההליכה היא בשיטת טורים כאשר הסניפים הולכים זה אחר זה.

ההדרכה במסלולים מתבצעת בתחנות הדרכה, בכל תחנות ההדרכה יש מדריכים מוסמכים. מחלקת הדרכה של המחוז מכינה

גם חוברת תכנים ופעילויות לטיול, בה יכולים מדריכי הקבוצות להשתמש מעבר להדרכה בתחנות.

הלינה מתבצעת בחניון לילה מרכזי. בערב הטיול מאורגנת פעילות הפגתית, בדרך כלל פעילות חיצונית של הופעה או פעילות במה אחרת.

השומר הצעיר

טיולי פסח בתנועת השומר הצעיר מתמקדים בשכבות הביניים של החניכים ובשכבה הבוגרת. בדומה לתנועות האחרות נושאים הטיולים אופי אתגרי, בדרגת קושי גבוהה יחסית לשאר הטיולים לאורך השנה. הטיולים מתקיימים על פי שכבות גיל, במסגרת ארצית.

שכבה ז' מטיילת בטיול נודד בן ארבעה ימים, שנקרא – אתגר הכרמל. הטיול מתחיל בעין הוד ומסתיים בירידת נחל יגור. טיול זה הוא למעשה הפעם ראשונה שהחניכים יוצאים לטיול בו הם ישנים מספר לילות בחוץ. עיקר עניינו של הטיול הוא התמודדות עם אתגרים, אישיים וקבוצתיים, ולצד זאת יצירת חוויית שטח חיובית לחניכים.

במהלך הטיול מתכנסים החניכים בבקעת אלון, שם הם מתנסים בפעילות אתגרית בפארק חבלים (מתחם ODT), פעילות המזמנת אתגרים אישיים וקבוצתיים. את הפארק בונים רכז המפעלים ומדריכי סנפלינג מוסמכים מהתנועה. בנוסף חווים החניכים א"ש לילה (אימון שדה) ופעולות אתגריות בנוספות במהלך מסלולי ההליכה. את הטיול מדריכים מדריכי הקבוצות (מד"צים), כאשר ראשי הטורים (ראש ראשים) הם קומונרים וחברי שכבת י"ב.

שכבת ח' יוצאת למסע מים אל ים, מהכנרת אל ים תיכון. טיול ים אל ים הוא טיול בעל מסורת של שנים רבות. בדרך מהכנרת מטפסים לפסגת המירון ויורדים בנחל כזיב עד נקודת השפך שלו אל ים התיכון. החלק האחרון במסלול הוא טיול אופניים.

שכבת ט', שנמצאת בשנת הכשרה להדרכה, מטיילת בטיול נודד הנקרא – סמינר סיירים. הטיול מתבצע במתכונת של כל הציוד על הגב, ובו מתאמנים החניכים במיומנויות של סיירות, הישרדות בתנאי שטח וניווט. בטיול זה החניכים מטיילים בחוליות קטנות, המפוצלות מהקבוצות הקיניות. חלוקה זו מתבצעת כדי לאפשר לכל החניכים להתנסות בניווט במהלך הטיול. מדריכי הטיול הם מדריכי הקבוצות מהקינים. הלינה מתבצעת במסגרת הקבוצות הקיניות.

סמינר סיירים נחשב לטיול הקשה ביותר בתנועה והוא נתפס כמשמעותי במיוחד עבור החניכים בשל תחושת המסוגלות הגבוהה שמעניקה היכולת לנווט בשטח: עצמאות גבוהה, התמצאות במרחב, שליטה בטבע, וכן בשל החוויה הקבוצתית העמוקה ולקראת היותם מדריכים בתנועה. מבנה הטיול הוא כזה מתוך התפיסה שהיציאה להדרכה מתבצעת מתוך הקבוצה הקינית, ולא כמהלך של יחידים. בנוסף, על אף שהיציאה לטיול היא לא תנאי מחייב להדרכה, קיימת תפיסה תנועתית שהמשתתפים מוכשרים בטיול זה להיות מדריכים טובים יותר בהמשך דרכם בתנועה.

שכבות החניכים הצעירים, כיתות ד'-ו', עוברות במהלך חופשת הפסח פעילות בקינים במתכונת קייטנה. הקייטנות הקיניות נקראות – פסחיות.

עזרא

בתנועת הנוער עזרא נחשב טיול פסח לטיול הכי חשוב בשנה. הסיבה לכך היא שהטיול כולו מאורגן על ידי צוות ההדרכה והמרכזת בסניף. הטיול מתבצע ברמה סניפית, ומיועד לכל השכבות. בשנים עברו הטיולים התנהלו בכל האזורים בארץ, לבחירת הסניפים. בשנת 2015 ניתנו לסניפים מספר אזורי טיול מומלצים בהתאם לידע ולניסיון העבר של מחלקת המפעלים של התנועה, מהם בחרו הסניפים מסלולי טיול רלוונטיים לתוכן ולצרכי הטיול.

מבחינת מחלקת המפעלים של התנועה ארגון טיול פסח מתחיל כבר בחודש ינואר, כאשר המטרה היא להכשיר את המרכזת והמדריכים למיומנויות הקשורות לתכנון והפקת טיול, בהן קריאת מפה, בחירת מסלול, איך לתכנן טיול בצורה נכונה ומחושבת, ארגון טיול ועוד. מבחינת התנועה, זוהי הזדמנות חינוכית להעצים את המרכזת ולהקנות לה יכולות גבוהות בתחום התכנון והביצוע של פרויקטים גדולים. ארגון הטיול הוא המקום של המרכזת וצוות ההדרכה ליישם מסורות רבות שנים ולהעצים את האופי הייחודי של הסניף.

במסגרת תכנון הטיול המרכזת מחלקת את צוות ההדרכה בסניף למספר ועדות, כאשר כל ועדה מקבלת תפקיד מסוים: בחירת מסלולים, אוכל, מקום לינה, תכנית חינוכית, חלוקת פליירים ומעקב הרשמה, חולצות מסע, ועוד. המרכזת מלווה את הוועדות לאורך כל התקופה ובאחריותה לוודא שהן מבצעות את תפקידן בצורה נכונה וטובה. זוהי הזדמנות חינוכית משמעותית בעיני התנועה לאפשר לצוות ההדרכה בסניף להתגבש ולהוביל פרויקט מורכב מתחילתו ועד סופו. בחלק מהמקרים ניכר שמדריכים שלאורך השנה לא הצליחו להביא את עצמם לידי ביטוי, מגלים בעצמם יכולות חדשות ומביאים את עצמם לידי מימוש במסגרת האחריות שניתנה להם כחלק מהכנת הטיול. הטיול מאפשר לפתח מיומנויות וכישורים שאינם באים לידי ביטוי בשגרה, וזהו מקום להעצמת המדריכים. התנועה רואה את המדריכים כמנהיגים, ומסע פסח הוא במה מצוינת לפיתוח ולביטוי המנהיגות הזו.

כשלושה שבועות לפני המסע כל מרכזת עוברת סדרת תחקירים על ידי רכז האזור שלה ורכז המפעלים כדי לוודא את מידת מוכנותה לקראת המסע בכל ההיבטים הקשורים בכך. מרכזות אשר לא עוברות את התחקירים בהצלחה אינן רשאיות להוציא את המסע הסניפי. הסניף שלהן יצטרף לטיול חד-יומי בארגון ובביצוע אנשי הנהגת התנועה.

בימי הטיול עצמם הסניפים מתנהלים בשטח לבד. הנהגת התנועה מנהלת חדר פיקוד לכל המסעות השונים, ובכל אזור טיול נמצאים אנשי ההנהלה המורדאים את ההתנהלות התקינה של הטיולים, פוגשים את החניכים והצוותים ועוזרים במקרים של בעיות ואירועים בלתי מתוכננים.

הנוער הלאומי

חופשת פסח היא תקופה פעילה מאוד מבחינת טיולים בתנועת הנוער הלאומי. השכבות כולן מטיילות במסגרת טיולים שונים.

השכבה הצעירה, ד'–ו', מטיילת בטיול בן יומיים הכולל לינת שטח. עבורם זוהי עלייה בדרגת הקושי מכיוון שבחופשת החנוכה טיילו במסגרת טיול בן יום אחד. הטיול מתקיים בדרך כלל באזור הצפון, כאשר את הטיול מלווה נושא מרכזי. הטיול מודרך על ידי מדריכי הקבוצות ובמסגרתו מתבצעות פעילויות משתנות בהתאם לנושא על ידי חברי הנהגה צעירה ושנת השירות. המסלולים בטיול מותאמים גם לגיל החניכים וגם לנושא הטיול. הבישול בטיול הוא בישול מרכזי של התנועה, אשר אנשיה מקימים מטבח שדה וחדר אוכל ומבשלים ארוחות לכולם. לשם כך ממונה רכז תברואה. הקבוצה השנייה שמטיילת היא שכבות הביניים, ז'–י'. הטיול מתבצע לרוב באזור הצפון ואורכו כשלושה ימים. אופי הטיול דומה לטיול סוכות: יום טיול, יום פעילות במחנה ויום טיול נוסף. טיול זה מודרך על ידי המדריכים והרכזים ולא מתבצעות בו פעילויות נוספות של ההנהגה הצעירה מכיוון שההתמקדות היא על הכנת הקבוצה לסוף השנה ועיסוק בתכנים המתאימים לחלק האחרון של השנה. אחת מהמטרות של טיול זה היא להחזיר את התלמידים לתנועה לקראת פעילויות הקיץ.

הקבוצה השלישית שמטיילת במהלך פסח היא שכבת הבוגרים. הטיול באורך שלושה ימים, מתוכם שני ימי טיול ויום פעילות במחנה. הטיול מודרך על ידי רכזי הסניפים וחברי שנת השירות.

למעשה במהלך חופשת פסח משתתפים כל חברי השכבה הבוגרת בשני טיולים, האחד כחניכים והאחר כמדריכים.

הטיול הבא לאחר חופשת הפסח מתקיים בחג שבועות. בשנים בהן יש חופשה בימי חול מתקיים טיול בן יומיים לשכבה הצעירה, ד'-ו'. בשנים בהן החג חל בצמוד לשבת נערך טיול חד-יומי. אזור הטיול משתנה משנה לשנה.

בית"ר

טיול פסח בתנועת בית"ר מיועד בדרך כלל לשכבת הביניים של החניכים, שכבות ז'-ח'. הטיול מתנהל ברמה ארצית ואורכו כיומיים, והוא מאופיין כטיול אתגר מכיוון שהמסלולים בו הם בדרגת קושי גבוהה. בטיול זה הדגש הוא ביצירת חוויה משמעותית לצד אתגר ותוכן, כל זאת בהתאמה ליכולות החניכים.

הלינה בטיול מתבצעת בתנאי שטח והבישול הוא בישול עצמאי על מדורות. הטיול מתבצע בקבוצות מעורבות בין המעוזה. בשעות הערב מוקדש פרק זמן לכל מעוז, להעמקת ההיכרות והגיבוש בין חניכי המעוז והמדריכים.

אזור הטיול משתנה משנה לשנה, בדרך כלל הטיולים הם במרכז הארץ: ירושלים, שפלה או מישור החוף. לפעמים מטיילים החניכים בקטעים משביל ישראל, בניסיון לחבר את מסלולי הטיול לנושא השנתי של ההדרכה בתנועה.

אריאל

פעילות הטיולים בתנועת אריאל בתקופת חג הפסח שונה מפעילות שאר התנועות. בעוד שבתנועות האחרות מתאפיינים הטיולים בטיולי אתגר ארוכים ובדרגת קושי גבוהה, הטיולים בתנועת אריאל הם טיולים קצרים, חד-יומיים. המתכונת של הטיולים מתבצעת בצורה דומה לטיולי סוכות וטיולי ט"ו בשבט, במסגרת סניפית.

הפעילות מתבצעת ביוזמה מקומית, בחלק מהסניפים יש טיול ולעתים מתקיימת פעילות שיא חווייתית.

לדברי רכז המפעלים, הסיבה לביצוע הטיולים באופן זה קשורה בין היתר לאוכלוסיית החניכים של התנועה, ולעובדה כי ההורים מציבים לקראת חג הפסח סדר עדיפויות שהטיול התנועתי לא בהכרח מתקיים בו. בהתאם, אחוזי היציאה לטיולים בתנועה נמוכים ולתנועה אין יכולת כלכלית להשקיע ולסבסד טיול ארוך למספר מועט של חניכים.

האיחוד החקלאי

טיול פסח בתנועת האיחוד החקלאי הוא טיול בן שלושה ימים לשכבה הצעירה, ד'-ח', והוא מתקיים במסגרת ארצית. קביעת אזור הטיול מתבצעת על פי רצף תלת שנתי: צפון, מרכז, דרום.

ביום הראשון מתבצע הטיול במסגרת סניפית בהובלת הרכז. בחירת המסלולים ליום זה היא כזו שהמסלול יתאים לכל הגילאים מבחינת הקושי ורמת האתגר. בימים השני והשלישי מטיילים על פי שכבות גיל, בפורום ארצי, כאשר המסלולים מותאמים לגילאי החניכים בדרגת קושי עולה. בערבי הטיול מתבצעת פעילות בחניון הלילה על פי שכבות גיל, במסגרת סניפית. חניכי שכבות ד'-ה' יושבים סביב מדורה, חניכי שכבות ו'-ז' מופעלים בא"ש לילה (אימוני שדה) וחניכי שכבות ח' מסיירים בטיולי לילה או מבצעים תצפית כוכבים.

בטיול מופעל על ידי הגרעינרים מטבח מרכזי שמבשל לכולם. המטבח המרכזי נועד לשמור על שוויון בין כל החניכים. גם המחיר של המפעלים שווה בין הסניפים, ללא קשר ישיר להוצאות הספציפיות של הסניף באותו טיול. כך סניף שהטיול מתקיים במרחק רב ממנו, ועלות הנסיעה גבוהה, ישלם מחיר זהה לסניף שהטיול מתקיים קרוב אליו ועלות הנסיעה נמוכה. כך הדבר גם לגבי מספר החניכים, הוצאות אבטחה, ציוד והוצאות נוספות.

במהלך השנה מתבצע מעקב כך שכל הסניפים מסובסדים בהתאם לצרכים שלהם, וכולם משלמים את אותם הסכומים.

במהלך הטיול נערך מעמד תנועתי ארצי, במהלכו מתקיימת הפעלה סמלית של כל המשתתפים יחד. מטרת הטקס היא יצירת הרגשת שייכות לתנועה וגאווה תנועתית. הטיול מהווה חוויית שיא והתעוררות אצל המדריכים, אחרי תקופת פעילות שגרתית (מחנוכה ועד פסח). גם מבחינת החניכים מהווה הטיול הזדמנות ליציאה לשטח, חיבור לקבוצה וחיזוק קשרים חברתיים.

כחלק ממטרות הטיול עוסקים בטיול פסח בתכנים מהמסורת היהודית. כל שכבה מקבלת ערך שנגזר מתוך ההגדה, שמתאים למאפייני הגיל (למשל: מנהיגות, חירות). כל ההדרכות בטיול קשורות לערך השכבתי. ההדרכה בכל השכבות מתחילה מן המקורות, מסיפור ההגדה, ולאחר הלימוד עוסקת במפגש של אותן שאלות ערכיות עם החיים היום בארץ. למשל, הדרכה בנושא ערך החירות כוללת התמקדות בעבודות בני ישראל במצרים, בהיכרות עם תהליך המעבר מעבודת לחירות, במשמעות של מושג העבודות ושל מושג החירות והחופש.

במהלך הטיול עוסקים החניכים בשאלות כגון מהו אדם חופשי, מהי משמעות הבחירה האישית, מהי המשמעות של חופש בחירה, חופש מחשבה וחשיבה ביקורתית, מהי משמעות חוקים וגבולות והאם אנחנו אנשים חופשיים כיום.

בתקופה שבין פסח לקיץ משתתפים חניכי שכבת ח' בטיול בן יומיים. מטרתו של טיול זה היא גיבוש השכבה, היכרות מעמיקה בין חברי השכבה ובין השכבה לגרעינרים לקראת קורס המד"צים הראשון שמתקיים בקיץ. הטיול מודרך כולו על ידי הגרעינרים, כאשר מדריכי השכבות לא מחויבים להגיע לטיול. המטרה היא לתת לחניך הזדמנות לצאת מהמסגרת הסניפית ולאפשר פיתוח עצמאות ובגרות.

המחנות העולים

טיולי פסח בתנועת המחנות העולים הם טיולי חניכים ומתבצעים בחלוקה לשכבות גיל.

בני כיתות ד'-ו' מטיילים טיול בן יומיים עד שלושה במסגרת מחוזית או של מספר מחוזות המאוגדים לאשכול. הטיולים נחלקים בין שלושה אזורים כאשר יש הקפדה על מחזוריות בבחירת האזורים, כך שחניך יטייל בשלושתם לאורך השנים. הטיולים מונחים על ידי מחלקת מפעלים, אשר מודיעים לכל מחוז ואשכול באיזה אזור מתקיים הטיול. הטיולים עצמם מתוכננים ומנוהלים על ידי רכזי הסניפים.

השכבה המתבגרת בתנועה, שכבות ז'-ח', מטיילת במתכונת ארצית בטיול שאורכו יומיים עד שלושה ובמהלכו מבצעים מסלולים רגליים באזור ירושלים או באזור הכרמל, לסירוגין. החניכים מטיילים בקבוצות מהמחנות ומודרכים על ידי המדריכים שלהם מהמחנות. אופיו של טיול זה הוא מעט אתגרי יותר מהטיולים האחרים שנערכו לחניכים עד נקודה זו, זאת על מנת להגביר את תחושת הבגרות והמסוגלות של החניכים ולהעניק יוקרה לטיול. הטיול כולל מסלולים מורכבים, כניסה למעיינות, זחילה במערות וכדומה.

המכבי הצעיר

טיולי פסח בתנועת המכבי הצעיר נקראים טיולי אביב, ומתבצעים במתכונת סניפית, לכל שכבות הגיל. הטיולים הם לרוב לאזור הצפון, ואורכם יומיים עד שלושה. הסניפים מטיילים במסלולי טיול שונים, כאשר בחלק מהמסלולים מטיילים מספר סניפים. ההפרדה בין הסניפים נועדה על מנת לחזק את הסניפים ולאפשר לכל סניף חוויה ייחודית משל עצמו, כמקום להגברת הקשר של החניך לקבוצה ולסניף.

אופיו של הטיול הינו טיול שטח, בו מטיילים במסלולי טיול

ברמת קושי מתאימה לשכבת הגיל. הלינה מתבצעת בחניון שטח, באוהלים או תחת כיפת השמים.

בשנת 2015 חל שינוי בטיולי פסח והוחלט לקיים טיול נפרד לשכבות ז'-ח' במתכונת ארצית, במקביל לטיולים הסניפיים. הכוונה בהחלטה זו היא להעניק לחניכי השכבות המתבגרות חוויית טיול מעניינת ואתגרית יותר ובנוסף להתחיל יצירת קשר בלתי אמצעי וחשיפה לחבריהם לשכבה בשאר סניפי התנועה. בטיול זה חווים החניכים לראשונה בצורה משמעותית את אתגר ההתמודדות בטבע, בישולי שדה ומיומנויות שדאות נוספות.

במהלך חופשת פסח מתבצעת פעילות לשכבה הבוגרת של התנועה במסגרת קורס העשרה. זהו קורס בן שלושה ימים המתנהל במתכונת של סמינר הכשרה והעשרה. הבוגרים מחולקים לפי שכבות, בקבוצות מעורבות מהסניפים השונים. במהלך הקורס מועברים תכנים הקשורים לזהות ולערכי התנועה, נלמדות מיומנויות הדרכה ונערכות סדנאות העשרה בתחומים שונים. קורס זה אינו כולל טיול אך מתקיים בתנאי שטח, בדומה למחנה הקיץ ולקורס המדריכים בתנועה.

מסעות אביב, פסח – טבלה מסכמת

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
הצופים	טיול פסח	שבט	הליכה רגלית, בינונית-קשה	ד-ה	2-3	משתנה
		שבט	הליכה רגלית, בינונית-קשה	ו	3	משתנה
	טיול גבולות	הנהגה	הליכה רגלית, קשה	ז	3	אחד מגבולות הארץ
	מסע מים לים	הנהגה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה, טקס הבטחה	ח	4	כנרת, ים תיכון, ים המלח
	טיול אט'גר	הנהגה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה, כל הציוד על הגב	ט	4	משתנה
הנוער העובד והלומד	טיול פסח	מחוז	הליכה רגלית, בינונית-קשה	ד-ה	3	משתנה
		מחוז, תנועה	הליכה רגלית, בינונית-קשה	ו-ז	3	משתנה
	מחנה פסח	מועצה אזורית, חטיבת בני המושבים	הליכה רגלית, קלה, פעילות אתגר, פעילות הפגתית, מחנאות	ד-ו	2-3	משתנה
	טיול פסח	מחוז, חטיבת בני המושבים	טיול נודד, הליכה רגלית, בינונית, פעילות אתגר	ז-ח	3	דרום

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
הנוער העובד והלומד (המשך)	טיול פסח ציונות	תנועה	הליכה רגלית, בינונית-קשה	ח	3	משתנה
	טיול פסח עלייה לתל חי	תנועה	טיול נורד, הליכה רגלית, קשה, טקס	ט	4	אצבע הגליל והחרמון
	טיול ניווט	תנועה	טיול נורד, הליכה רגלית, בינונית, ניווט	י	4	שדמות דבורה ויבנאל
	מסע לפולין	תנועה	סיוור היסטורי	יא	7	פולין
	מחנה קופים	תנועה	מחנה, בנייה מחנאית	יב	5-4	משתנה
	מסע אל העיר השיתופית	תנועה	הליכה רגלית, בינונית	יב	3-2	מכתש רמון ומצפה רמון
	טיול לאילת	תנועה, קיני חניכים ערבים	הליכה רגלית, קלה-בינונית, ביקור באתר	ד-ו	4-3	הרי אילת, אילת
	צעדת נבי שועיב	תנועה, קיני דרוזים	הליכה רגלית, קלה-בינונית	ד-יב	1	קיבוץ רביד עד קבר נבי שועיב
	טיול קיני	קן, קינים דרוזים	הליכה רגלית, קלה	ד-ח	1	משתנה
בני עקיבא	טיול פסח	מחוז	הליכה רגלית, בינונית, פעילות הפגתית	ד-ח	3-2	משתנה

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
השומר הצעיר	אתגר הכרמל	תנועה	טיול נודד, הליכה רגלית, בינונית-קשה, פעילות אתגר, שדאות	ז	4	הכרמל
	מסע מים לים	תנועה	טיול נודד, הליכה רגלית, בינונית-קשה, טיול אופניים	ח	4	כנרת – נחל כזיב – ים תיכון
	סמינר סירים	תנועה	טיול נודד, הליכה רגלית, בינונית-קשה, ניווט, שדאות, כל הציוד על הגב	ט	4	משתנה
עזרא	טיול פסח	סניף	הליכה רגלית, בינונית	ד-ח	2-3	משתנה
הנוער הלאומי	טיול פסח	תנועה	הליכה רגלית, בינונית	ד-ו	2	צפון
	טיול פסח	תנועה	הליכה רגלית, בינונית, פעילות הפגתית במחנה	ז-י	3	צפון
	טיול פסח	תנועה	הליכה רגלית, בינונית, פעילות הפגתית במחנה	יא-יב	3	משתנה
	טיול שבועות	תנועה	משתנה	ד-ו	1-2	משתנה
	טיול פסח	תנועה	הליכה רגלית, קשה	ז-ח	2	מרכז הארץ, שפלה, הרי ירושלים

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
אריאל	טיול פסח	סניף	הליכה רגלית, קלה, פעילות הפגתית	ד-ט	1	משתנה
האיחוד החקלאי	טיול פסח	סניף תנועה	הליכה רגלית, בינונית, שדאות, טקס	ד-ח	2-3	צפון, מרכז, דרום (רצף תלת שנתי)
	טיול ח (בין פסח לקיץ)	תנועה	הליכה רגלית, בינונית	ח	2	משתנה
המחנות העולים	טיול פסח	מחוז, אשכול (מספר מחוזות)	הליכה רגלית, בינונית	ד-ו	2-3	משתנה בין שלושה אזורים (רצף תלת שנתי)
	טיול פסח	תנועה	הליכה רגלית, בינונית-קשה	ז-ח	2-3	הרי ירושלים, הכרמל
המכבי הצעיר	טיול אביב	סניף	הליכה רגלית, בינונית	ד-ו	2-3	צפון
	טיול אביב	תנועה	הליכה רגלית, שדאות	ז-ח	2-3	משתנה

6. טיולים, מחנות ומפעלי קיץ

תקופת הקיץ בתנועה היא שיא מבחינת הפעילות. ההכנות למפעלי הקיץ מתחילות בסניפים מיד אחרי פסח: השכבה הבוגרת מתכוננת למחנות הקיץ, חניכי קורס ההדרכה מגיעים לשיא ההכשרה שלהם לקראת היותם מדריכים וקיימת התרגשות גדולה ועשייה נמרצת לקראת הקיץ. מרבית החניכים והבוגרים בתנועה לוקחים חלק במפעלי הקיץ, בכל שכבות הגיל. מפעלי הקיץ הם הדגל של התנועה והם מספקים חוויות משמעותיות לחניכים ולבוגרים. (מתוך דברי רכזי מפעלים)

מפעלי הקיץ בתנועות הנוער הם חלק משמעותי ונכבד מהעשייה התנועתית. בהמשך לחופשות אחרות במועדי השנה, סוכות, חנוכה ופסח, מאפשרת חופשת הקיץ הארוכה לחינוך הבלתי פורמלי לתפוס את מקומו של החינוך הפורמלי ולספק לבני הנוער פעילות חינוכית, חווייתית ומשמעותית. במרבית התנועות מאופיינים מפעלי הקיץ באופי שאינו טיולי. חלק ניכר מהפעילויות מתקיימות בתנאי שטח ובמתכונת מחנאית. חוויית השטח נתפסת אצל התנועות כחלק מהחינוך לחיבור לטבע ולשאר מטרות הטיולים. בחלק מהמחנות אף מתקיימים טיולים חד-יומיים בקרבת המחנה. בנוסף, בחלק מהתנועות מתקיימים טיולים קצרים לאחר המחנה, ביוזמות סניפיות ממוקדות. בתקופת הקיץ מתקיימים גם קורסי הכשרה וקורסי הדרכה בכל

תנועות הנוער. חלק מקורסי ההדרכה כוללים גיחה או יציאה לטבע, כחלק מההכשרה לתפקיד ההדרכה בתנועה.

מעבר להיבט המחנאי והחיבור לטבע במחנות, מסמלים מפעלי הקיץ את המעבר בין השכבות השונות: מעבר בין שכבת החניכים לשכבה הבוגרת, המתבצע בחלק מהתנועות במעבר בין כיתה ח' ל-ט' ובחלק מהתנועות במעבר בין כיתה ט' ל-י'. מעבר זה הוא משמעותי בעיקר בשל הכניסה לתפקיד ההדרכה בתנועה. מעברים נוספים הם המעבר בין כיתה י"א לכיתה י"ב, המסמל כניסה לשכבה הגבוהה בשכבה הבוגרת וקבלת תפקידי ריכוז ותפקידי מפתח בסניפים, מעבר היציאה לשנת שירות של בוגרי כיתה י"ב ועוד.

מפעלי קיץ בתנועות השונות

הצופים

חניכי ובוגרי תנועת הצופים מבלים את עיקר פעילות הקיץ במסגרת מחנות ובמסגרת קורסי הכשרה.

מחנות הקיץ התנועתיים נחשבים למפעל הדגל של התנועה בעיקר בשל גודלם המסיבי והמשאבים המושקעים במחנות, הן מבחינה מנהלתית והן מבחינה חינוכית-הדרכתית. בשל גודלה של התנועה מחולקים המחנות לשניים או שלושה סבבים ובמקביל מתקיימים מספר מחנות של מרחבים שונים והנהגות שונות, לרוב בשני מוקדי יער ברחבי הארץ. חלק מההנהגות מבצעות את אותו המחנה בשני סבבים נפרדים, בשל גודלן.

המחנות מתבצעים ברמה ההנהגתית, וההנהגה היא זו שמפיקה את המחנה על כל היבטיו: תכנון וארגון, מנהלה והדרכה. מבנה המחנה ואופי המחנה נושא אופי דומה בכל ההנהגות, כאשר הנושאים משתנים בהתאם לבחירת ההנהגות והשבטים. התנועה נותנת את המעטפת למחנות ההנהגתיים.

המחנות מתקיימים לאורך שבוע ימים, ומחולקים למספר חלקים: חלק ראשון – יומיים ראשונים לחלוץ הנהגתי. צוות ההנהגה יוצא לבניית המחנה מבחינת תשתיות והכנת השטח לקליטת השבטים.

חלק שני – יומיים עד שלושה ימים לחלוץ השבטים או מחנה השכבה הבוגרת. חברי השכב"ג מגיעים חניכים למחנה ובמהלך ימים אלה הם עסוקים בעיקר בבניית המתקנים והכנת המחנה לקליטת החניכים. העבודה בחלק זה מתבצעת לרוב על פי צוותי מתקנים וועדות נוספות, כגון ועדת פני השטח, ועדת פעילות, ועדת ערבי הווי ותרבות ועוד.

חלק שלישי – ימי החניכים. דירוג בין השכבות אשר מגיעות לפי ימים כאשר יש הדרגתיות בהגעה או בעזיבה. חניכי השכבות הנמוכות, ד'-ה', לנים במחנה שני לילות. חניכי שכבות הביניים, ו'-ז', לנים במחנה שלושה לילות. חניכי השכבות הגבוהות, ח'-ט', לנים במחנה ארבעה לילות.

חלק רביעי – ימי פירוק. חברי השכב"ג מפרקים את המחנה לאחר עזיבת החניכים, ומוודאים את השארת שטח היער כפי שקיבלו אותו, בטרם המחנה.

הפעילות במחנה מתנהלת על פי לוח זמנים הנקבע במספר רמות: מרבית היום מנוהל על פי לוח זמנים שבטי, כאשר החניכים עוברים פעילויות במסגרת הקבוצה והשבט. מספר פעילויות הן חלק מלוח זמנים הנהגתי, כגון פעילות שכבתית או אירוח בין שבטים, ומספר פעילויות מושפעות מלוח זמנים תנועתי כגון תרגילי פינוי, נהלי בטיחות ותברואה.

כאמור, מרבית הפעילות במחנה מתבצעת במסגרת קבוצתית או גודרית או פעילות בשבטים. ברוח תכנית ההדרכה התנועתית (מסע בצופים) ההנחיה היא שהמדריך לא צריך להעביר פעילות כל היום, אלא ללוות את החניכים בין פעילויות קיימות. לשם כך מייצרים השבטים וההנהגות מוקדי פעילות מרכזיים, למשל

מרכזי אירוח, פארק חבלים, מתחם מחנאות, מתחם משחקים, מתחם הפעלה עצמית וכו'. המרכזים מופעלים על ידי פעילים, מרכזים, מדריכים שונים וכן חניכי שכבת ט', שעבורם זה חלק מההתנסות שלהם בהדרכה. המדריך אמור להוביל את הקבוצה שלו ולהתעסק בעיקר בתהליך החינוכי של הקבוצה, במסגרת זו להתמודד עם התנהגויות בקבוצה, התפרעויות, תופעות חברתיות ועוד. ההכוונה היא לפחות פעילויות תוכן ויותר זמן משחק ופעילויות, תוך מיקוד על התמודדות חינוכית של המדריך עם הקבוצה שלו.

מרבית השכבות אינן מטיילות במסגרת המחנה, בחלק מההנהגות מטיילות שכבות ז'-ח' יום אחד מתוך המחנה, באחד ממסלולי הטויל הסמוכים למקום.

במרבית השבטים וההנהגות מתקיימות תחרויות במהלך המחנה. התחרויות משתנות בין הנהגה להנהגה. בחלק מהמקומות התחרות היא מאוד אמוציונלית ומובילה לתוצאות שליליות, ולכן היום עסוקים בתנועה בניסיון למתן את תחושת התחרויות. כחלק מכך עורכים את מסדרי הסיום והטקסים בתוך השבטים עצמם, כדי להוריד מהמתח הקיים בטקסים הנהגתיים.

לדברי רכז המפעלים של התנועה מפעלי המחנות מאוד משמעותיים בעבור חברי השכב"ג, הן בגלל המעורבות הגבוהה שלהם בתכנון המחנה ובבנייתו והן בשל העובדה שזהו שיא שנתי, סוף שנת הפעילות והזדמנות חינוכית משמעותית של המדריך עם קבוצתו. ההזדמנויות החינוכיות הקיימות במהלך מחנה מסוג זה נובעות מתנאי המחנה: מרחק מהבית, לינת שטח, אוכל לא מוכר, תנאים לא מוכרים, וכן הודות לשהות הארוכה והמרוכזת של המדריך עם קבוצתו.

לצד מחנות הקיץ מתקיימים במהלך הקיץ קורסי הדרכה והכשרה של התנועה, המהווים אף הם חלק משמעותי וחשוב ממפעלי התנועה.

במהלך הקיץ מתקיימים גם מחנות של צופי ים. במהלך שישה שבועות מגיעים חניכי שכבות ה'–ח' בצופי ים למחנה הימי שממוקם בבית הספר לקציני ים בעכו. הפעילות מתקיימת בסבבים על פי שכבות הגיל, כשהמטרה היא הכשרה להתנהלות ימית (על פי רמות) וסיכום שנה.

לשכבות הבוגרים נערכים בקיץ קורסי הכשרה בצופי ים – קורס סגני מפקדי ספינות לשכבה ט', שאורכו כ-15 ימים, וקורס מפקדי ספינות לשכבה י', שאורכו כ-22 ימים.

מפעל שיא לפעילות הקיץ בצופי ים הוא הפלגה מסכמת ליוון לפעילי שכבת י"א למשך כ-10 ימים. הפלגה זו מסכמת את כל הידע הימי שצברו במהלך שנות הפעילות בתנועה.

פעילות קיץ זו היא בנוסף למשטים שמקיימים צופי ים לאורך כל השנה. המשט הוא פעילות יומית, ספורטיבית-תחרותית, בה משתתפים חניכי ובוגרי הנהגת צופי ים. לעתים נקבע למשט סימן או נושא, כזיכרון לדמות בתנועה או בהתאם לנושא ההדרכה השנתי. מטרת המשט היא התחרות עצמה ולעתים הנצחת נופל. המפעל משמעותי מאוד עבור המשתתפים בו וההכנה אליו רבה.

הנוער העובד והלומד

בתנועת הנוער העובד והלומד נחלקת פעילות הקיץ לפעילות מחנאית, פעילות טיוולים, וקורסי הכשרה.

השכבות הצעירות, ד'–ו', מקיימות מחנה בן מספר ימים. המחנה מתקיים במסגרת ארגונית ארצית או מחוזית, כאשר לכל קן תכנית פעילות ייחודית לו. מחנות השכבה הצעירה מתקיימים בכל חלקי התנועה, היהודים, הערבים והדרוזים ובכל החטיבות. בקרב החניכים היהודים נהוג שהנושאים של המחנה הם מתחום סיפורי היישוב היהודי והציונות, למשל: התיישבות, קיבוץ גלויות וכד'.

לשכבות הביניים, ז–ח', מספר פעילויות:

לשכבה ז' מתקיים מחנה ההעפלה, המהווה שיא של התהליך

החינוכי של השנה. המחנה מספר את סיפור ההעפלה לארץ ישראל לפני קום המדינה, ומדריכי החניכים פעילים ושותפים בבנייה שלו. שיאו של המחנה בהפלגה בספינה המדמה לחניכים את ההעפלה לארץ ישראל. חשיבותו של המחנה באה לידי ביטוי גם בהכשרת המדריכים לקראתו, המתבצעת בשלושה מועדים וכוללת גם לימוד מקצועי והעמקה בתוכן.

לדברי מחלקת המפעלים של התנועה המחנה מורכב לביצוע בשל מספרם הרב של החניכים וההיבטים המנהליים והארגוניים המיוחדים הכרוכים בו. סיפור המסגרת של המחנה מהווה עוגן חזק, והמחנה מאופיין בסדר ובמשמעת גבוהים. כך קורה שסיפור המסגרת משרת הן את המטרות החינוכיות והן את הצרכים הארגוניים של המחנה.

לחניכי שכבה ז' בחטיבת בני המושבים מתקיים "מסע פלמ"ח" במסגרת ארצית. זהו מסע נודד באזור בירה במשך ארבעה ימים. החניכים עוברים בין מסלולים שונים ובין שלושה חניוני לינה. במהלך המסע לומדים החניכים להכיר את רוח הפלמ"ח, ערכי הפלמ"ח והווייתו. המסע מתמקד בחיזוק אהבת הארץ ובבחינת הקשר בין רוח הפלמ"ח למציאות החיים העכשווית.

שכבת ח' יוצא ל"טיול מים" המסורתי, טיול בן מספר ימים, סביב נושא המים, בצפון הארץ. טיול זה כולל מסלולי מים וכניסה למקורות מים, ובנייה עצמאית של "מיני רפסודה" מסנאדות ואבובים שמסתיימת בשיוט בנהר הירדן. הטיול כולו מתבצע בנחלי רמת הגולן ומזרח הכנרת.

שכבה ח' בחטיבת בני המושבים יוצאת למסע "בעקבות לוחמים לשלום". במהלך המסע החניכים עוסקים באהבת הארץ, מורשת קרב, החברה הישראלית והדילמות המוסריות והערכיות בנושא הקיום של העם היהודי בארץ ישראל. כחלק מהמסע מבקרים

החניכים במקומות ואתרים ממלחמות ישראל. המסע מתקיים באזור רמת הגולן, מתחיל בחרמון ויורד עד לכפר בלום ונערך במתכונת של מסע נודד.

השכבות הבוגרות של התנועה לוקחות חלק בפעילות הכשרה ובסמינרים מגוונים.

סמינרי ההכשרה המרכזיים מתקיימים לבוגרי שכבה ט'. יש שישה סמינרים של הכשרות לבוגרי כיתות ט' – סמינר מד"צים – מובילים (7 ימים) המיועד לקבוצות מהקינים; סמינר מד"צים (11 יום) המתקיים במתכונת של חוגים מעורבים ביער כפר החורש, סמינרי ט' של בני המושבים (10 ימים) המתקיימים ביער עזריקם וכוללים הכשרת מדריכים והכשרת פעילים, סמינר מד"צים של הקינים הערביים (6 ימים), סמינר מד"צים של הקינים הדרוזיים (5 ימים), סמינר הכשרות לנערים עובדים (5 ימים).

לשכבה ט' בבני המושבים מתקיים בנוסף לסמינרי ההדרכה גם "מסע מנהיגים". זהו מסע בן ארבעה ימים באזור אלקוש-ביריה. מסע זה הוא חדש יחסית ומתקיים בארבע השנים האחרונות. תכני המסע הם תכני מנהיגות, ובמהלכו מכירים החניכים מנהיגים שונים מההיסטוריה של העם היהודי ושל מדינת ישראל. המנהיגים עליהם לומדים במסע לא קשורים בהכרח לתא השטח בו מטיילים, אלא הסיפורים נבחרים בהתאם לנושא המנהיגות. המסע נמצא בתהליכי בנייה והשתנות. כיום הוא מתקיים לאחר קורס מד"צים, וקיימת מחשבה להעבירו לתקופת פסח, לפני הקורס, כמסע מכין לקראת קורס ההדרכה.

לבוגרי שכבה י' וי"א סמינרי הכשרה נוספים להדרכה. סמינר "summer school" הינו סמינר הדרכה שמכשיר את המדריכים להדרכת "שנה שניה או שלישית" במגוון מסלולים: הדרכת שכבה צעירה, הדרכת שכבה ט' ומש"צים – מרכזי שכבה צעירה. בסמינר

לומדים ומתנסים בתכנים פדגוגיים ומתודיים שמעלים מאוד את רמתם של מדריכי התנועה. בבני המושבים מתקיים סמינר מד"מים (מדריכים מתקדמים) לקראת שנת הדרכה שניה וסמינר מש"צים (מרכזי שכבה צעירה).

לשכבת י"א מתקיים בקיץ מפעל ה"רפסודיה". הרפסודיה היא תהליך קבוצתי של בניית רפסודה ושיט בכנרת. הבנייה מאפשרת גיבוש ראשוני של השכבה המיועדת לצאת להגשמה כעבור שנה, למעשה זוהי המשימה הראשונה שלהם כגרעין. במסגרת המפעל בונים החניכים את הרפסודה בעצמם, בהנחה והכוונה של מדריכים בוגרים מהתנועה. לכל חניך תפקיד שונה בתהליך הבנייה, כך שלכל אחד אחראיות במהלך הכולל.

חניכי שכבה י"ב עוברים שלב במהלך הקיץ, מהיותם חניכי שכבה בוגרת בתנועה להיותם חלק משדרת ההדרכה המרכזית של התנועה – בחוות ההכשרה, בשנת שירות בגרעין עודד, בהתנדבות בשנת י"ג ובשירות לאומי-אזרחי (לערכים ולדרושים). על כן משתתפים בוגרי י"ב במהלך הקיץ בסמינרי הכשרה שונים לקראת תפקידם בתנועה.

מפעל נוסף המתקיים בקיץ הוא סמינר "תנועה אחת" – סמינר משותף ליהודים ולערכים בתנועה. הסמינר מתקיים בקבוצות מעורבות של ערכים ויהודים ולכל קבוצה שני מדריכים – יהודי וערבי והפעולות עוברות בשתי השפות – עברית וערבית. הסמינר עוסק בהגשמת הקיום המשותף של יהודים וערכים בישראל ובתנועה בפרט. ההשתתפות בסמינר מחייבת השתתפות במספר מפגשי הכנה.

מעבר לפעילויות ברמה המחוזית והארצית מתקיימים טיולים רבים לכל שכבות הגיל ברמה הקינית, ביוזמות מקומיות של הקינים.

בנוסף מתקיימות קייטנות (קייצות), נערכים ימי שיא, ימי צ'ופרים קיניים ועוד.

בני עקיבא

פעילות הקיץ בתנועת בני עקיבא נפתחת ביום כיף תנועתי לכל התנועה. היום מאופיין במושכן (אטרקציה) כגון לונה פארק או סופר לנר.

בהמשך הקיץ מתקיים מחנה ארצי המחולק לפי שכבות גיל, כאשר לכל שכבה מחנה נפרד. המחנה מחולק לרובעים ובכל רובע מספר קבוצות של חניכים, לפי סניפים. המחנה מאורגן ברמה הארצית על ידי פרויקטורים לצורך זה. הקומונריות לא מעורבות כלל בבניית המחנה. הפעילות המרכזית במחנות היא טיולים במתכונת של טיולי כוכב, כאשר המחנה משמש כחניון לינה – ממנו יוצאים למסלולי טיול של יום אחד, ואליה חוזרים. את הטיולים מובילים מובילי טורים שהוכנו לצורך זה. המחנות כוללים בנייה מחנאית בסיסית ומינימלית.

בשונה משאר הטיולים בתנועת בני עקיבא, המודרכים על ידי גורמים מקצועיים או פרויקטורים של התנועה במתכונת של תחנות הדרכה, כאן ניתן מקום מרכזי למדריך הקבוצה. מדריכי הקבוצות הם אלו המובילים ומדריכים את הטיול, מתחילתו ועד סופו. זוהי הזדמנות משמעותית בעבור המדריך להשפיע על החניכים שלו, להיות שותף לחוויות של החניך בטיול, להבנות סיטואציות חינוכיות ולהוביל את החניך.

טיולי ההכנה לקראת מחנה הקיץ מתבצעים אחד לאחר לטיולים עצמם, ובמסגרת טיולים אלה מתבצעת הכשרת המדריכים להדרכה בטיול.

השומר הצעיר

פעילויות הקיץ בתנועת השומר הצעיר, בדומה לשאר התנועות,

נחלקות לפעילות מחנאית, פעילות טיולים ופעילות במסגרת קייטנות (קייצות).

עד שנת 2013 התקיימו במהלך הקיץ מסעות וטיולים, ולא מחנות בעלי אופי מחנאי. ההחלטה על קיום מחנות קיץ בעלי אופי מחנאי התקבלה בעקבות קיום "השומריה העשירית" באותה שנה, כחלק מחגיגות מאה שנה לתנועה. החוויה המשמעותית שהייתה לקינים במחנה זה עוררה רצון בתנועה לאפשר לחניכים ולשכבה הבוגרת חוויה חינוכית מסוג זה בכל שנה. לאחר ההחלטה התבצעה למידה בין תנועתית וכך נבנה מודל המחנה.

המחנות מתבצעים במסגרת קינית, בפורום ארצי, כמחנה משותף לכל שכבות הקן יחד, ד'–י"ג. ההכנה למחנה מתחילה כבר אחרי פסח ומהווה את השיא של הרבעון האחרון של שנת הפעילות. כל קן בונה את המחנה ואת עצמו כיחידה עצמאית, וההנהגה נותנת את המעטפת המנהלתית. לכל בוגר מוגדר תפקיד במחנה ולקראתו נוספים תפקידים שלא קיימים בשנת הפעילות השוטפת (למשל: אקונום, אחראי מחסן ועוד).

המחנה מתחיל בשלושה ימי חלוץ של השכבה הבוגרת (הגו"ב – הגוף הבוגר), בהם מתבצעת בנייה מחנאית והכנת הפעילות לקראת בואם של החניכים (הגו"צ – הגוף הצעיר). חניכי כל השכבות מגיעים למחנה לשלושה ימי פעילות ושני לילות.

אחת הפעילויות הייחודיות המתבצעות במחנה זה היא פארק חבלים. מחוץ לשטח המחנה נבנה פארק חבלים מחנאי ובו מתקנים מחנאיים מורכבים המהווים תחנות פעילות אתגר. החניכים מהשכבות השונות מגיעים בהדרגה לפארק החבלים במהלך המחנה ועוברים פעילות אתגרית.

מחנה הקיץ מתואר על ידי רכז המפעלים של התנועה כחוויה יוצאת דופן עבור הקן, שעיקרה חיזוק הקשר בין הגוף הצעיר והגוף הבוגר, יצירת חוויית הזדהות של החניך עם הקן, האזור והתנועה, והעצמת הגוף הבוגר כדמויות חינוכיות עבור החניכים הצעירים.

מפעל מרכזי נוסף של התנועה במהלך הקיץ נקרא – קייצות. הקייצות מיועדות לשכבות הצעירות, ד'–ו', ומופעלות במקומות שונים בארץ, כאשר המדריכים של הקינים מוחלפים בין המקומות, כך שמדריך לא נמצא בקן שלו. פעילי שכבת י"א הם אלה שמפעילים את הקייצות, ולשם כך הם עוברים תהליך הכשרה מסודר לפני תקופת הקיץ. הקייצות מתנהלות במתכונת של קייטנות וכוללות הפעלות חווייתיות ופעילויות שיא. במהלך הקייצות ישנים המדריכים בקינים בהם מתקיימת הפעילות, ובערב מתקיימות עבורם פעולות בנושא החברה הישראלית ובנושאים נוספים אשר מודרכות על ידי מדריכי השכבה הבוגרת, מבוגרי התנועה.

במהלך הקיץ מתקיים גם קורס מד"צים לחניכי שכבת ט', העוברים להיות מדריכים בתנועה. קורס זה נקרא – סמינר מד"צופי. את מחנה הסמינר בונה קבוצה מתוך הקומונרים המסיימים את שנת חוות ההכשרה בתנועה. הסמינר נבנה כולו בבנייה מחנאית, כאשר הבנייה כוללת בניית מגורים, מיטות, מחסן, מטבח, אקונומיה, מסלול חבלים אתגרי ומתקן מחנאי לפעילות אתגר קבוצתית (אתגרונ).

הקורס בנוי במתכונת של חמישה ימי שטח וחמישה ימים כסמינר עיוני. במהלכו מתנסים החניכים בבניית קיאים ובפעילות אתגרית כגון גלישת אומגה, כאתגר אישי וקבוצתי.

לדברי מחלקת המפעלים של התנועה, סמינר המד"צופי הוא חוויה מכוננת ביותר הן בעבור חניכי הקורס והן בעבור קבוצת הקומונרים, אשר נמצאים בשטח הקורס כחודש ימים. מפעל זה נתפס בתנועה כאחד המפעלים המשמעותיים והחזקים ביותר.

בנוסף לפעילויות אלו מתקיים במהלך הקיץ סמינר הכשרה לבעלי תפקידים, לפעילי שכבת י', כהשלמה להכשרה להדרכה ולהיותם פעילים בתנועה.

עזרא

במהלך הקיץ מתמקדת פעילות תנועת עזרא במחנות. עד שנת 2013 התחלקו המחנות לשלוש שכבות גיל, כאשר ההבדל היחידי המשמעותי היה במספר ימי הפעילות. השכבות הצעירות (גורים – ג'–ד') הגיעו ליומיים, שכבות הביניים (צופים – ה'–ו') הגיעו לארבעה ימים, והשכבות הגבוהות (סיירים – ז'–ח') הגיעו לשישה ימים. עד לנקודת השינוי כל המחנות התקיימו ביער אחד והפעילות הייתה הפעלות שונות, ללא נושא מרכזי. פעמים רבות הייתה חזרה על התכנים והפעילויות בין שנה לשנה.

בהנהגת התנועה הוחלט ליצור שינוי במיקום המחנות, בתכנים וברמת הקושי והאתגר, המתבטאת בין היתר במספר הלילות במחנה. החלטה זו נועדה בין היתר ליצור ציפייה בקרב החניכים לקראת הטיוולים בתנועה, כך שיהיה להם למה לשאוף ורצון להתפתח במהלך השנים.

במהלך 2013 עד 2015 נערכו שינויים. כיום המחנות מפוצלים לשני מוקדים: באחד מחנה לשכבת גורים, בו המתקנים מוכנים ועיקר הפעילות היא פעילות תוכן של היכרות ראשונית עם עולם המחנות, ומחנה לשכבת צופים, בו מתבצעת בנייה מחנאית רבה ומושם דגש רב על עצם השהייה בשטח. בשני מחנות אלה מתארחים החניכים במרכזי חינוך קק"ל, אלה הם שטחים מוגדרים של קק"ל המיועדים ללינת שטח ולגיחות ובהם אוהלים, כיתות לימוד, מתקני ספורט, שירותים ומקלחות וחדר אוכל. הסיבה לכך היא הרצון לשפר את איכות התשתיות והסביבה במחנה ולחסוך את האנרגיות הזמן והמשאבים המושקעים בהיבטים המנהליים של הקמת תשתיות אלו, לטובת עיסוק מעמיק ונכון יותר בתכנית המחנה.

במוקד השני נמצא המחנה השלישי, מחנה סיירים המיועד לשכבות ז'–ח'. המחנה מתבצע במתכונת של טיול נודד, טור אחד ארוך הכולל את כל החניכים. משך המחנה הינו חמישה ימים ובמהלכו לנים החניכים כל לילה בחניון אחר. בשל העובדה שבכל

שנה שתי שכבות גיל משתתפות במחנה הוא בנוי כך שבשנה אחת המסלול הוא מעמק האלה לכותל המערבי בירושלים, ובשנה האחרת המסלול הוא מים אל ים. כך כל חניך חווה את שני המסלולים, שכל אחד כולל אתגרים שונים ובעל ערך חינוכי אחר. אחד הימים במחנה מוקדש לניווטים בתוואי המסלול, דבר המהווה אתגר חווייתי ומשמעותי מאוד עבור החניכים והמדריכים.

מעבר לתכנים הרבים המועברים במחנה הסיירים מושם דגש רב על האתגרים הקשורים באזורי ההליכה (מבואות ירושלים, ירושלים, הגליל). מבחינת התנועה, אין זה מובן מאליו לילדים בגילאים אלה לבצע הליכה לאורך עשרות קילומטרים בפרק זמן כה קצר. עצם המסע וההליכה יום אחרי יום מהווים חוויה משמעותית עבור החניכים.

מחנה הסיירים הוא מפעל השיא של המחנות התנועתיים, הן ברמת המשאבים, הן ברמה החינוכית והערכית והן ברמת התכנון והארגון של הפקתו. בוגרי התנועה מעידים שחוויית מחנה הסיירים היא חוויה הזכורה להם כמשמעותית במיוחד גם ממרחק של שנים. לדברי רכז המפעלים של התנועה, מחנה זה משמש כמעין 'מגדלור' לשאר המחנות.

בנוסף למחנות, מתקיים בתנועה במהלך הקיץ קורס ההדרכה לחניכי שכבת ט'.

הנוער הלאומי

פעילות הקיץ בתנועת הנוער הלאומי נחלקת לפעילות קייטנות, אשר במסגרתן מתקיים מחנה קיץ בן שלושה ימים לחברי השכבות הצעירות, ולהכשרות לשכבה הבוגרת.

הקייטנות מיועדות לשכבה הצעירה, ד'-ו', מתקיימות במתכונת סניפית ואורכן כשלושה שבועות. במהלך הקייטנה מתקיימים מספר ימי פעילות מחוזיים משותפים. הקייטנה היא הזדמנות מבחינת

התנועה ליצירת קשר עם ילדים נוספים מהיישוב ולחברם לפעילות התנועתית.

במסגרת הקייטנה יש יציאות לפעילויות שיא. פעילות השיא הגדולה ביותר הינה יציאה למחנה של שלושה ימים: מחנה הישרדות. מחנה זה מוגדר כמפעל הגדול והמשמעותי ביותר של השכבה הצעירה בתנועה. את המחנה מוביל סיפור מסגרת הנקבע על ידי הנהלת התנועה והוא מתבטא באופן בניית המחנה, בפעילויות ההדרכה ובפעילויות התרבות במחנה. את המחנה בונים חברי השכבות הבוגרות שנבחרו לצאת ולהוביל בחלוץ ייחודי, שמתחיל שלושה ימים לפני תחילת המחנה. את הצד המנהלתי-ארגוני של המחנה מפעיל צוות מהשכבה הבוגרת המורכב מנציגים נבחרים מהסניפים שאינם מעוניינים בהדרכה. הם מכונים בתנועה: צוות ביג'ומבו. מחנה הישרדות מתקיים בימים הראשונים של הקייטנה.

כשבוע לאחר סיום הקייטנות מתקיימים קורסי ההדרכה, המהווים את מפעל הדגל של התנועה. קורסי ההדרכה מיועדים לשכבות ז'-י"ב, מתנהלים במתכונת של תנאי שטח, במסגרת ארצית, כאשר כל הקורסים מתקיימים במקביל באותו אתר יער. כל קורס נושא מטרה ואופי אחר: כיתות ז' – הכנה לקראת קורס ח'; כיתות ח' – מקבלים תעודת הדרכה; כיתות ט' – מקבלים הסמכה נוספת להדרכה; קורס י'-י"א – רש"צים (ראשי צוותים), קורס ע' רכז (יד ימינו של רכז הסניף ומקשר בינו לבין השכב"ג), קורס מדריכי שדה (המתמקד בנושא המחנאות, השדאות וה-ODT), קורס אמנויות הבמה (המיועד ללהקות התנועה) ועוד. קבוצות החניכים בקורס הן קבוצות מעורבות מכל התנועה, על פי שכבות גיל. ההובלה וההנחיה של הקורסים נעשות ע"י מדריכים בוגרים נבחרים מסניפי התנועה, חברי שנת השירות וחברי ההנהגה הארצית. בכל ערב במהלך זמן הקורסים מתקיים מפגש בין חניכי הקורסים השונים, הנושא אופי של ערב שיא במתכונת תחרותית.

בערב האחרון לפני סיום קורסי ההדרכה מתקיים טקס מרכזי של התנועה. הטקס נתפס בקרב חברי התנועה כגולת הכותרת, נקודת ציון חגיגית לסיכום קורסי ההדרכה ושנת הפעילות. הטקס מתקיים בנוכחות ההורים ונושא אופי חגיגי ומכובד. בטקס זה מתבצעת פרידה משכבת השמיינות בתנועה ומחברי שנת השירות וקבלת חברי שנת השירות החדשים, פרידה מיו"ר ההנהגה הצעירה היוצא, חלוקת תעודות למצטיינים ותעודות הדרכה למדריכים החדשים. בטקס הזה מתבצעת גם ההבטחה לתנועה והוא מהווה שיא משמעותי לכל משתתפיו.

בית"ר

מפעלי הקיץ של תנועת בית"ר מתמקדים בעיקר בשכבה הבוגרת של התנועה וכוללים פעילות הכשרה וקורסים.

במהלך הקיץ מתנהלים ארבעה קורסים בני שמונה ימים, ולאורך ארבע שנות הבגרות של הפעילים משכבה ט' ועד י"ב הם מהווים למעשה רצף הכשרה אחד. בכל קורס מתבצע טיול של יום אחד במסלול הליכה רגלי המודרך לרוב על ידי מדריך מקצועי מוסמך. בין סוגי הטיולים: גיחה מחנאית וכישולי שדה, מסלול לילי, ביקור ביהודה ושומרון, סיור מודרך באתר, עלייה למצדה ועוד.

לחניכי התנועה לא מתקיימת פעילות קיץ ברמה הארצית. בחלק מהמעוזים מתקיימת פעילות נקודתית ובחלק מהמחוזות מאורגנת פעילות מחוזית, לרוב חד-יומית. לעתים מאורגנים טיולים בני מספר ימים המאופיינים כטיולי אטרקציות: טיול נודד בן שלושה ימים, במסגרתו מתבצע שיט בכנרת, לילה בחוף צאלון, פעילות עם מתקני מים ועוד. התנועה רואה בתקופת הקיץ זמן מתאים ל'טיולי צ'ופר' למעוזים, ומציעה למפקדי המעוזים הצעות לטיולים מסוג זה. חלק מהטיולים מאורגנים וממומנים על ידי גופים חיצוניים כמו קרן ז'בוטינסקי, ההסתדרות הציונית, מנהלת הכנרת ועוד.

אריאל

בתנועת אריאל נחלקות פעילויות הקיץ לשניים, מחנות קיץ ופעילויות התנדבות.

כמו שאר מפעלי התנועה, מחולקים מחנות הקיץ בין תנועת הבנים ותנועת הבנות. המחנות מתקיימים באותו מקום, במועדים שונים, ושתי הקבוצות משתמשות באותן תשתיות.

החניכים מגיעים למספר ימים במחנה: חניכי השכבות הצעירות, ג'-ד', ליומיים; חניכי ה' לשלושה ימים; חניכי ו' לארבעה ימים; חניכי ז' לחמישה ימים; חניכי ח' לשישה ימים; וחניכי ט' ומעלה נמצאים במחנה שבוע ימים, כולל שבת. ההבדל בין מחנה הבנות למחנה הבנים – אצל הבנות מספר החניכות הולך וגדל, השכבות מגיעות בהדרגתיות, ואצל הבנים זה הולך וקטן, כולם מגיעים יחד ובכל יום שכבה אחת חוזרת הביתה.

המחנה מורכב ברובו מטיולים, לקטנים במתכונת של טיולי כוכב – בכל יום יוצאות השכבות השונות למסלולים שונים בקרבת המחנה וחוזרות אליו. מכיתה ו' ומעלה הטיול כולל גם יום של לינת שטח. המובילים של הטורים הם מבוגרים מהתנועה, פרויקטורים שהוגדרו לצורך זה. לשם כך מתבצע מחנה הכנה לכל מובילי הטורים, לכל רכזי המחנה ולמדריכי הטיול. את התכנים לטיול מכינה מחלקת החינוך של התנועה.

בשנים האחרונות גדלה מאוד יוזמת ההתנדבות במהלך תקופת הקיץ. הדבר החל כיוזמה מקומית של סניפים, והפך להיות נוהג ומסורת תנועתית. הבוגרים בוחרים מקום להתנדב בו, בדרך כלל במקום יישוב אשר בקרבתו סניף של התנועה. הם ישנים בסניף ובמשך מספר ימים, עד שבוע, מתנדבים במקומות שונים. בשנים האחרונות נוספו לשבוע זה פעילויות חווייתיות וערבי שיא. ארגון המזון וההיסעים גם הוא באחריות הבוגרים, והמימון מתבצע על ידי התנועה. התנועה מספקת תקציב לעניין זה, ויש בעלת תפקיד מטעם ההנהלה הממונה על מפעל זה.

בנוסף, מתקיימת במהלך הקיץ סדרת 'שבתות שערי צדק'. בשבתות אלה ישנים הבוגרים בירושלים ומתנדבים במקומות שונים: בתי אבות, בתי חולים, מוסדות גריאטריים. הבוגרים מתפרסים בכל ירושלים ועוברים בין המוסדות השונים בהליכה רגלית.

האיחוד החקלאי

מפעלי הקיץ בתנועת האיחוד החקלאי, בדומה לתנועות האחרות, נחלקים למחנות ולקורסי הכשרה. ההכנה למפעלי הקיץ מתחילה כבר בחודש אפריל, מיד לאחר סיומם של טיולי פסח.

מחנה הקיץ הוא מפעל הדגל של התנועה, והדבר מתבטא בתהליך ההכנה למחנה ובמחנה עצמו.

ההכנה למחנה מתקיימת מפסח ועד לקיץ בצורה אינטנסיבית ומהווה חלק משמעותי מהפעילות בתקופה זו. ההכנה מתחילה במפגש ארצי של פעילי השכבה הבוגרת שבוגרים את הנושא השנתי של המחנה, נושא הקשור לחברה הישראלית ולציונות: למשל סיפורי התנ"ך, מנהיגים או גאווה ישראלית. ההנחיה היא שחלק משמעותי מהתכנים במחנה צריכים להיות אקטואליים. בחירת הנושא והכנת התכנים לאחר מכן מתבצעות תוך תהליכי למידה מעמיקים של השכבה הבוגרת, כך ניתנת הזדמנות חינוכית ללמידה ולעיצוב עמדות מתוך שיח ביקורתי.

המחנה מתקיים במתכונת של מחנונים. כאשר כל מחנון מורכב מכמה יישובים ומהווה יחידה עצמאית במחנה מבחינה תפעולית ותוכנית. לכל מחנון נבחר בהכנה תת-נושא מהנושא הכללי של המחנה.

השלב הבא בארגון המחנה הוא מספר השתלמויות, המתקיימות בסופי שבוע בין פסח לקיץ. בהשתלמות הראשונה נבחר צוות מוביל מחנון מתוך שכבות י"א-י"ב, מסניפים שונים. הצוות המוביל יעבוד בהנחיית מפקדי המחנון, שהם גרעינרים.

השתלמות שנייה מתבצעת במסגרת אירוח בין סניפי של שכבה

בוגרת. הסניף הגדול של המחנן מארח את כל השכבה הבוגרת מכל הסניפים של אותו מחנן. המטרה של סוף השבוע הזה היא בניית הצוות המחנני. כאן מתבצעת חלוקה לתחומים בהפעלת המחנה: מחנאות, הדרכה, פני המחנן, חדר נושא ועוד.

השתלמות שלישית מתבצעת במסגרת אירוח כלל סניפי: חניכים ובוגרים מתארחים בסניף הגדול של המחנן. המטרה היא גיבוש חברתי ופיתוח קשרים חברתיים. האירוח הבין סניפי מעודד תרבות של למידת עמיתים ושיתוף בין סניפים. החניכים מתארחים בבתים של פעילי הסניף המארח, לעתים אף עשרה חניכים בבית אחד. בהשתלמות זו עוברים החניכים פעולות בנושא המחנה ומוקדש זמן לתכנון תוצרים שכבתיים, כאשר המטרה היא יצירת מעורבות חניכים בתכנון המחנן כבר מגיל צעיר. כך למשל חניכי שכבה ד' שותפים בהגשות של המבנים המחנאיים של המחנן לאישור מהנדרס.

המחנה כולו מנוהל על ידי חברי הגרעין, בהיבט המנהלתי-ארגוני וגם בהיבט החינוכי. אופן בניית המחנה מאפשר פיתוח מנהיגות בקרב חניכי השכב"ג ובקרב חברי הגרעין, שזוהי ההתנסות המשמעותית ביותר עבורם בסיום שנת הגרעין.

המחנה מתקיים במתכונת של ארבעה ימים, לכל שכבות הגיל. השכבה הבוגרת מגיעה לשלושה ימי חלון, להקמת המחנה והמתקנים המרכזיים. כאשר מגיעים החניכים הם בונים את מאהלי המגורים, מתקנים בתוך המגורים ואת המבנים המחנאיים שתכננו.

המחנה מתקיים כאמור במתכונת של מחננים וכתחרות בין המחננים. לדברי מחלקת המפעלים של התנועה אלמנט התחרות של המחנה מוסיף מוטיבציה בקרב חברי השכבה הבוגרת לעשייה חיובית, ומביא אותם לרמת פעילות גבוהה וללמידה עצמית של תכנים.

מעבר לפעילות המחנאית ולפעילות ההדרכה הפרונטלית מתקיים פרויקט שיא לכל שכבה בנפרד, בפורום ארצי. בין אלה: יום ספורט, בישולי שדה, פעילות ניווט והשבעת שכבת ח'.

בערב האחרון של המחנה מתקיים טקס סיום שנת הפעילות. טקס זה הוא טקס ארצי של כל המחנונים ובמסגרתו מתבצעים מפגנים של כל מחנון, לעתים גדולים מאוד מבחינה ויזואלית. בטקס מודלקות כתובות אש ומכריזים על מעמד החלפת הגרעין.

לאחר הטקס מגלים הגרעינרים החדשים את מקומות השיכון שלהם, ולאחר השיבוצים של הקומונות נערכות קבלות פנים בסניפים לגרעינרים החדשים.

למחרת, ביום האחרון של המחנה, מתקיים טקס חלוקת פרסים. הטקס מתקיים בשני שלבים: פורום ארצי – צוותים מובילים, שם מכריזים על המחנונים הזוכים, ופורום מחנוני – שם מכריזים על הפרסים שהתקבלו. החלוקה לשני טקסים נפרדים היא מנהג חדש מהשנים האחרונות, שנערך בעקבות היותו של הטקס טעון ורגשי יתר על המידה, וקשה לביצוע בפורום הארצי.

מפעל נוסף המתקיים בקיץ הוא קורסי ההכשרה (מד"צים). הקורסים מועברים לכל שכבת הבוגרים, בחלוקה לארבע שכבות.

במסגרת קורסי המד"צים של שכבות ח' ו-ט' מתקיימות גיחות שטח – בגיחה של שכבה ח' לומדים החניכים תכנים של הדרכת שטח וטיול, מחנאות, בישולי שדה, קריאת מפה והתנסות בסיסית בניווט. הגיחה של חניכי שכבה ט' מתחלקת ליום בישולי שדה ויום טיול. שתי הגיחות מוגדרות כפרק משמעותי בקורס המד"צים, לכל אחת מהשכבות.

הגיחות מנוהלות ומודרכות על ידי פעילי שכבה י' בהנחיית הגרעינרים. הדרכת הגיחה מהווה פרויקט שיא של קורס פעילי שכבת י'. בדומה להתנהלות הגרעין בניהול טיולים, כך בוחרים הפעילים בעלי תפקידים, מחלקים תחומי אחריות ומנהלים את הגיחה במודל המאפשר פיתוח אחריות אישית בתוך עבודת צוות. יומיים לפני הגיחה הם מתכננים, מארגנים ויוצאים ככוח חלוץ להכין את השטח. מבחינת התנועה, הגיחה מקיימת הלכה למעשה את עקרון 'נוער מוביל נוער' וזהו מודל לפיתוח מנהיגות,

כחלק מההכנה שלהם להיות צוותים מובילים בסניפים בשנה הבאה.

בקורס המד"צים של שכבה י"א נדרשים הפעילים למפעל התנדבותי, אותו הם מתכננים ומובילים בעצמם. ימי ההתנדבות מתבצעים במקביל לימי הגיחה. בסיום הערב השני של הגיחה מגיעים פעילי שכבה י"א ומתקיים מפגש תנועתי של בני השכבה הבוגרת.

בחלק מהסניפים מסתיימת פעילות הקיץ בטיול סניפי לשכבה הבוגרת, מסיימי ט'-י"ב. טיול זה הוא לרוב בן יומיים ונושא אופי הפגתי וקליל. טיול זה ניתן כמעין צ'ופר על שנת הפעילות ופעילות הקיץ ומגביר מוטיבציה לקראת פתיחת שנת הפעילות הבאה. הטיול מאורגן על ידי רכז הסניף.

המחנות העולים

מפעל הקיץ של תנועת מחנות העולים הוא מחנה הקיץ, אשר מיועד לשכבות ד'-ז' וי'-י"ב.

השכבה הבוגרת מגיעה ליער ארבעה ימים לפני החניכים הצעירים. בימים אלה הם בונים ומכינים את המקום לקראת הגעת החניכים הצעירים. במחנה הקיץ מתנסים החניכים בתושיית שדה ובעמלנות בעיקר על ידי בנייה של מתחמים קבוצתיים בהם הם לנים. החניכים אף מתנסים בבנייה של מבנים מחנאים אתגריים, בבישול עצמי על מדורות ובפעילות לילה.

בכל שנה נבחר נושא חינוכי וסיפור מסגרת כללי, סביבו עוברים החניכים פעילויות לפני ובמהלך המחנה.

במחנה הקיץ מתקיים מפעל ייחודי לשכבת ז' הנקרא – עצמאי בשטח. מפעל זה שם דגש על לימוד חווייתי של מורשת הפלמ"ח.

שכבות ח' ו-ט' אינן משתתפות במחנה הקיץ.

שכבת ח' יוצאת לטיול בן ארבעה ימים באזור הכנרת. הטיול נקרא טיול משולב מכיוון שהוא משלב בבוקר עבודה סביבתית, הכוללת שמירה על ניקיון חופי הכנרת ופיתוח של שביל סובב כנרת, ובשאר היום טיול בנחלי רמת הגולן. הלינה בטיול זה היא לינת שטח והבישול עצמאי.

שכבת ט' נמצאת בקיץ בקורס המד"צים, במסגרתו מקיימים שני ימי טיול, כולל לינת שטח ואתגר ניווטים בקבוצות. במהלך הטיול מתנסים המדריכים הצעירים בהובלת טיול והדרכתו כהכנה לתפקידם בשנה הקרובה.

בקיץ נערך גם סמינר לשכבה י"א, המחולקת לגרעינים אשר מיועדים לצאת יחד לשנת שירות. במהלך הסמינר עורכים הגרעינים החדשים טיולי ניווטים, כאשר כל מקטע ניווט מובל על ידי זוג מחברי הגרעין.

לדברי מרכז המפעלים של התנועה פעילות הקיץ מהווה שיא חינוכי לפעילות השנתית, מכיוון שהיא נותנת אפשרות למימוש מגוון היכולות, הכישורים והמיומנויות שנרכשו אצל החניכים לאורך השנה. היציאה הארוכה מהבית, ההתנסות בלינה בחוץ, בטיול, בבישול ובלמידה עצמאית, והמפגש הארוך והרב ממדי עם החברים והמדריכים – כל אלה מהווים עבור החניכים עליית מדרגה משמעותית בחוויה התנועתית. חוויה זו, שבמהלך השנה מתרחשת לרוב בפרקי זמן קצובים, מצליחה בקיץ לגעת במגוון היבטי חיים של החניכים ולאורך זמן משמעותי. כך ערכים ורעיונות שעלו ונבחנו במהלך השנה באים לידי ביטוי ממשי, והחניכים מתמודדים עם הגשמתם.

המכבי הצעיר

בתנועת המכבי הצעיר מתקיימת פעילות קיץ משני סוגים, מחנות וקורס מדריכים.

המחנה מתקיים במתכונת ארצית, על פי חלוקה לסניפים. המחנה כולל בנייה מחנאית ופעילות תוכן, כאשר בכל שנה נקבע נושא לתוכן החינוכי. במסגרת המחנה לא מתקיים טיול. המחנה נפתח בימי חלוץ של השכבה הבוגרת, לאחר מכן מגיעים החניכים בהדרגתיות: שכבת ח' מגיעים לאחר קורס המדריכים ומצטרפים לשכבת הבוגרים לשמונה ימים, שכבות הביניים ה'-ז' מגיעות לארבעה ימים והשכבות הצעירות, ג'-ד', מגיעות לשלושת הימים האחרונים. בסיום המחנה מתקיים טקס מרכזי תנועתי בו משתתפים כל חניכי ובוגרי התנועה. בטקס זה מוכרזים הזוכים בתחרויות שנערכו במחנה.

אחת לארבע שנים מתקיימת המכביה (תחרויות ספורט בארץ ליהודים מרחבי תבל), ובשנה זו מתקיים המחנה התנועתי בשבוע הקודם לפתיחת התחרויות שכן החניכים והבוגרים לוקחים חלק בטקס הפתיחה של האירוע. במחנה משולבים חזרות ואימונים לטקס הפתיחה, ולרוב מסתיים המחנה יום לאחר הטקס. במקרים רבים משתתפים בוגרי התנועה בתפקידים שונים במכביה עצמה, כגון סדרנים במגרשים, מתנדבים בכפרי מכביית הנוער, מפעילי פעילויות חברתיות בכפרי מכביית הנוער ועוד.

במהלך הקיץ מתקיים גם קורס המדריכים לשכבה ח', לקראת היותם מדריכים בתנועה. אורכו של הקורס בין עשרה ימים לשבועיים, ובמסגרתו מתקיים יום טיול בקרבת מקום הקורס. מטרתו של יום הטיול היא הכשרה להדרכה משמעותית בטיול, חיזוק הקשר בין החניכים לבין עצמם וחיזוק הקשר בינם לבין מדריך הקורס, וכן מקום לשבירת שגרת הקורס. לטיול קודמת פעילות הכשרה בה לומדים חניכי הקורס הכנת טיול, מיומנויות בהדרכה וכללי הבטיחות בטיול.

היכלי ענג

מרבית הטיולים בתנועת היכלי ענג מתבצעים במהלך חופשת הקיץ. הטיולים מיועדים לכל שכבות הגיל ומתבצעים במסגרת הסניפית. יש טיולים לשכבה הצעירה, לשכבת הביניים וטיולים לשכבה הבוגרת. מרבית הטיולים הינם בני יום אחד, ובמקרים בודדים מתבצע טיול בן יומיים. הטיולים מתקיימים בכל רחבי הארץ ולרוב יכללו ביקור בשמורות טבע ובפארקים מוכרזים. במהלך הקיץ מתקיימים גם סמינרי הדרכה לשכבה הבוגרת, אך אלה לא כוללים פעילות טיול או פעילות שטח.

טיולים מחנות ומפעלי קיץ – טבלה מסכמת

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
הצופים	מחנה קיץ	הנהגה	מחנאות, פעילות הפגתית, שראות, טקס	ד-יב	10-3	משתנה
	קורסי הדרכה	הנהגה, תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה על פי תפקידים	ט-יב	7-3	משתנה
	מחנה קיץ צופי ים	הנהגה	הכשרה ימית, טקס	ד-ח	8-3	עכו
	הפלגה ליוון צופי ים	הנהגה	שיט	יא	10	ישראל-יוון
	קורסי הכשרה צופי ים	הנהגה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה ימית	ט-י	22-15	עכו
	משטים צופי ים	הנהגה	ספורט תחרותי	ד-יב	1	משתנה
הנוער העובד והלומד	מחנה קיץ	קן, מועצה, מחוז, תנועה	מחנה, פעילות הפגתית, פעילות טקס אתגר,	ד-ו	4-3	משתנה
	מחנה העפלה	תנועה	מחנאות, פעילות תוכן, פעילות הפגתית, שיט, טקס	ז	5-4	יער החורש
	מסע פלמ"ח	תנועה, חטיבת בני המושבים	טיול נורד, הליכה רגלית, בינונית, פעילות תוכן, טקס	ז	4	ביריה

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
הנוער העובד והלומד (המשך)	טיול מים	תנועה	הליכה רגלית במסלולי מים, בינונית, בנייה מחנאית, שיט, טקס	ח	4-3	רמת הגולן ומזרח הכנרת
	מסע בעקבות לוחמים לשלום	תנועה, חטיבת בני המושבים	טיול נודד, הליכה רגלית, בינונית, פעילות תוכן, טקס	ח	4-3	חרמון, רמת הגולן, כפר בלום
	סמינרי הדרכה	תנועה	מחנאות, טיול, פעילות תוכן עם הכשרה להדרכה	ט	11-5	יער כפר החורש ויערות נוספים
	מסע מנהיגים	תנועה, חטיבת בני המושבים	טיול נודד, הליכה רגלית, בינונית, פעילות תוכן, טקס	ט	4	אלקוש בירה
	סאמר סקול / סמינר מד"מים / מש"צים	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה על פי תפקידים, טקס	י-יא	5-3	משתנה
	רפסודיה	תנועה	בנייה מחנאית, שיט, טקס	יא	4-3	כנרת
	תנועה אחת	תנועה	פעילות תוכן, טקס	י-יב	4	משתנה
	טיול קיץ	קן	הליכה רגלית	ד-ט	2-1	משתנה
בני עקיבא	יום כיף	תנועה	מושכן, פעילות הפגתית	ד-יב	1	משתנה
	מחנה קיץ	תנועה, שכבה	טיול כוכב, הליכה רגלית, קשה, מחנאות	ד-ט	5-3	משתנה

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
השומר הצעיר	מחנה קיץ	תנועה	פעילות תוכן, פעילות הפגתית, מחנאות, פעילות אתגר, טקס	ד-יג	6-3	משתנה
	סמינר מד"צופי	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה, מחנאות, פעילות אתגר, טקס	ט	8	צפון
	קורסי הכשרה	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה, טקס	י	5	משתנה
	קייצות	קן	פעילות הפגתית	ד-ו		כל הארץ
עזרא	מחנה קיץ גורים	תנועה	פעילות תוכן, פעילות הפגתית, טקס	ג-ד	2	מרכז חינוך קק"ל, צפון
	מחנה קיץ צופים	תנועה	פעילות תוכן, פעילות הפגתית, טקס	ה-ו	4	מרכז חינוך קק"ל, צפון
	מחנה קיץ סיירים	תנועה	טיול נודד, הליכה רגלית, קשה, ניווט, טקס	ז-ח	5	עמק האלה לירושלים, כנרת-ים תיכון
	קורס הדרכה	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה	ט	7-5	משתנה
הנוער הלאומי	קייטנות	סניף	פעילות הפגתית	ד-ו	15	כל הארץ
	מחנה הישרדות	תנועה	מחנאות, פעילות תוכן, פעילות הפגתית, טקס	ד-יב	6	משתנה
	קורסי הדרכה	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה	ז-יא	7-5	משתנה, כל הקורסים באותו אתר

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
בית"ר	קורסי הדרכה וטיול	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה, הליכה רגלית, שדאות, ביקור באתר	ט-יב	8 יום 1 טיול	משתנה
	פעילות וטיול קיץ	סניף (מעוז), מחוז	טיול נודד, פעילות הפגתית, מושכנים	ד-יב	3-1	משתנה
אריאל	מחנה קיץ	תנועה	טיולי כוכב, הליכה רגלית, פעילות הפגתית, טקס	ד-יב	7	משתנה
	התנדבות	סניף	פעילות התנדבותית	י-יב	7-4	משתנה
	שבת שערי צדק	סניף	פעילות התנדבותית, הליכה רגלית קלה, קבלת שבת	י-יב	2	ירושלים
	מחנה קיץ	תנועה	מחנאות, פעילות תוכן, פעילות הפגתית, טקס	ד-יב	8-3	אנדרטת הנח"ל בפרדס חנה
האיחוד החקלאי	קורס מד"צים, גיחות	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה	ח-יא	10 ימי גיחה	משתנה
	טיול קיץ	סניף	הליכה רגלית, קלה, פעילות הפגתית	ט-יב	2	משתנה

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
המחנות העולים	מחנה קיץ	תנועה	פעילויות תוכן והפגה, טקס	ד-ז י-יב	8-4	משתנה
	עצמאי בשטח	תנועה	פעילות תוכן, טקס	ז	1 (במחנה)	משתנה
	טיול משולב	תנועה	התנדבות בשטח, הליכה, בינונית	ח	4	כנרת ורמת הגולן
	קורס מד"צים וטיול ניווט	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה, הליכה, בינונית, טקס	ט	5-7, 2 ימי טיול	משתנה
	סמינר י"א וטיול ניווט	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה, הליכה רגלית, בינונית, ניווט	יא	4-7, 2 ימי טיול	משתנה
המכבי הצעיר	מחנה קיץ	תנועה	מחנאות, פעילויות תוכן והפגה, טקס	ד-יב	8-3	אנדרטת הנח"ל בפרדס חנה
	מחנה מכביה (אחת לארבע שנים)	תנועה	פעילויות תוכן והפגה, חזרות וטקס המכביה	ד-יב	8-3	משתנה
	קורס מדריכים, טיול	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה, הליכה רגלית, בינונית, שדאות	ח	10-14 1 טיול	אנדרטת הנח"ל בפרדס חנה
היכלי ענג	טיול קיץ	סניף	הליכה רגלית, קלה, ביקור בשמורות טבע	ד-ו ז-ט	2-1	משתנה
	סמינרי הדרכה	תנועה	פעילות תוכן, הדרכה והכשרה	י-יב		משתנה

7. הצטרפות למעגל התנועה – מפעלים תנועתיים ייחודיים

זה המפעל החשוב ביותר בתנועה... כולם מגיעים אליו, גם מבוגרי התנועה, חברי התנועה העולמית ומכובדי התנועה... כולם מתכנסים במקום אחד. זהו יום שכולם מחכים לו וכולם רוצים להשתתף. יש מעין מסורת של 'כבוד' למי שהיה נוכח במפעל הזה. בדרך כלל יש תחרות בין הסניפים ומורל מאוד גבוה. יש התרגשות גדולה בקהל, וזה מקום לגאווה תנועתית וחיבור עמוק לתנועה... בסוף היום מתקיים טקס גדול וחגיגי. (מתוך דברי רכזי מפעלים)

ב כל תנועה יש מפעל ייחודי, המזוהה עם התנועה ועם ערכיה. המפעל התנועתי מתקיים לרוב בפורום ארצי, כלל תנועתי, ומוזמנים אליו גם בוגרי התנועה ואנשים מתנועת האם של תנועת הנוער. בדרך כלל מדובר על פעילות חד-יומית המהווה שיא תנועתי בשגרת הפעילות ומלווה בציפייה גדולה מצד הפעילים, התרגשות, יראת כבוד וגאווה תנועתית.

לכל אחד מהמפעלים אופי שונה, בהתאם לערכי התנועה. כך למשל בתנועת בית"ר יציינו את יום מותו של יוסף טרומפלדור בעלייה לתל חי, בתנועות הכחולות יציינו את חג המעלות, בתנועת הצופים יתקיים יום הצופה ובתנועת המכבי הצעיר יתקיים יום ספורט. במרבית התנועות משולבים ביום זה טקסי מעבר בין השכבות, טקסי פרידה, טקסי קבלה וחלוקת סמלים תנועתיים.

בחלק מהתנועות מתקיימים אירועים תנועתיים ייחודיים נוספים, שאינם במסגרת טיולים. אירועים אלה לא הוכנסו לסקירה זו.

מפעליים ייחודיים בתנועות השונות

הצופים

תנועת הצופים מגדירה את מפעל מחנות הקיץ כמפעל המשמעותי והחשוב במהלך שנת הפעילות בשל עוצמתו, היקפו הרחב, היבטי הניהול והארגון הרבים הכרוכים בו וההשקעה בתכנית ההדרכה לקראתו. לקריאה על מפעל מחנות הקיץ ראו פרק קודם.

מפעל ייחודי של תנועת הצופים אשר מסמל את ההצטרפות למעגל התנועתי הוא יום הצופה. יום הצופה נערך במסגרת שבטית, בכל שבטי התנועה. מועד יום הצופה הוא בסמוך לט"ו בשבט, שהוא יום חגה של תנועת הצופים. בחלק מהשבטים מחליטים חברי השכבה הבוגרת על נושא מרכזי ליום הצופה, לאורו מתבצעת הפעילות ביום זה. בשבוע שלפני יום זה מתכוננת כל אחת משכבות הגיל של החניכים (ד'-ח') לטקס מעבר הדרגה הצופית. בסוף השבוע שלפני יום הצופה מתקיימות התנסויות מעברי הדרגה ועבודה על טקס יום הצופה השבטי, למשל: תרגילי סדר, קפיצה מעל פס אש ועוד.

הטקס עצמו הוא טקס חגיגי אליו מוזמנים משפחות החניכים, בוגרי השבט ואישי ציבור מהקהילה ומהתנועה. במעמד הטקס מקבלים החניכים את תגי החולצות והעניבות המסמלות את המעבר לדרגה החדשה.

הנוער העובד והלומד

המפעל הייחודי והמרכזי של תנועת הנוער העובד והלומד הינו "חג המעלות", המתקיים בין תחילת השנה לחנוכה. זוהי נקודת הזמן המשמעותית במעבר בין השכבות: קבלת שכבה ד', מעבר לשכבה

הבוגרת ויציאה של י"ב להגשמה. מכאן שמו – מעלות – כסמל לעלייה בין השכבות. ביום זה מתנהל טיול חדיימי לכל שכבות הגיל, חניכים ובוגרים, שבסופו טקסי אש.

חג המעלות מתקיים במסגרת הקן או במסגרת משותפת לכל הקינים ברשות המקומית. טקסי האש וטקסי המעבר הם פרי של עבודה מאומצת של השכבה הבוגרת. העבודה על חג המעלות מעודדת יוזמה אישית, מנהיגות ובעיקר עבודת צוות, בהתאם לערכי התנועה לחינוך לאזרחות פעילה ולמעורבות חברתית.

מפעל ייחודי נוסף של התנועה מתקיים במסגרת קיני החניכים הדרוזים – צעדות, המתקיימות פעמיים בשנה. צעדות אלה מתקיימות במסגרת ארצית, במועדים חשובים ובמקומות משמעותיים לעדה הדרוזית: צעדת שייח אמין טריף באזור הכפר ג'וליס וצעדת נבי שועייב, באזור קרני חיטין.

ההליכה מתבצעת באופי של מעין קרנבל, ומשתתפים בה לא רק חניכי התנועה אלא הקהילה הרחבה, משפחות וחברים. בתום הצעדות מתקיימים טקסי חלוקת תעודות, ארוחות על האש ואירועים חגיגיים נוספים.

המפעל הייחודי של חטיבת בני המושבים הוא המפעל לזכרו של יוסי יפה, המתקיים בתחילת שנת הפעילות. יוסי יפה נולד וחי כל חייו במושב חרות. הוא שילב פעילות ביטחונית-התיישבותית עם עבודה חינוכית-ציונית. במשך שנים רבות פעל במסגרת חטיבת בני המושבים, בתחילה כרכז מפעלים ולאחר מכן כמרכז החטיבה. הוא נהרג במהלך אימון הקמה לעוצבת חצי האש, בפברואר 1977. יפה היה סמל ודוגמה אישית לחיים על פי ערכי התנועה, על כן זמן קצר אחרי נפילתו התקבלה ההחלטה להנציח אותו באופן זה. המפעל לזכרו מוסד כמפעל המשמעותי ביותר בהווי בני המושבים.

המפעל מתקיים במסגרת מועצתית ומיועד לשכבה הבוגרת. בכל שנה נבחר אזור מרכזי בו תתקיים הפעילות. מספר חודשים לפני המפעל מחפשת המועצה תא שטח באותו אזור לבצע בו את העבודה ההתנדבותית. התנועה יוצרת קשר עם הגופים האחראים – קק"ל, רשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע – וממפה איתם את הצרכים של האזור. המשימות הן עבודות נדרשות ומגוונות מאוד, כדי לתת מענה רחב למשתתפים, והן מחולקות בין המועצות השונות שמשתתפות במפעל.

המפעל אורך כארבעה ימים, בהם חניכי התנועה עובדים בבודק בטיפול הטבע: סימון שבילי טיול, שיקום שמורות ואתרים, חשיפות אתרים, בניית מדרגות, הנגשת אתרים ועוד. בחלק השני של היום הם מטיילים. הטיול מסתיים ביער מרכזי בו מתבצעת פעילות חינוכית למשתתפים, ובשעות הערב מתקיימות פעילויות חברתיות במסגרת הקן או המועצה.

קבוצת י"ב ארצית – חניכי כיתה י"ב יכולים לבחור אם להישאר עם הקן שלהם או להצטרף למשימה של השכבה הארצית. לקבוצות י"ב מוגדרים מסלולי עבודה והם ישנים בתנאי מחנה מעט שונים משאר השכבות, מתוך רצון לייצר ייחודיות והרגשת גאווה ושייכות לשכבה.

ביום האחרון של המפעל נערך טקס סיום מרכזי. הטקס הוא מפגש חברתי, חגיגי, מקום לאמירת תודה וליצירת הווי תנועתי באווירת שמחה ומורל גבוה.

ייחודיותו של המפעל בהיותו זיכרון פעיל לדמות חשובה, רכז החטיבה בעבר. המפעל כולו מתבצע בשיתוף עם המשפחה של יוסי יפה ומהווה מקום מרכזי ומשמעותי לגיבוש וליצירת גאווה מחוזית ותנועתית.

בני עקיבא

בתנועת בני עקיבא יש מספר מפעלים ייחודיים: טיול מסכם חודש ארגון, מסע העלייה לביריה ומסע הל"ה.

חודש ארגון מתקיים בחודש שלאחר חגי ראשית השנה, חודש חשוון. המילה ארגון מתייחסת לתנועה עצמה כארגון, וזהו החודש שמוקדש כולו לתנועה. במהלך חודש זה עוברים החניכים מגוון פעילויות סמליות הקשורות לתנועה ולערכיה.

השבת האחרונה בחודש נקראת "שבת שיא", והיא האירוע המרכזי של החודש. במוצאי שבת שיא עובר שבט שכבת כיתה ט' מהשכבה הצעירה, חבריא א', לשכבה הבוגרת, חבריא ב'. השבט הזה מקבל שם ארצי שילווה את השכבה לעתיד (שמות לדוגמה: מורשה, ציון, אביחי, נאמן איתן). הטקסים מתקיימים במסגרת סניפית ובסיומם יוצאים כל חברי הסניף לטיול שבו משתתפים חבריא ב' כחלק מהשכבה הבוגרת. הטיול מתחיל במוצאי שבת, בסיום הטקס, ובדרך כלל מסתיים עם זריחה.

מסע העלייה לביריה שבגליל העליון מתקיים בי"א באדר ומשתתפים בו חניכי שבט הרא"ה מכל הארץ, שכבת ח'.

סיפור ביריה הוא פרשה משנת 1946, כחלק ממאבק היישוב היהודי בארץ אל מול השלטון הבריטי. בביריה גרו מראשית 1945 חברי המחלקה הדתית של הפלמ"ח, אך כעבור שנה הוכרז השטח על ידי שלטון המנדט כשטח צבאי מוחזק מפאת אחזקת נשק בלתי חוקי במקום והתושבים נעצרו. בהתאם להכרזה חל איסור על יישוב יהודי במקום, והשטח הוחזק על ידי הבריטים. היישוב היהודי הגיב כעבור כשבועיים בעלייה המונית של אלפים אל ביריה, עלייה שנערכה על ידי חניכי תנועות הנוער, פועלים וחיילים משוחררים בליל י"א באדר ב' ה'תש"ו (14.3.1946). תאריך זה נבחר על מנת להסוות את האירוע כעלייה השנתית של בני נוער לתל חי, וגם כקשר סימבולי למאורעות תל חי שסימלו עמידה ושמירה על היישוב היהודי. אמנם העולים פונו ע"י הבריטים באותו יום,

אך בלילה הבא עלו למקום מחדש מאות אנשים ומאז קיים שם יישוב.

ההתנגדות ההמונית להסרת נקודת היישוב היהודית וכניעת השלטונות הבריטים נתפסה כהצלחה של אנשי היישוב במאבק על ההתיישבות בארץ. ביריה נתפסה כסמל להתיישבות ולעמידה איתנה וכציון דרך חשוב לקראת התיישבות חופשית, עלייה חופשית ומדינה עברית עצמאית. האירוע נזכר כאירוע היסטורי בקרב הציבור הדתי, שלקח חלק פעיל בעלייה. החינוך בטיול זה הוא חלק מחינוך לערכי התנועה, ללקיחת אחריות חברתית. בתנועת בני עקיבא נתפסת ההתיישבות הדתית, הקיבוצית והמושבת כדרך העיקרית להגשמת רעיון תורה ועבודה ועל כן נושא מפעל זה סמליות ערכית רבת משמעות.

במסגרת המפעל צועדים החניכים מחצור הגלילית ועד לביריה במסלול שאורכו כחמישה קילומטרים, ובסיום המסע מתקיים טקס. בטקס זה מסופר הסיפור ההיסטורי של העלייה לביריה מנקודת השקפתו של חניך. הסיפור מסופר באמצעות מיצג אורקולי מושקע וייחודי המוקרן על המצודה. הטקס כולל תכנים ליצירת גאווה שבטית, בין אלה הקרנת קליפ שכבתי שמצולם במהלך היום והשמעת שיר השבט.

מסע הל"ה מתקיים בליל יום חמישי הסמוך לתאריך ה' בשבט, בו נפלה מחלקת הל"ה.

מחלקת הל"ה הייתה מחלקה של 35 לוחמים, שיצאה מירושלים על מנת לתגבר את גוש עציון הנצור. היה זה כחודש וחצי אחרי תחילת מלחמת העצמאות. המחלקה הייתה מורכבת ברובה מאנשי פלמ"ח, והיו בה גם אנשי חי"ש ואנשים מיחידת עציוני. חלק מהלוחמים ביחידה היו בוגרי תנועת הנוער בני עקיבא. על המחלקה פיקד דני מס, שהיה קודם לכן מפקדו של גוש עציון.

הל"ה יצאו לדרכם אור ליום שישי, ה' בשבט ה'תש"ח, הלילה שבין 15 ל-16 בינואר 1948. לפנות בוקר, בהתקרבם לגוש, התגלתה

המחלקה על ידי הערבים, כותרה על ידי המונים מהסביבה וכל לוחמיה נהרגו בקרב שנמשך כל היום. פרשת הל"ה הייתה לאחד מסיפורי הלחימה החשובים ביותר של התקופה והיא מסמלת הקרבה, גבורה ועוז רוח.

המסע מיועד לחברי השבט החדש של התנועה, שכבה ט'. אל המסע יוצאים כ־4,000 חניכים מדי שנה, והוא מתנהל בצעדה לילית במסלול האחרון של מחלקת הל"ה. בדרך יש תחנות סרטים אורקוליות שמספרות את הסיפור לחניכים ובתחנה האחרונה, היא גבעת הקרב, מתקיים טקס הכולל תפילה של כל המשתתפים ונערך מופע אורקולי. מפעל זה מהווה מקום משמעותי לחינוך ולחיבור לערכי התנועה, בין אלה חינוך למורשת ישראל, קדושת השמירה על ביטחון ארץ ישראל וההקרבה למען המולדת.

השומר הצעיר

תנועת השומר הצעיר אינה מגדירה מפעל מרכזי כמפעל הדגל של התנועה, מתוך אמירה כי כל אחד ממפעלי התנועה הוא בעל משמעות גדולה בעבור המשתתפים ונשען על מסורות ארוכות שנים.

עם זאת, סמינר המד"צופי מהווה מפעל משמעותי מאוד בחיי החניכים ובהוויית התנועה. זה סמינר ייחודי בן שמונה ימים אשר מאפשר פיתוח מיומנות של תקשורת חברתית ולמידת עמיתים, משלב מתודות הפעלה והתנסויות משמעותיות בעבור החניכים ומהווה נקודת שיא בהכשרתם כמדריכים בתנועה. הטיול מתואר בהרחבה בפרק מפעלי הקיץ.

עזרא

בתנועת הנוער עזרא קיים מפעל ייחודי המיועד לסמן את מעבר השכבה של חניכי כיתה ט' לשכבה הבוגרת. מפעל זה נקרא – מסע גרעין, מכיוון שבנקודה זו הופכת השכבה לגרעין ומקבלת שם וזהות שילוו את החניכים לאורך כל תקופתם בתנועה. חלק מבוגרי

התנועה מעידים כי שם וזהות אלו הולכים איתם גם בשנים שלאחר התנועה, ועד שיבה. בניגוד לתנועת האחרות מפעל זה אינו מפעל תנועתי כולל, כי אם מפעל שכבתי.

מסע הגרעין מתקיים בל"ג בעומר, במסגרת טיול ארצי בן שלושה ימים למצדה. הטיול מתקיים ללא מדריכי הקבוצות ומודרך על ידי מדריכים בשכר, שהם פעילים מבוגרי התנועה. הסיבה לכך היא הרצון שהחניכים יתמודדו מול אתגרי הטיול ללא המדריכים שלהם. המסע בנוי כך שהוא מִזְמֵן התמודדות, לקיחת אחריות ובגרות. זהו מסע המוגדר כמסע עומק, בו החניכים יכולים להיפתח זה לזה, לפתח מודעות לעצמם ולחבריהם ולהשתחרר, ומתוך כך להפוך מחניכים למנהיגים.

הטיול נחשב כמסע קשה בשל הפעילויות הרבות שבו, קושי הטיול והעובדה החניכים ישנים בו מעט מאוד, אם בכלל. המסע מתחיל בשעות הלילה, בהשכמת החניכים וטיפוס למצדה מצידה המזרחי, בשביל הנחש, בשעות הקטנות של הבוקר. על הר המצדה הם מופעלים במשך שעות היום במסגרת תחנות והפעלות הקשורות הן לסיפור של מצדה והן לתוכן הערכי של בגרות ואחריות. בערב הם יורדים מצידה המערבי של מצדה, דרך הסוללה, וישנים בחניון לילה סמוך להר.

בשעה 2:00 לפנות בוקר יוצאים החניכים להליכה נוספת במסע לפירים ומגיעים למרגלות מצדה, שם הם צופים בחיזיון האורקולי של האתר. במקום זה מתקיימים בשעות הלילה המאוחרות טקס אש והכתרה של שם הגרעין. מעמד הטקס הינו מעמד חגיגי ומרגש לחניכים, ואליו מגיעים בהסעות (שיצאו מהמרכז בחצות) המדריכים שלהם והקומונריות.

מסע הגרעין משקף את ארבעת היסודות של התנועה:
אש – האש בתנועה משמעותה חוויה, חיים והתלהבות. המסע כולו צבוע בצבעי האש: החניכים מצפים בהתלהבות, הם מחכים

למעמד הסיום שבו יוכרז השם שילווה אותם מעתה ושאותו הם כנראה יזכרו שנים ארוכות. גם סיפור מצדה מייצג אש של דבקות במטרה וטוטאליות, דבר המועבר כתוכן משמעותי בתכני הטיול. מים – המים בתנועה מסמלים את השיח, את האווירה, את הדינמיקה הפנים-קבוצתית, את התחושות. חלק גדול מיחידות ההדרכה במסע בנויות על השיח הכן, על השיתוף, על בנייה של קבוצה שחבריה מדברים אחד עם השני. אחת ממטרות המסע היא העלאת השיח, יצירה של דיבור כן, עמוק ובגובה העיניים.

רוח – המסע מייצג את החיבור לרוח הגדולה של התנועה וזוהי אחת ממטרות המסע. שיחת המזכ"ל במעמד הכרות שם הגרעין החדש היא שיחה שכולה רוח, מטרתה לבטא מבט עומק על המציאות ועל התנועה ולהסביר את ההקשר של בחירת השם החדש.

אדמה – ממד האדמה מתבטא בחוויה העוצמתית של התנהלות קבוצה בשטח כיחידה עצמאית המחייבת לקיחת אחריות על כל הפעולות שהן חלק מחיים במדבר (בישול, הליכה, לינה, שמירה על ביטחון ובריאות ועוד).

טיול משמעותי נוסף המוגדר כשיא תנועתי הוא הטיול המסכם של חודש ארגון (חשוון), אשר מתקיים בתנועת עזרא בדומה לחודש ארגון בתנועת בני עקיבא. זהו החודש האינטנסיבי ביותר בפעילות התנועתית והוא עוסק באופן מרוכז בנושא השנתי שנקבע. 'שבת ארגון' היא שיא החודש, ובאותו סוף השבוע, ביום חמישי או במוצאי שבת, מפיק הסניף הצגות ומופעים שונים, צעדות לפידים, כתובות אש וטקסים המיועדים לחניכים ולצוות ההדרכה, למשפחותיהם ולבוגרי הסניף. השבת עצמה מאופיינת בפעילות רבה בתוך הסניף וכוללת תפילות וסעודות שבת.

לנוכח ההתלהבות וההווי שנוצרים במהלך חודש זה, ובשבת ארגון בפרט, מוציאים סניפים רבים טיול לילי בו משתתפים חברי צוות ההדרכה או חברי השכבה הבוגרת (חג"ס, חבריא ג' סניפית).

הטיול הוא מעין צ'ופר על העבודה הקשה שנעשתה לאורך כל חודש הארגון. במקרים בודדים מצטרפים מספר סניפים לטיול משותף והוא מתקיים ברמה המחוזית.

הנוער הלאומי

תנועת הנוער הלאומי אינה מגדירה מפעל אחד כמפעל דגל, כי אם מייחסת חשיבות זהה לכל מפעל ומפעל. הגאווה התנועתית היא מחנות הקיץ, שם באים לידי ביטוי ערכי התנועה והפעילות הנרחבת. לקריאה בהרחבה ראו פרק קודם.

בית"ר

המפעל התנועתי הייחודי של תנועת בית"ר, שמשמעות שמה – ברית יוסף טרומפלדור, הוא יום העלייה לתל חי, המתקיים ב"א באדר. זהו יום נפילתו של יוסף טרומפלדור, נפילת חבריו ונפילת תל חי בשנת ה'תר"פ (1.3.1920).

ייסודה של תנועת בית"ר הושפע רבות מהרצאתו של זאב ז'בוטינסקי, האב הרוחני של התנועה, בריגה בשנת 1923, בה קרא להקמת גדודים עבריים, כוח צבא עברי. יוסף טרומפלדור היה דוגמה מייצגת לחזונו של זאב ז'בוטינסקי: יהודי, איש צבא, עולה לארץ ישראל, מתיישב בה, מגן כלוחם על היישוב היהודי ולבסוף – מקריב את חייו למען מטרות אלה. דמותו של טרומפלדור וחלקת הקבר בתל חי משמשים לתנועה סמל ומופת לערכיה, שלאורם מתחנכים הצעירים.

אזכור ראשון של עלייה לתל חי של אנשי בית"ר ביום י"א באדר מופיע בספר האורחים של חצר תל חי משנת 1928. בטקס השתתפו נציגי המפקדה הראשית של בית"ר ארץ ישראל, וכן הגיעו נציגי הסניפים בירושלים ובחיפה. בשנת 1929 השתתף בעלייה לרגל לתל חי ובטקס גם זאב ז'בוטינסקי, שהחזיק בתואר ראש בית"ר. כיום מתואר יום העלייה לתל חי כמפעל החשוב ביותר בתנועה,

בו משתתפים כמעט כל החניכים והפעילים. זהו אחוז ההשתתפות הגבוה ביותר מכל מפעלי התנועה האחרים. למפעל הזה מגיעים גם בוגרים של תנועת בית"ר, חברים מבית"ר העולמית ומכובדי התנועה.

ההכנות לאירוע העלייה לתל חי מתחילות כחודש לפני – הכנות מבחינת ארגון הטיול, מבחינת התכנים ובעיקר מבחינת ההכנה וההתרגשות במעוזים השונים. הטיול מאופיין במורל גבוה ובצבעוניות של המעוזים. יום זה הוא המקום שלהם לבטא את עצמם ולשמוח, להראות את עצמם אל מול המעוזים האחרים. ביום זה מתחזקת הגאווה המעוזית לצד הגאווה התנועתית.

המפעל מתנהל במתכונת של צעדה או טיול חצי יומי, אשר בסימומו מתרכזים חברי התנועה באנדרטת האריה השואג בתל חי למסדר תנועה. מסדר זה הוא גם טקס הסיום לתחרות שנתית המתקיימת בין המעוזים ובו מוכרזים המעוזים המצטיינים בתחומים השונים. ביום זה יש חשיבות גדולה מאוד לזמנים, בשל סדר הגודל של הטיול וגם מפאת העובדה שבאותו יום מתקיימים באתר טקסים ממלכתיים. טיול זה הוא על חשבון יום לימודים, באישור משרד החינוך.

יום ייחודי נוסף המצוין בתנועה הוא יום האזכרה לז'בוטינסקי, בכ"ט בתמוז. ביום זה נוסעים חניכי ופעילי התנועה לאזכרה בהר הרצל, המשולבת ביום טיול או סיור בירושלים. בדרך כלל יום הסיור מתקיים ברמה המחוזית, כאשר הארגון הוא ברמת ההנהלה של התנועה. בתום יום הפעילות מצטרפים חלק מחניכי התנועה לטקס המסורתי לזכרו של ז'בוטינסקי, שאינו קשור לתנועה.

אריאל

יום הפעילות הייחודי של תנועת אריאל מתקיים בהקשר לנושא ירושלים ונערך במועד הקרוב ליום ציון איחוד ירושלים במלחמת ששת הימים, כ"ח באייר – יום ירושלים.

התנועה שמה לה למטרה מרכזית את הרצון ליצור שינוי בעם ישראל בכלל ובצינונות הדתית בפרט, שמהותו הוספת קדושה בעם ישראל בכל תחומי החיים. קדושתה של ירושלים וחשיבותה לעם היהודי נתפסות כבעלות משמעות גבוהה בעבור התנועה, ועל כן חשיבות יום שחרור ירושלים שאפשר הגעת היהודים לכותל המערבי, שריד של בית המקדש.

שמה של הפעילות הוא – שבת ירושלים. בשבת זו מתארחים חברי חבריא ב' וחלק מהחניכים מהשכבות הגבוהות בסניפי התנועה בירושלים וסביב לה, עד מבשרת ציון. במסגרת השבת מתקיימים ערבי גיבוש, ארוחות שבת ופעילויות חברתיות. פעילות השיא היא התפילה בכותל בערב שבת, אליה מגיעים חברי התנועה בהליכה מכל קצוות העיר ומהמקומות הסובבים לה. ההתנהלות בשבת זו היא ללא טלפונים ואמצעי תקשורת אחרים בין חברי התנועה, מפאת קדושת השבת, דבר המוסיף מורכבות מנהלתית מחד, אך מאידך משווה ייחודיות ורוחניות ליום זה.

האיחוד החקלאי

תנועת הנוער האיחוד החקלאי אינה מגדירה מפעל אחד מבין מפעלי הטיולים כמפעל דגל.

עם זאת, שני מפעלים בולטים בלוח השנה התנועתי: הרפסודיה, מפעל מרכזי וחשוב במסורת התנועתית המוקדש כולו לשכבה הבוגרת ולבניית צוות ההדרכה והפעילים של הסניפים, ומפעלי מחנות הקיץ, המהווים שיא תנועתי מבחינת רמת המעורבות והאחריות של השכבה הבוגרת וההזדמנויות החינוכיות המיושמות בהם. לקריאה ראו בפרקים על טיולי סוכות וטיולי הקיץ.

המחנות העולים

תנועת המחנות העולים מציינת את המסע לים המלח כמפעל הדגל

של התנועה. המסע מיועד למדריכים הבוגרים בתנועה, בוגרי מסלול ההגשמה, כשנה לאחר השחרור מצה"ל. על אף שהמפעל אינו מיועד לחניכי התנועה הוא מסמל את רוח התנועה וכמה מעקרונותיה החשובים.

מפעל המסע לים המלח חודש בעשר השנים האחרונות, והוא מתבצע בזיקה למסע הרגלי שערכו ארבעה-עשר בוגרי תנועת המחנות העולים סביב ים המלח בשנת 1934. החניכים היו בני 18-19, בוגרי בתי ספר תיכוניים שעברו שנת הכשרה בקיבוץ נען. היה זה מסע שנמשך שנים-עשר ימים ואורכו כ-180 קילומטרים. חבורת הנערים יצאו מקליה שבצפון ים המלח והקיפו את ים המלח דרך החוף המזרחי עד לסדום. המסע תועד בספר "הקפנו את ים המלח ברגל" שנכתב על ידי רפי טהון, אחד המשתתפים, והפך לשם דבר בקרב הנוער הישראלי ובקרב מטיילים.

המסע לים המלח כיום מתנהל תוך ניסיון לשחזר את דרכם של המקיפים הראשונים. הוא נמשך אחד-עשר ימים ועשרה לילות ומתמקד בצדו המערבי של ים המלח, מסיבות ביטחוניות. זה מסע רגלי המשלב פעילויות למידה וקריאה בנושא סוגיית ההגשמה החלוצית אז והיום, בין היתר קריאה במסכת של יריב בן אהרון ליצירה "מסדה" של יצחק למדן.

המכבי הצעיר

לתנועת הנוער המכבי הצעיר יש שני מפעלים ייחודיים. מפעל הדגל של התנועה הוא מפעל "מרוץ הלפיד" המתקיים בחג החנוכה, חג המכבים. מפעל זה מפורט בהרחבה בפרק טיולי חנוכה.

יום פעילות נוסף המייחד את התנועה הוא יום ספורט ארצי המתקיים בסוף הקיץ, רגע לפני תחילת שנת הפעילות החדשה.

תנועת המכבי הצעיר הוקמה בשנת 1929 כחלק מהחלטות ועידת תנועת מכבי העולמית, להקמת זרוע חינוכית לצד אגודות

הספורט. תנועת מכבי ישראל היא אחד ממרכזי הספורט המרכזיים בישראל, והיא תרמה רבות לפיתוח הספורט בארץ. תנועת הנוער שהוקמה שילבה נושאים של מחנאות, תרבות, שדאות ואקטואליה לצד פעילות ספורטיבית. כחלק מערכי החלוציות והציונות של התנועה היו החברים שותפים להקמת יישובים, ללחימה ולמאבק להקמת המדינה, כשתמיד הקפידו לשמר את הרוח הספורטיבית התנועתית ואת השימוש בספורט כאמצעי חינוכי.

יום הספורט התנועתי מיועד לשכבה הבוגרת של התנועה (ט'–י"ב). במהלך יום זה מתכנסים חברי התנועה במקום המרכז מגרשי ספורט ומקיימים תחרויות בענפים שונים במסגרת נבחרות סניפיות. בין התחרויות: כדורסל, כדורגל, כדורעף, משיכת חבל, שחייה ועוד. בסוף היום נערך טקס הכולל, לצד הכרזה על הזוכים, פרידה מבוגרי שכבת י"ב וקבלת פנים לשכבת הבוגרים החדשה.

יום הספורט הוא מפעל שרבים מחכים לו, זהו יום אשר מממש את מהות התנועה כתנועה ספורטיבית. הערך המוסף של יום זה הוא הדגשת הערכים שהספורט מביא איתו, קרי שמירה על משחק הוגן, סבלנות ותחרותיות בריאה. כסמל לביטוי ערכים אלו מתקיים בטקס בפתחת יום הספורט התנועתי מעמד חתימה על ערכי הספורט, בו חותמים כלל ראשי הקבוצות של הסניפים על אמנת התנהגות על פיה ינהגו לאורך כל היום.

מפעלים תנועתיים ייחודיים – טבלה מסכמת

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	מועד	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
הצופים	יום הצופה	שבט	סמוך לט"ו בשבט	התנסויות מעברי דרגה, מחנאות, טקסי מעבר דרגה	ד-ט	1	כל הארץ
	מחנה קיץ	פרק מפעלי קיץ					
הנוער העובד והלומד	חג המעלות	קן, רשות מקומית	בין פתיחת השנה לחנוכה	מעבר בין שכבות, הליכה רגלית, טקסי מעבר	ד-יב	1	כל הארץ
	צידת שיח אמין טריף	תנועה, קיני הדרוזים	אוקטובר	הליכה רגלית, חגיגה, טקס	ד-יב, משפחות	1	גליל, כפר ג'וליס
	צידת נבי שועייב	תנועה, הקינים הדרוזים	אפריל	הליכה רגלית, חגיגה, טקס	ד-יב, משפחות	1	קרני חיטין
	מפעל לזכרו של יוסי יפה	תנועה, חטיבת בני המושבים	ספטמבר-אוקטובר	התנדבות סביבתית, הליכה רגלית, קלה-בינונית	ט-יב קבוצת מבוגרים (בני 20-30)	4	משתנה
	שבת ארגון (במסגרת חודש ארגון)	סניף	חשוון	פעילות תוכן, טקס מעבר מהשכבה הצעירה לשכבה הבוגרת, הליכה רגלית לילית, בינונית	ט-יב	2	כל הארץ

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	מועד	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
בני עקיבא (המשך)	עלייה לבירה	תנועה	י"א באדר	הליכה רגלית, קלה-בינונית, טקס	ח	1	חצור הגלילית-בירה
	מסע הל"ה	תנועה	סמוך ליום ה' בשבט	הליכה רגלית לילית, פעילות תוכן טקס, תפילה	ט	1	גוש עציון
השומר הצעיר	סמינר מד"צופי	פרק מפעלי קיץ					
עזרא	מסע גרעין	תנועה	ל"ג בעומר	הליכה רגלית, קשה, מסע לפידים, טקס	ט	3	מדבר יהודה ומצדה
	שבת ארגון וחודש ארגון	סניף	חשוון	פעילות תוכן, טקס, תהלוכת לפידים, סעודת שבת, תפילה, הליכה רגלית לילית	ד-יב משפחות החניכים ט-יב	2 1	כל הארץ
הנוער הלאומי	מחנה קיץ	פרק מפעלי קיץ					
בית"ר	עלייה לתל חי	תנועה	י"א באדר	הליכה רגלית, קלה-בינונית, טקס	ד-יב מבוגרי התנועה	1	גליל, תל חי
	יום האזכרה לזאב ז'בוטינסקי	תנועה	כ"ט בתמוז	הליכה רגלית, קלה, ביקור באתר	ד-יב	1	ירושלים

תנועה	שם הטיול	מסגרת הטיול	מועד	אופי הטיול ודרגת קושי	שכבות מטיילות	משך הטיול בימים	אזור
אריאל	שבת ירושלים	תנועה	בסמוך לכ"ח באייר, יום ירושלים	פעילות הפגתית, תפילה בכותל, ארוחות שבת, הליכה רגלית	ט-יב	2	ירושלים
האיחוד	רפסוריה	פרק טיולי פתיחת שנה					
החקלאי	מחנה קיץ	פרק מפעלי קיץ					
המחנות העולים	מסע לים המלח	תנועה	חורף	הליכה רגלית, קשה, פעילות תוכן	בוגרי מסלולי הגשמה	11	ים המלח
המכבי הצעיר	יום ספורט	תנועה	אוגוסט	פעילות ספורטיבית	ט-יב	1	משתנה
	מרוץ הלפיד	פרק טיולי חנוכה					

תמונות מטיולי תנועות הנוער

נמסרו באדיבות הארכיונים ומחלקות המפעלים בתנועות

תנועת הצופים, קבוצת חניכים במחנה קיץ

תנועת הצופים, טיול חניכים במדבר

תנועת הנוער העובד והלומד, טיול חניכים בגליל

תנועת הנוער העובד והלומד, טיול שכבה בוגרת בעין עבדת

הנוער העובד והלומד, חטיבת בני המושבים,
שכבה בוגרת במפעל יוסי יפה

תנועת בני עקיבא, חברי שכבה ט' במסע בעקבות הל"ה

תנועת בני עקיבא, תחנת הדרכה בטיול חניכים

תנועת השומר הצעיר, קבוצת חברי שכבה ט' בסמינר סיירים

תנועת השומר הצעיר, צוות טיול חניכים בסוכות, אזור הדרום

תנועת עזרא, שכבות ז'-ח', סיום מסע סיירים ים אל ים,
פסגת צוק הארבל

תנועת הנוער הלאומי, שכבת י"ב במסע אתגר

תנועת הנוער הלאומי, חברי שכבות ז'-י', מסע בראשית

תנועת האיחוד החקלאי, גרעין 'אחים' בטיול הכנה לטיול חנוכה

תנועת האיחוד החקלאי, שכבת הבוגרים בטיול חנוכה, מכתשים

תנועת המחנות העולים, טיול ברמת הגולן

תנועת המחנות העולים, חברי שכבה ט' בטיול ניווט

תנועת המכבי הצעיר, חניכים במפעל מרוץ הלפיד

תנועת האיחוד החקלאי, שכבת הבוגרים ברפסודיה

תנועת המכבי הצעיר, חניכי שכבה ח' בפעילות גיחה במהלך קורס מדריכים

8. רב־שיח רכזי מפעלים – טיולים, כל מה שרצינו לדעת

ביום שני 8 בפברואר 2016 התכנסו בכפר המכביה רכזי המפעלים בתנועות הנוער לרב־שיח בנושא: טיולים, כל מה שרצינו לדעת. בהזמנה למפגש העלינו שתי שאלות מרכזיות: לאן מטיילים? האם בשנים האחרונות מורגש שינוי מגמה בארגון הטיולים וביעדיהם?

השתתפו: אילה מליקובסקי, היכלי ענג; מאור הררי, חטיבת בני המושבים (נוע"ל); נתנאל אלק, בני עקיבא; דגן לביא, השומר הצעיר; רז רפאל, הנוער העובד והלומד (נוע"ל); יוני בן דור, נוע"ל; עידן גרסול, המכבי הצעיר; הזימי עמאר, הנוער הדרוזי; אורן פיינגולד, המחלקה לתנועות הנוער, מינהל חברה ונוער משרד החינוך; נטע שני, המחנות העולים; עדנאן קוסטי, הצופים הערבים; אביעד מוזס, עזרא; אופיר זכרין, האיחוד החקלאי; גיא סלטון, הצופים; ערן גלזר, רכז מפעלים מת"ן.

בפתיחת המפגש הסביר נעם: אנחנו מבקשים ללמוד, לתעד ולגבש מסקנות על תרבות הטיולים ועל מגמות במהלך השנים בתנועות הנוער. הרחבת יריעת המחקר תאפשר לבחון היבטים שונים בתנועות הנוער בשנים עברו ובימינו אנו. במחקר הנוכחי אנחנו רוצים ללמוד על המצב היום: לאן מטיילים? למה מטיילים?

איך מתרחש התהליך החינוכי במהלך הטיול? איך באה לביטוי הדרכה בטיול, האם ניתן להגדיר את פעילות המדריכים כחלק מהותי בהכנת הטיול ובביצועו?

הנחיה: רקפת הימן זהבי, ד"ר נעם אבן, צוות המחקר. הקלדה: יעל אבן.

"במה למינוף תהליכים" הטיול – לא רק כלי חינוכי

רקפת. יש בין הרכזים חברים שעושים את התפקיד תקופות ארוכות. אנחנו מבקשים לשמוע מכם גם את ההיבט האישי שלכם וגם האם אתם רואים שינויים במהלך השנים במסורת הטיולים, בהתארגנות ובהדגשים חינוכיים בטיולים. חשוב לנו להבין אם אתם תופסים את הטיול ככלי חינוכי. למה מחנכים בטיול? מה מטרת הטיול?

אילה, היכלי ענג. אצלנו יוצאים לטיולי יום ללא לילה. לפני כל טיול יש תהליך תכנון ומחשבה, לטיול יש מטרת רבות ובהן הכרת הארץ ואהבת הארץ. הטיול צריך לסייע בכך שיספק סיבה מספיק טובה להישאר לגור בישראל ולא לעבור לחו"ל. לטיול יש מטרת חינוכיות. לדוגמה, גיבוש חברתי. יש ילדים מהשכבה החלשה או פחות כישורניים ופחות מביעים עצמם בחינוך הפורמלי והטיול נותן להם להיפתח ולהביע את עצמם. הטיול נותן אפשרות להציג כישורנות ונותן לילד ביטחון עצמי. נושא משמעותי בטיול הוא חיזוק הקשר בין המדריכה לבנות: נוצר קשר חזק בטיול, המדריכה יושבת ליד החניכות ומכירה אותן וזו הדרך להכיר ולפתח קשרים חזקים.

יש גם מצוות התלויות בארץ ישראל הבאות לידי ביטוי בתכנון

הטיולים, למשל בשנת שמיטה נסעו ולא עבדו את האדמה. הצד החברתי מאוד בולט בטיולים. לבנות רבות זו התרגשות של ממש לצאת מן הבית. יש בנות שלא יוצאות כמשפחה, יש משפחות שלא מטיילות, מסיבות כלכליות וגם מסיבות אחרות. יש בנות שלא יכולות לשלם את מחיר הטיול והתנועה תומכת ומאפשרת בכך לבנות רבות לצאת ולהכיר את הארץ.

רקפת. עד כמה המדריכה בתנועה באמת יודעת שכל התחומים שתוארו הם מטרה של הטיול?

אילה, היכלי ענג. עושים הכנה לטיול. זה לא משהו ספונטני, לטיול יש ערך שאסור לאבד. יושבים עם הרכות ועוד מדריכות ומתכננים את הטיול, מה המטרה, לאן רוצים להגיע. אולי להגיע למקומות שלא ידעו ולא הכירו, אולי מקום תפילה. משתדלים לבצע וליישם את המטרות שהוגדרו מראש. המדריכות מקבלות תדריך מוקדם ובהחלט מבינות שיש מטרות חברתיות וערכיות ביציאה לטיול.

אופיר, האיחוד החקלאי. מעבר למטרה הברורה שביציאה לשטח – ההיכרות עם הארץ והמדינה – הטיול הוא בסיס חינוכי להתפתחות הקבוצה ולפיתוח החניך והפרט. הטיול הוא חלק מתהליך שנתי, חלק משמעותי במסגרת הפעילות הרגילה. הטיול עצמו משמש ככלי להתנסויות בסיסיות, החל ביציאה לשטח ולינה בחוץ, עבור דרך התמודדויות חברתיות או אישיות ועד לפגישה עם מיומנויות מורכבות יותר, כמו בישולי שדה וניווט בשטח.

כשאנחנו עובדים על טיול מסוים כל התנועה עובדת עליו. ברגע שאנחנו לקראת טיול יש שלב שכל התנועה פעילה בזה. מהצוות המרכזי ועד אחרוני המדריכים והפעילים בסניפים כולם סביב אותם נושאי שיחה – מסלול הטיול, חניות הלילה, הפעלות, ארוחות ופעילות שיא.

דגן, השומר הצעיר. יש מקומות אצלנו שמשתמשים בטיול לעוד מטרות, מהטיול נגזרת בניית הקבוצה. חודשיים לפני פסח זה כל מה שמדברים עליו – להוציא את הילדים לטיול פסח. זו פלטפורמה חינוכית והכול מכוון לזה. למשל המסע לפולין משמש כמסע לגיבוש שכבת י"א, הצלחת המסע תוביל לכך שהשכבה הזו תוציא מתוכה קומונרים איכותיים ובמספרים מכובדים. הטיול מכוון להרבה מעבר למטרה הספציפית שלו.

אופיר, האיחוד החקלאי. מעבר להוצאת החניך לטיול חשוב לברר, בכל פעם מחדש, איך אנחנו משתמשים בטיול כבמה למינוף תהליכים בקבוצה ובסניף.

"תראי, החבר'ה מירושלים דווקא נחמדים". ההיבט החברתי בטיולים

נעם. ממצאי המחקרים שבחנו רשמים של חניכים מטיולים שונים (לא רק בתנועות נוער) מלמדים שכאשר חניכים כותבים על טיולים, כ-95% בהתייחסות היא להיבט החברתי בטיול. חניכים כמעט לא מזכירים איפה טיילו או מסרים מפעילות מיוחדת שעברו עם המדריכים במהלך הטיול. יש מחקר על בי"ס קדמה בקטמונים: החוקרת התלוותה אל תלמידי כיתות י"א-י"ב לטיול ברמת הגולן, והייתה נרעשת מכך שבמהלך קטעים נרחבים מהטיול מה שהעסיק את החבר'ה הייתה השאלה אם מישו החרים מישו אחר. בואו ניקח כנתון אמפירי שזה מה שהחניכים זוכרים.

דגן, השומר הצעיר. זה רק אומר שבהרבה מקומות השגת את מה שרצית, כי יש להם חוויות חברתיות ויש לזה משמעות אדירה על הגיבוש של הקבוצה והמשך הפעולה שלה. במידה מסוימת ההיבט הזה מחזק את התנועה.

אילה, היכלי ענג. יש גם השפעה של מדריכה על חניכות בטיול בדרך עקיפה, היא מעבירה מסרים תוך כדי, במידות טובות, ביכולת שלה להשפיע על החניכות.

גיא, הצופים. יש הבדל בין הזיכרון או הכלי החווייתי למעגלי ההשפעה האחרים. כשילד מדבר על החוויה החברתית שהייתה לו, זה הזיכרון שיש לו. זה לא אומר שאלו התהליכים הפנימיים שקורים לו בעקבות הטיול או תוך כדי. אנחנו קוראים לזה מאפייני הגיל המודרך. כשמדברים על צופיות תמיד אומרים שזו דרך חיים. הטיול הוא מרכיב משמעותי בצופיות. יש חמישה מרכיבים ואחד מהם זה שדאות וטבע, שהיום באים לביטוי בטיול: "היחשפות החניך למכשולים ואתגרים... ולפתח חשיבה יצירתית".

אנחנו מדברים על שלושה עקרונות מרכזיים בצורת משולש. ראשית הקבוצה, המאבק שלנו זה להישאר הקבוצה הקטנה כי זה חוויה אינטימית ומעצימה. השני זה הטבע, הסביבה, היציאה מאזור הנוחות וההתמודדות מול אתגר. והשלישי זה ההתנסות בטבע. אתה יוצא מאזור הנוחות ומקבל פידבק על מה שעשית. זאת מהות הכלי של השדאות ולמעשה זו הסיבה ליציאה לטיולים.

רז, הנוער העובד והלומד. אתמול עשינו הכנה לפסח וכחלק מההכנות עשינו סקר ואנחנו לומדים את ממצאיו. 67% אמרו שהסיבה לצאת לטיול היא גיבוש וטיול עם הקבוצה. 50% אמרו שהסיבה היא להכיר חברים חדשים (המשתתפים היו מכיתה י'). 60% ציינו כסיבה גם את העובדה שהם אוהבים לטייל.

עדנאן, הצופים הערבים. אני מסכים עם גיא אבל רוצה לציין שילד מחכה לטיול. לטיול יש תהליך מסוים וזה נותן למדריך כלי עזר להריץ כל מיני תכנים ולתת כלים שהטיול הוא המבחן המעשי שלהם. מגיעים למצב שאנחנו רוצים ללמוד עוד, כדי שנעשה יותר טוב וניהנה יותר בטיול. רואים את זה

כשנותנים משימה מסוימת לילד ובטיול הילד נותן יותר מעצמו. מהצד החינוכי מציגים את הטיול כמטרה שכדי להגיע אליה צריך להשתפר בפעילות השוטפת בתנועה. החניך מקבל מוטיבציה להשתפר ולהוכיח שיעמוד במשימות שיקבל לקראת ובמהלך הטיול. כך אנחנו משיגים באמצעות הטיול מטרות חינוכיות.

רקפת. אתה מתכוון למבחן מול עצמו או מול הקבוצה?

עדנאן, הצופים הערבים. אתן דוגמה. אם אתה רוצה לצאת לטיול אתה צריך להגיע לדרגה צופית מתאימה. לדעת להקים מדורה או לבנות אוהל ללינת לילה. החניך יתאמץ כדי ללמוד את הדברים האלה.

רקפת. אם לא יידע לא ייצא?

עדנאן, הצופים הערבים. יעזרו לו. יתרגלו איתו ביחד ויעשו איתו שיחה אישית ובה יעודדו אותו להשתפר ולהיות טוב יותר. הילד יהפוך עולמות כדי להראות שהוא השתנה כדי לצאת לטיול. זה לא עונש, להיפך. אנחנו לוקחים את זה רק לכיוון החיובי כדי שישתפר.

נטע, המחנות העולים. בהתייחס לשאלה למה חניכים יוצאים לטיול אני עושה הקבלה לחו"ל. נתון משמעותי הוא גיל החניכים. ילדים בגיל הצעיר עד כיתה ט' פחות מחוברים למטרות הטיול או למסלול שאליו יוצאים. יותר חשוב ההיבט החברתי. אצלנו מדגישים מאוד את ההפעלה על פי יכולות שלנו, לא מביאים מומחים חיצוניים, לכן הדגש המרכזי הוא על התמודדות חברתית. ברור לנו שבטיול אפשר להביא לביטוי יכולות חברתיות, רכישת מיומנויות חברתיות והכרת חברים חדשים. נושא שמאוד משפיע על הטיול הוא העניין הכלכלי. אתה מנסה לחסוך, ההדרכה היא

המקום שהכי קל לנו לצמצם עלויות כי אין נהלים. אין ספק שאם לא הייתה מגבלה כספית היינו יוצאים להכנות יותר מקצועיות והיינו יכולים לשים דגש על הדרכת שטח והיבטים במסלול.

עידן, המכבי הצעיר. זה לא רק בגלל הכסף. בהחלט מכוונים לכך שהמדריכים יתנו את הטון בטיולים וישימו את הדגש על גיבוש הקבוצה והכרת כל החניכים. הטיול מהווה הזדמנות מצוינת ולא משנים דגשים בגלל שאין כסף, ההיבט החברתי הוא באמת המטרה הראשונה בטיול.

אופיר, האיחוד החקלאי. מסכים שלא מדובר על חיסכון. שמים דגש על התנסות של החברה' הבוגרים יותר שמדריכים את הצעירים, ויש פה דרישה שבאה מהם להציב איזה אידיאל של מדריך. זה מוביל לתוצאות טובות, גם אם זה לא תמיד אידיאלי. משיגים הרבה כאשר מאפשרים ביטוי של אחריות ומנהיגות בקרב המדריכים בטיולים.

עידן, המכבי הצעיר. לא מפתיע אותי שהחניכים או המדריכים זוכרים בעיקר את ההיבט החברתי, יותר מאשר את המקום. רוב המדריכים הם לא מדריכי טיולים מוסמכים וגם לא צריכים להיות כאלה. זה בסדר שיזכרו פחות איפה או איך נוצר המעין – מדריכים נוגעים בזה אבל היכולת שלהם להעביר את הנושא מוגבלת לעומת מדריך טיולים. אני מסכים עם זה שתפקידנו בטיול הכנה לתת את הכלים האלה, וזה הופך להיות קשה בשנים האחרונות. טיול הכנה הוא מרכיב עלות משמעותי בטיול. האופן בו אתה עושה את טיול ההכנה משפיע על עלות הטיול, כולנו מנסים להוזיל טיולים וזה משנה אם בטיול הכנה יש 40 מדריכים או 10 או רק צוות בוגר כדי שיובילו מסלול. אלו דילמות שאני נתקל בהן ביומיום והן משפיעות על הטיול, הקושי להביא את המדריך המקצועי. אבל אולי זה בסדר, כי בסוף משאירים מקום מכובד למדריך מול קבוצתו.

אביעד, עזרא. חשוב לי להדגיש שחלק ממטרות הטיול בעיני זה לא כלפי החניכים אלא כלפי המדריכים והקומונוריות בסניפים. הטיול מאפשר, בצורה מרוכזת, להביא לידי ביטוי את היכולות של המדריכים, מקנה להם מיומנויות חדשות ומראה להם למה הם מסוגלים. אלו מטרות חשובות.

דגן, השומר הצעיר. אני מתחבר לאביעד ועידן. מהרבה בחינות גם המדריכים וגם הצוות הבוגר לומדים מהטיול. באמת אין לנו הידע שהייתי רוצה שיהיה, אז אנחנו מביאים להכנה מדריכים ברמה והמשתתפים יצאו עם המון ידע. המדריכים הם רכזי המחנה. כשהם העבירו הכנה למדריכים ראו שזה שינה, היה להם הרבה יותר ידע להעביר. ראינו שבמהלך הטיול החניכים קיבלו את המידע הנוסף והתעניינו.

"ביום טוב רואים את החרמון". הדרכה מקצועית בטיול

רקפת. הדגש בטיול הכנה, בדרך כלל, יהיה על הידע המקצועי?

דגן, השומר הצעיר. לא רק, גם על החינוכי, אבל אנחנו רוצים להקנות ידע מקצועי נרחב. למדבר למשל מאוד קשה להתחבר. כשאתה לומד לעומק על אזור אתה מתחבר אליו באופן אישי ואתה 'מוכר' אותו יותר טוב. וזה עבד, באמת נרשמו יותר. והם רצו ללכת ולא להתקפל מהטיול אפילו שירד גשם.

נעם. בשנת 1938 האחראי על הטיולים בשומר הצעיר כתב שיש לו בעיה – היו שני טיולים לשכבות הבוגרות, אחד מבוקש והשני לא. הוא שינה את שיטת גיוס המדריכים והכין את כולם לשני הטיולים ואז רמת הטיולים השתפרה, לא היה טיול מבוקש יותר או פחות.

נתנאל, בני עקיבא. יש במהלך השנים שינוי במינוחים. פעם הייתה ועדת טיולים, והיום מפעלים. טיול – מסע – מפעל. שמות שונים שמלמדים בעיקר על גודל הטור, אבל הרעיון והמטרות דומים למדי. אני יכול לומר השבוע טיול ובעוד שבועיים מפעל. כל טיול ומפעל מתחיל קודם כול ממטרה חינוכית ואז נגזרים דברים נוספים. בחלוקה בין טיול למפעל תהיה חלוקה מי מוביל. במפעל גדול יותר המדריך הולך לאיבוד, הוא ראש קטן. בהכנה לטיול המדריך הוא ראש קטן אבל אז, בטיול עצמו, הוא הופך לראש גדול.

עוד דבר בעניין המפעלים. יש משהו ביציאה לטיול, החניך מרגיש חלק ממשהו גדול, רואה את כל התנועה ופוגש אנשים ממקומות אחרים. התחושה שהוא שייך למשהו גדול גורמת לו לצאת יותר, יש רצון להתחבר לגוף הגדול. אני מסכים עם גיא על ריבוי המצבים בשטח, גם ברמת השעות. אם כל השנה מדריך רואה את החניך שלו שעות מועטות הרי במפעל יש הרבה שעות יחד, המדריך דואג לחניך כמו אמא ואבא.

רקפת. לעניין ההדרכה בטיול: ציינתם הרבה מטרות לטיול, בעיקר הזדמנות חינוכית וגיבוש קבוצה. יחד עם זאת ברוב טיולי ההכנה ובחוברות הטיול שראינו ההתמקדות היא בתכני ארץ ישראל ובידיעת הארץ.

הזימי, הנוער הדרוזי. אני מתייחס ל-95% שמדברים על חוויה חיובית. מהמתודה ושיטות ההדרכה שאנחנו נותנים לחניכים, לפעמים הם לומדים ואנחנו לא רואים לזה ביטוי מידי. זה לא אומר שלא הצלחנו בלימוד ובתרגול בנושאי שדאות ויכולת הישרדות. על זה אני רוצה לספר סיפור שחוויתי: היה לי חניך שכל הזמן התעסק במוזיקה. יצא לטיולים ולמחנות ונראה שהאוזניות היו עיקר העניין שלו במהלך הטיול. בנינו אוהלים – שמע מוזיקה. הרמנו מגדל – שמע מוזיקה. בבגרותו יצא ללמוד באיטליה רפואה.

כמה חודשים אחרי שיצא ללמוד הוא שולח אלי סרטון קצר. בעיר בה למד ניסו להציל עץ שעמד ליפול. קשרו חבל לסמוכה והקשר נפתח. הבחור ניגש לעזור וקשר את החבל בכפיתה המתאימה. מסתבר שגם כשחשבנו שהוא לא מתעניין במה שאנחנו מלמדים, את השיעור הוא למד.

ערן, מת"ן. הסיפור של טיול ההכנה הוא סיפור דרמטי שמסייע להבין את ההבדל בין פורמלי ללא פורמלי. כשאנחנו נשאלים מה ההבדל במהות הטיול מהחינוך הפורמלי ומארגונים נוספים אנחנו מביאים כדוגמה את טיול ההכנה. המקום שהתנועות לקחו אליו את ההכנה יצר את האפשרות לחיבור של המדריך, שמוכיל את הטיול, לכל הידע הנדרש ולביטחון שנחוץ למי שמדריך בשטח. כשהמדריך מכין את הפעילות ואת ההדרכה מתהווה החיבור בין המדריך לקבוצה ומעמדו של המדריך מתחזק ומתעצם, בשונה מהמורה בבית הספר שלא מקבל אחריות על הדרכת הטיול ועל ארגונו. ההבדל בין מורה למדריך בא לביטוי גם כאשר המדריך בטיול מתפקד לאורך כל שעות הטיול, ומורים רבים רק משתלבים בחלקים מהטיול. העובדה שמדריך לוקח חלק בטיול הכנה היא ייחודית לתנועות הנוער, ובזכות טיולי ההכנה נקבע מקומו המשמעותי של המדריך בכל טיול ויציאה לשטח.

נתנאל, בני עקיבא. בדרך כלל הכנה היא יותר חינוכית מאשר בטיחותית. במפעל יש ראשי טור והם אחראים על הבטיחות ועברו תדריך. אני אשקיע יותר בהכנה החינוכית. למשל הכנה חינוכית לנושא ביריה תכלול את סיפור העלייה לביריה, המאבק על היאחזות בקרקע, את הקישור בין סיפור ביריה למשמעותו בימינו ואת השאלה כיצד לחבר את החניכים לסיפור. במקביל, יוכשר צוות קטן שאחראי על הקטע הטכני.

אילה, היכלי ענג. אצלנו עלה רעיון להמשיך את מורות

הכיתה לטיולים בתנועת הנוער. המורות לא רצו, היו שהסבירו שהן מרגישות שהמדריכה כובשת את החניכות והמורות נותרות בצל: עם המדריכות כף, אצל המורות זה יותר בכיוון של הספק ועבודה.

“ההורים שלי הכירו בטיול מים אל ים”. מסורת הטיולים – מדור לדור

רקפת. כמה הטיולים באמת נשענים על מסורת, ומה חשיבות המסורת במפעלים? כמה המסורת מניעה את ההחלטות על הטיולים? למשל טיול מים לים – היום אסור למלא מים (אותו טקס ותיק של מילוי מימיה במי הים התיכון וריקונה בכנרת) ובכל זאת חניכים גדלים על המורשת של טיולים שמועברת מהדורות הקודמים. האם נכון לומר שהמורשת מכתיבה את רוח הטיולים?

נתנאל, בני עקיבא. אפשר לראות במספרים. דווקא לטיולים האלה כולם רוצים להגיע, בבחינת – לא היית שם אתה לא קיים. לדוגמה, טיול ה"ה בוטל בשנה מסוימת וחניכים עדיין שואלים למה הוא לא היה ומתי יערכו אותו. יחד עם זאת, כל טיול מסורתי חייב לעבוד עדכון מדי כמה שנים כדי שהפעילויות תהיינה יותר מעודכנות, אף שכמובן יישאר השם של הטיול. לדוגמה – הקרנת סיפור הקרב במסכי ענק בתחנות במסע ה"ה, או קיום עצרת רבת משתתפים בסיום המסע עם אור ראשון.

גיא, הצופים. בעולם שלנו זה סוג של מעבר דרגה. נגיד פסח, ים אל ים ואתגר. טיול ים אל ים הקלאסי התחיל באכזיב והסתיים בגינוסר, היום בגלל שהתנועה כל כך גדלה ואנחנו נלחמים על הקבוצה הקטנה אנחנו פותחים שלושה מסלולים של ים אל ים. פעם היו אתגרים מסוימים, היום הילד מתרגש גם בלי להבין.

יש משהו במעבר הדרגה הזה שרק הם עושים. בכיתה ח' יוצאים למסע מים אל ים. לא ממש משנה שזה כבר לא במתכונת המסע המקורי. בכיתה ט' יוצאים למסע אתגר ולמעבר הדרגה הזה יש שני מאפיינים: ניווט וציוד על הגב. פעם ראשונה שהם מעבירים את הציוד בעצמם. ברגע שתנאים אלו מתקיימים מתקיימת המסורת.

דגן, השומר הצעיר. יש הרבה התחדשות כל הזמן. יש מסורת, עושים ים אל ים אבל זה לא אותו טיול. עסוקים בלהתאים את הטיול לדור, וגם לעלות שתהיה סבירה ולא תמנע יציאת חניכים.

רקפת. התאמה שהיא יותר בירוקרטית או חינוכית?

דגן, השומר הצעיר. גם וגם. קשה יותר למשוך ילדים לצאת אז הוספנו משהו כיפי בסוף, שעתים אופניים. זה גרם להעלאה משמעותית במספר המשתתפים. צריך להתאים לדור של היום.

מאור, חטיבת בני המושבים בנוע"ל. מסורת היא מאוד משמעותית, החניכים מצפים לדבר הזה. כמוכן שזה עובר כל הזמן התאמות ושינויים, מההנחיות שמשרד החינוך מעביר ועד הבנה שמסלול מסוים לא מתאים. יש ייחודיות לכל שכבת גיל. הכוונה בייחודיות היא לא רק עליית מאמץ, אלא גם ייחודיות לומר שהייתי במסע כלשהו. זה הופך למותג, יכול להיות אותו שם ומסלול אחר והוא עדיין יישאר המותג.

יש שני היבטים לסוגיה למה חניך רוצה לבוא לטיול – ראשית מיתוג, סימנטי V על מפעל שהייתי בו. השני הוא משמעותי יותר לדעתי, זה ההיבט החברתי בטיולים. זה מאוד משמעותי לחניך ולמדריך. יש 'וייב' של יוצאים לטיול ואז הרבה רוצים לצאת, ולהיפך. זה חברתי, יוצאים יותר אחד בשביל השני מאשר בשביל המסלול. הם יזכרו את החוויות החברתיות, לא ממש איפה הם היו. אנחנו מבינים שבטיול חורף הם לא יישנו בלילה ואין סיבה להילחם

בזה, זאת החוויה שלהם. הם מוכנים לשלם את מס ההליכה ברגל במסלול בשביל ההוויה החברתית. פחות מעניין אותם איפה הם הולכים, יותר מעניינת אותם החוויה החברתית ופגישה עם בני נוער שלא הכירו. כולם עוברים תהליכים, גם המדריכים. אני יכול לומר שאנחנו לא משלמים מספיק לבוגרים והם לא באים רק בשביל הכסף, הם באים כי זו חוויה והם נתרמים מזה.

רקפת. אפשר, אם כך, לומר שהטיול הוא חלק מהבניית החוויה בתנועה – לא היית בטיול אז אתה לא חלק של ממש בתנועה?

דגן, השומר הצעיר. גם מדריכים מדברים כך. לפעמים אומרים שלא יוציאו קבוצה אם אין נרשמים וזה מקדם מוטיבציה למדריכים לעשות כל מאמץ שחניכיהם יירשמו לטיול.

נתנאל, בני עקיבא. האתגר יותר תופס מאשר האתר, נגיד נחל עמוד נהיה נושא מאתגר. בדרך כלל מחליטים שעת גג. מי שמספיק להגיע בזמן עולה ומי שלא – לא. אנשים מתעקשים לעלות כי יש אתגר שחייבים לפצח.

נטע, המחנות העולים. אני רוצה לתת דוגמה לכך שניתן לעשות שינוי במסורות. זה מאוד קשה אבל בהחלט אפשרי. בשנת 2008 במרכז התנועה הנושא המרכזי היו הטיולים. אחד הערכים שהם החליטו לשנות זה נושא הבישול. עד 2008 מחלקת מפעלים הייתה הספק והחניכים היו מקבלים ארגז. זה השתנה ב-2008, כל מחנה אחראי לעצמו והמפעל לא אחראי לאוכל. כל קבוצה מתכננת לעצמה ומבשלים על מדורות. זה תפס יפה להחזיר את הכוח לחניכים. השינוי צריך להגיע מלמטה. מהחניכים.

דגן, השומר הצעיר. הרבה פעמים לחניכים פחות קשה עם זה ששינו את המסורת. אנחנו כל הזמן מדברים על הפן החברתי,

אולי חניך לא יגיד את זה אבל היום אתה לא תצא בלי החבר'ה. זאת פשוט עובדה בשטח. בנוסף, לצאת לישון בשטח זה לא משהו שאתה מכיר היום. הפער בין שגרה לטיול גדל עם השנים. באחרונה כבר היו חניכים שחזרו הביתה כי לא הייתה קליטה סלולרית.

אופיר, האיחוד החקלאי. הפער בין השגרה לטיול מאוד גדל עם השנים וזה דורש מאיתנו התמודדות משמעותית בשטח. היום לאכול אוכל שמבושל בשטח ושירותים כימיים ולישון בלי אור – זה תנאים שילדים לא רגילים אליהם. המוטיב של התנאים בטיול נהיה היום מאוד משמעותי אל מול המטרות החינוכיות.

”צריך למצוא פתרונות יצירתיים” התנועות והרגולציה בטיולים

רקפת. משרד החינוך הוציא לאורך השנים שורות של הנחיות לכללים לטיולים. האם תנועות הנוער לפעמים 'מתנדבות' לפעול עם חוזר מנכ”ל גם כשהן לא מחויבות אליו?

יוני, הנוער העובד והלומד. קודם כול צריך להגיד שבעולם התוכן, בהובלה חינוכית, משרד החינוך הוא לא שותף בתהליך והם לא שמים עצמם ככאלו. עולם התוכן באחריותנו ואנחנו עושים את זה טוב ומקצועי. אפשר לומר שאנחנו יותר מתקדמים ממערכת החינוך. אנחנו מייחסים לדבר הזה יותר משמעות.

נתנאל, בני עקיבא. זה נכון גם פדגוגית.

יוני, הנוער העובד והלומד. כשמערכת החינוך ישנה באכסניית נוער, התלונות של התלמידים הן על מצעים. אנחנו בכלל לא שם. הנושא הזה לא מעסיק אותנו.

לגבי שאלות על חוזר מנכ"ל שאנחנו כפופים לו וזה נוהל תיאום הטיול, אני חושב שמשרד החינוך פעל בעדינות וב-99% הם פועלים בתיאום איתנו. יש הרבה יוזמות שלנו, שנולדו בתנועות הנוער ומערכת החינוך אימצה אותן. אני לא הייתי מאשים את משרד החינוך. לנו כתנועות נוער משרד החינוך והחוזר זה כמו מילת קסם – תנועות נוער בעיני ההורים זה 'שלומפרים', וכשאני אומר להם שיש לי משרד החינוך והחוזר שמנחים אותי זה מרגיע אותם שיש מסגרת, אנשי התנועות לא יכולים לעשות מה שהם רוצים.

גיא, הצופים. משרד החינוך מסייע גם בעולם תיאום הטיולים וגם בבקורות ובמשוכים חוזרים, היחידה לפיקוח. לדעתי זה תורם לשיח בריא וטוב.

ערן, מת"ן. אני חושב שהפכנו להיות מומחים של הממסד. לקחנו על עצמו בהתנדבות להיות מנהלי בטיחות במוסדות חינוך ובעוד ארגונים. היכולת שלנו להיות בשלום עם המשרד נובעת מכך שהפכנו להיות סוג של מומחים בנושא טיולים ומפעלי קיץ. השיח בין חלק מהחברים והמשרד הוא של עמיתים מקצועיים. אנחנו עברנו לפני כמה שנים אסונות כאשר חניכים נהרגו וזו הייתה קריאת כיוון משמעותית לעשיית סדר. היום הדברים שונים, מסודרים. המסגור של משרד החינוך השפיע על אופי הטיול הספונטני וביטל את המקום של ה'חבר'ה ליציים'. ההבנה שחניך בתנועת נוער יכול למות בטיול גרמה לזעזוע ולבדק בית. הכללים בהחלט שינו חלק מאופי הטיולים ויש טיולים שנפגעו מהרגולציה. יש מפעלים שכמעט נכחדו (לדוגמה, קייטנות בתנועות נוער). מה שגרם לנו להיות טוב עם התקנות היא העובדה שהפכנו להיות ממסדיים.

מאור, חטיבת בני המושבים בנוע"ל. היושבים כאן הם לא הנפגעים מהתקנות והכללים. אנחנו יודעים להתמודד עם זה. מי שנפגע זה דווקא הסניפים, השבטים והקינים. הרבה טיולים

כבר לא יוצאים לפועל וגם לא קורים דברים חדשים. באופן יחסי טיולים קטנים יוצאים משמעותית פחות מכפי שיצאו בעבר בגלל הרגולציה. זה יקר ולא ספונטני, מקשה וגורם לווייתור ולדעתי זה חבל.

דגן, השומר הצעיר. ניקח לדוגמה מדריך שעכשיו החליט לקראת מחנה שהוא רוצה לעשות הכנה לניווט בשדה צמוד. הוא לא יכול לעשות את זה. יכול להיות שזה טוב, אבל ברור שאופי המפעלים משתנה, קבוצה לא יכולה לצאת לבד.

אופיר, האיחוד החקלאי. זו נקודה נכונה שחוצה את כולם. הקטנים לא יכולים לצאת.

יוני, הנוער העובד והלומד. בדרך כלל צריך למצוא פתרונות יצירתיים. צריך ליצור מודל ספציפי ולהגיע להבנות וכך ניתן לאפשר טיולים ייחודים.

9. דיון – הטיול בראייה רב־תנועתית

א. מאפייני הטיול

נפתח את הדיון בסיכום ובניתוח של הממצאים, כפי שמפורטים בפרקים הקודמים ובלוחות הסיכום של כל פרק. מתוך הממצאים עולים שלושה מאפיינים מיוחדים לטיולי תנועות הנוער: המטרות שלשם השגתן עורכים טיולים, הפריסה של הטיולים הרבים על פני לוח השנה והטיולים הייחודיים, המהווים את שיא היצירה של טיולים במסגרת תנועות הנוער.

1. מטרות הטיולים

בבואנו לחקור את נושא הטיולים בתנועות הנוער פתחנו את הראיונות בשאלה: למה אתם מטיילים? רצינו לבדוק מהי מטרת הטיולים בתנועה, האם מטיילים מכוח המסורת ומכוח ההתמדה? האם מטיילים כי הטיול משרת את המטרות החינוכיות של התנועה? האם יש הנחה כי בטיולים טמון כוחן האמיתי של תנועות הנוער?

בבחינה של טיולים מראשית ההתמסדות של תנועות הנוער בישראל, בראשית המאה העשרים, עוצבו הטיולים התנועתיים בהתאם למטרות מגוונות: ספורט ושמירה על גוף בריא, צופיות וחלוציות, גיבוש חברתי, גיבוש המסגרת התנועתית, היכרות עם הארץ וחינוך לאומי-ציוני.

במידה רבה, לאורך השנים לא חל שינוי של ממש במטרות הטיולים של תנועות הנוער. גם כיום קיימת בכל התנועות ההבנה כי הטיול הוא כלי חינוכי מרכזי בהווה התנועתית, ובאמצעותו ניתן להשיג מטרות חינוכיות שונות. הטיול הוא גם האירוע האינטנסיבי ביותר מבחינת השהות המשותפת של חניכי התנועות. כפי שאמר לנו אחד מרכזי המפעלים: "כשבוחנים את זמן השהות של מדרוך עם קבוצתו, מגלים שזמן הפעולות לאורך כל השנה לא משתווה לשעות של טיול או למחנה קיץ".

את המטרות המיוחסות לטיולים בתנועות הנוער ניתן לייחס לארבעה מעגלי שייכות:

הפרט – חינוך לאחריות אישית, יוזמה, מנהיגות והעצמה.
 הקבוצה – העצמת המסגרת הקבוצתית.
 התנועה – חיבור למסגרת התנועתית, חינוך לערכי התנועה.
 החברה, המדינה והלאום – חינוך ציוני, לאהבת הארץ ולאזרחות פעילה.

יישומן של המטרות בא לידי ביטוי בפעולות ההכנה לקראת הטיול: טיולי ההכנה, הכנת חוברות ההדרכה והכשרת המדריכים להדרכה בטיול, ובמהלך הטיול עצמו: בהליכה הרגלית, בהדרכת הטיול, בפעילויות השונות, בהתנהגויות, בסמלים ובטקסים.

הפרט

הגשמת מטרות הטיול ברמת הפרט באה לידי ביטוי מעצם היותו של הטיול מסגרת מנותקת ושונה מעולם המבוגרים, מהמשפחה ומבית הספר. מסגרת הטיול, בה לא נמצאים הורים או מורים בתפקיד המבוגר האחראי, מחייבת את המשתתפים בו לקחת אחריות על גופם (שמירה על הגוף, היגיינה, מראה), על הציוד שלהם, על סדר היום שלהם, על הפעולות שהם עושים במשך היום וכן על התנהגותם. הפעילויות בטיול מעודדות את המשתתפים לגלות יוזמה ומנהיגות, כך במהלך הליכה מאומצת, בפעילות

הדלקת מדורה ובישול, בארגון פעילות חברתית, בעזרה לחברים בהתמודדות עם קשיים, בפעולות תחרותיות מול קבוצות וסניפים אחרים ועוד. אורכו של הטיול מאפשר עושר הזדמנויות בהן יכולים המשתתפים להביא את עצמם לידי ביטוי, במגוון מיומנויות ודרכים שאינן חלק מחיי היום יום שלהם.

העצמת הפרט בטיולים מתגברת כאשר מדובר על השכבה הבוגרת. הטיולים והמחנות התנועתיים הם הזדמנות בעבור הבוגרים והמדריכים להתנסות באופן ממשי בלקיחת אחריות, ביוזמה, במנהיגות ובחזוק מיומנויות תכנון וארגון. הדבר בא לידי ביטוי בעיקר מטיולי פסח ועד מחנות הקיץ, בהם נדרשים המדריכים לגלות מעורבות גבוהה בארגון כאשר האחריות על הוצאת הטיול או בניית המחנה מוטלת כולה על שכבת הבוגרים.

הקבוצה

הגשמת המטרות ברמה הקבוצתית באה לידי ביטוי כבר בעצם מבנה הטיול ואופיו. אורך הטיול, השעות הרבות בהן חברי הקבוצה נמצאים יחד וכן אופי הטיול – הדורש התמודדות עם משימות מורכבות ולא מוכרות, יציאה מהשגרה ושימוש במיומנויות חדשות כגון הדלקת מדורה, בישול, בניית אוהל או טיפוס – כל אלה מאפשרים הזדמנויות חינוכיות בהקשר הקבוצתי. הטיול מהווה הזדמנות לחיזוק הקשרים החברתיים בין חניכי הקבוצה, לפיתוח ערכות הדדית, סולידריות ואחריות חברתית של חברי הקבוצה זה כלפי זה.

ההזדמנויות מתגברות בזכות העובדה שמרבית הטיולים מתקיימים במסגרת חברתית של קבוצת האם מהסניף, גם במקרים בהם מדובר על טיול ברמה האזורית או התנועתית. לשם קידום מטרות ברמה הקבוצתית נדרשים המדריכים, כחלק מהליך התכנון וההכנה לטיול, להגדיר מטרות ספציפיות לקבוצה אותה הם מדריכים ובהמשך לבנות הפעולות המתאימות למטרות אלה. המדריכים נדרשים לחשיבה על הזדמנויות חינוכיות במהלך הטיול, שיאפשרו להם לממש את המטרות שהציבו לקבוצה.

בחלק מהתנועות כוללת ההכשרה בטיולי ההכנה התייחסות להיבט החברתי בטיול, ובמרבית התנועות אף מוקדש לכך פרק בחוברות הטיולים. פרק זה כולל הפעלות חברתיות, הצעות לפעילויות קבוצתיות והצעות לפעילויות שיח. בחלק מהחוברות מצאנו מסר ברור והנחיות מפורשות למדריך בדבר היות הטיול הזדמנות חינוכית לחיזוק הקבוצה וקשרי המדריך עם חניכיו.

התנועה

הגשמת המטרות ברמה התנועתית באה לידי ביטוי בעצם ארגונם של הטיולים במסגרת זו: מחוז, הנהגה, אזור או מסגרת ארצית. כיום טיולים סניפיים ביוזמות מקומיות אינם דבר שבשגרה. תכנון במסגרת תנועתית כשלעצמו, גם אם התבצע משיקולים מנהלתיים או כלכליים, מהווה אפשרות אמיתית לחיבור החניכים למסגרת התנועתית. החיבור בא לידי ביטוי כבר בטיולי ההכנה, המתבצעים בפורומים כלל מחוזיים או ארציים ובהם נוצרים קשרים חדשים בין חברי השכבה הבוגרת או מתחזקים קשרים קיימים. בטיולי ההכנה מתאפשרת גם היכרות עם הדרג המנהל של התנועה ומתבצעת למידה של כללי המסגרת התנועתית, בין אלה כללי התנהגות, כללי בטיחות וציפיות התנועה מהמדריכים כמובילי הטיול.

במהלך הטיול עצמו פוגשים חניכי ומדריכי התנועה את חבריהם מהסניפים האחרים, מבצעים פעילויות משותפות, הולכים יחד ומשתתפים יחד באירועים מרכזיים כגון תחרויות, ערבי תרבות והווי וטקסים. הטיול מהווה מקום מפגש מרכזי לחניכי התנועה, ובו ניטעת בהם ההבנה שהם חלק ממה שהו גדול. בטיול מתגבשת תחושת השייכות למסגרת התנועתית, המיוצגת על ידי בוגרי התנועה, על ידי המדים, הדגלים, השירים התנועתיים, ההווי התנועתי, התנהגות בעת הטיול וסמלים נוספים. תחום זה מקבל משמעות בעיקר בשכבות הביניים ובשכבות הגבוהות, מתחילת גיל ההתבגרות. על פי דברי רכזי המפעלים בתנועות השונות חניכי שכבות ז' ו-ח' מחפשים את ההפרדה מהסניף המקומי ויצירת ייחודיות לשכבה

הארצית ומעוניינים במפגש חברתי רחב והיכרות עם חברים מרחבי הארץ.

החיבור לערכי התנועה בא לידי ביטוי גם בבחירת נושאי הטיול ואזורי הטיול. מרבית התנועות מעידות כי נושא הטיול מותאם לתכנית החינוכית השנתית וכי הטיול הינו חלק מהרצף החינוכי התנועתי. כך למשל טיול העוסק בערכי היהדות, טיול העוסק בערכי התיישבות, טיול לחיזוק אזורים שנפגעו בעת מלחמה, טיולים בעלי משמעות סמלית תנועתית כגון העלייה לתל חי, מסע למצדה או צעדת הל"ה או טיול שמכוון להיכרות עם אוכלוסיות בפריפריה. ערכי התנועה באים לידי ביטוי גם בתכני ההדרכה של הטיול, בהדרכות על תכנים שאינם קשורים בהכרח לידיעת הארץ אלא מתקשרים לנושא הכללי של הטיול, לתקופה בשנה או להיבטים המבניים של הטיול. אלה יבואו לידי ביטוי בפעילויות הכוללות שיחות ודיונים או בפעילויות המבטאות התנסות של ממש, כגון נטיעות, סימון או שיפור שבילי טיול, בניית רפסודה, התנדבות בקהילה ועוד.

החברה

ברמה הלאומית חברתית אנו למדים כי הטיולים התנועתיים בתנועות הנוער בישראל שימשו מאז הקמתן כאמצעי לחינוך לאהבת הארץ, ליצירת זיקה לעם וללאום ולחיזוק הרגשת השייכות והזכות למקום, לארץ. כיום מטרה זו קיימת בכל תנועות הנוער, בחלקן כמטרה ראשונה ומרכזית ובחלקן לצד מטרות נוספות. יישום מטרה זו בא לידי ביטוי כבר בטיולי ההכנה, אשר במרבית התנועות מודרכים על ידי מדריכי טיולים מוסמכים מטעם משרד החינוך. ההדרכה בטיולי ההכנה מתמקדת רובה בתכני ידיעת הארץ. חוברות ההדרכה המופקות לקראת הטיול כוללות פרק המוקדש לתכני ידיעת הארץ ובמקרים רבים גם הפעלות על תכנים אלו, הצעות לדיונים ושיחות על ערכים העולים מתכנים אלו, שירים וקטעי קריאה המחזקים את הקשר למקום ולארץ.

ידיעת הארץ מקבלת ביטוי גם בהדרכת הטיול. במרבית התנועות נדרשים המדריכים להיכרות עם האזור ומקום הטיול בהיבטים של גיאוגרפיה, חי וצומח, היסטוריה וסיפורי מורשת, החברה הישראלית, צורות התיישבות ומקומות יישוב. בחלק מהטיולים, בהתאם לשכבות הגיל ולאידאולוגיה התנועתית, משלבת ההדרכה גם דיונים בנושאים חברתיים. בנוסף, החלטת התנועות על שילוב עבודות חברתיות קהילתיות ומפגש עם אוכלוסיות בחברה הישראלית במסגרת הטיולים נותנת מענה ממשי למטרה זו.

ניתן לסכם כי כל התנועות רואות בארבעת המעגלים (הפרט, הקבוצה, התנועה והלאום) כמטרות חשובות לטיול, כאשר בכל תנועה בולטות חלק מן המטרות מעל כולן, בהלימה לחזון התנועתי ובהתאם לתקופה בשנת הפעילות. מדברי רכזי המפעלים ומתיאורי הטיולים עולה כי כל המטרות באות לידי מימוש בטיולים, בין אם נלקחו בחשבון בתכנון הטיול ובין אם לאו. זאת מעצם היות הטיול פעילות ייחודית, המתרחשת מחוץ לבית ולמציאות היומיומית המוכרת לחניכים. פעילות זו מהווה כר נרחב להזדמנויות חינוכיות בכל ארבעת המעגלים.

את המטרות המפורטות לעיל ניתן לסווג גם על פי תקופות השנה. מצאנו כי האיזון בין המטרות השונות מושפע ומשתנה לאורך שנת הפעילות. כך טיולי פתיחת השנה מאופיינים ברובם בגיבוש הקבוצה הקטנה, בחיזוק המסגרת הסניפית ובהיכרות עם התנועה; מסעות חנוכה מאופיינים בחיזוק והעצמת הפרט ובחיבור שכבת הבוגרים למסגרת התנועתית; טיולי פסח והמפעלים הייחודיים של התנועות מאופיינים בחיזוק ערכי התנועה, בחינוך לאהבת הארץ ובחינוך לאזרחות פעילה; ומפעלי הקיץ מבטאים בצורה חזקה את כל המטרות.

2. הטיוולים בלוח השנה

במחקר זה גילינו כי מרבית הטיוולים מתפרסים על לוח השנה באופן דומה בין התנועות. הדבר אינו מקרי, ומושפע מלוח החופשות ממערכת החינוך הפורמלית כמו גם מסיבות רעיוניות.

טיוולי פתיחת השנה בכל התנועות הם טיוולים קצרי מועד, בני יום או יומיים, המתקיימים קרוב לאזור המגורים, בדרגת קושי קלה. טיוולים אלה מתקיימים בכל התנועות במסגרת סניפית, גם כאשר מספר סניפים מטיילים יחד. הטיוולים מיועדים לכל חניכי התנועה, מכיתה ד' ועד כיתה י"ב, ומוקדשים לחוויית החניכים בטיול. בטיול זה מכירים החניכים את חבריהם לסניף מהשכבות השונות, את המדריכים ואת רכז הסניף. טיוולים אלה מהווים רכיב מרכזי בפעילות פתיחת השנה, ומטרתיהם בין היתר הן גיוס חניכים לפעילות התנועתית, היכרות בין חברי הקבוצה ובין החניכים למדריכים, גיבוש של הקבוצה החדשה, יצירת חוויות משותפות ומוטיבציה להשתתפות בפעילות התנועתית. בחלק מהתנועות משמשים טיוולים אלה למפגש תנועתי בין סניפים, כחלק מהצורך לחיבור למסגרת ולחוויה התנועתית.

חלק מהתנועות מקיימות בפתיחת השנה טיוולים או מפעלים משמעותיים לשכבה הבוגרת, כמו הרפסודיה בתנועת האיחוד החקלאי, מסע בחירות בנוער הלאומי או מפעל יוסי יפה בבני המושבים. מפעלים אלה מאופיינים בחיזוק והעצמת השכבה הבוגרת בתחילת שנת הפעילות וביצירת מוטיבציה לשנת הפעילות.

כחודשיים לאחר טיוולי פתיחת השנה מתקיימים בכל תנועות הנוער מסעות חנוכה לשכבה הבוגרת. מסעות חנוכה, מסעות אתגר מדבריים, מתאפשרים הן נוכח החופש הארוך מבתי הספר והן נוכח עונת החורף, המאפשרת טיוולים בחבל הארץ המדברי. הטיוולים כולם מאופיינים בהיותם טיוולים בדרגת קושי גבוהה, שמטרתם העצמה אישית של חברי השכבה הבוגרת וחיזוק המסגרת הקבוצתית שלהם. בתנועות רבות מטיילים על פי שכבות, במתכונת הנהגתית

או תנועתית, דבר המחזק את הקשרים הכין אישיים בשכבה הבוגרת ומחזק את תחושת השייכות התנועתית והזהדות עם התנועה. טיולים אלה נתפסים בקרב התנועות כטיולים משמעותיים, הן בשל החוויות הקיצוניות והאתגרים איתם מתמודדים המשתתפים והן מבחינת חיזוק הקשר והשייכות לתנועה.

טיולים אלה משרתים את המטרות החינוכיות של התנועה גם בהיבטים נוספים ועקיפים, כמו עידוד יוזמה ולקחת אחריות לקראת החלק השני של שנת הפעילות ולקראת תכנון מחנה הקיץ, לקחת תפקידים משמעותיים בהמשך הפעילות התנועתית ואף חיזוק שכבות י"א וי"ב לקראת יציאה למסלולי הגשמה.

בין חנוכה לפסח לא מתקיימים טיולים במרבית התנועות. בתנועות הדתיות מתקיימים בסמוך לחג החנוכה טיולי "שבת ארגון" כשיא לחודש ארגון, ובחלק מהתנועות מתקיימים טיולים חד-יומיים או פעילות שטח בסמוך לט"ו בשבט.

חופשת הפסח היא הזדמנות טובה לטיולים בשל החופשה הארוכה מבית הספר, ואכן מתקיימים טיולים או מחנות בכל תנועות הנוער. מרבית הטיולים נחשבים לטיולי אתגר בדרגת קושי בינונית או גבוהה, בהתאם לגיל המטיילים ובהתאם להתקדמות בדרגת הקושי לאורך השנה. בנוסף יש טיולים העוסקים בתוכן משמעותי מערכי התנועה, כך למשל מסע מים לים של השומר הצעיר, טיול ציונות בנוער העובד והלומד וטיול גבולות בצופים.

טיולי פסח משמשים בחלק גדול מהתנועות כטיולים משמעותיים לשכבות הביניים, ז'-ח', כחלק ממענה לצרכי הגיל. בגיל זה מעוניינים החניכים בהיכרות עם חברי השכבה מסניפים אחרים ובגיבוש שכבתי ייחודי רק להם, ולא יחד עם השכבות הנמוכות. טיולים אלה הם בעלי משמעות יתרה בתנועות בהן קורס ההדרכה מתקיים בסיום כיתה ח'. אז משמשים הטיולים כמקום המפגש הראשון של השכבה לבד, ללא השכבות האחרות, וכהזדמנות

ליצירת מוטיבציה להשתתפות בקורס ההדרכה התנועתית. דוגמאות לאלה מהווים טיוול אביב בתנועת המכבי הצעיר וטיוול ח' בתנועת האיחוד החקלאי.

עם החזרה מחופשת פסח לשגרה מתחילה עבודת התכנון וההכנה למחנה הקיץ. בכל התנועות משמשת התקופה שבין פסח לקיץ כתקופה עמוסת פעילות, שמגיעה לשיאה במחנות הקיץ. בתקופה זו מחליטים בתנועות ובסניפים על הנושאים למחנה, מתכננים את המחנה ואת המתקנים המחנאיים, בונים את ההדרכות, התפאורה ושאר ההיבטים במחנה. טיוולי הקיץ ומחנות הקיץ הם למעשה שיא הפעילות התנועתית השנתית והתהליך החינוכי, הן של החניכים עם מדריכי הקבוצות, הן של שכבת ח' או ט' בסיום קורס ההדרכה השנתי והן של השכבות הבוגרות ביציאה לקורסי הדרכה וקורסי הכשרה לתפקידים שונים בתנועה.

מחנות הקיץ וקורסי הקיץ מתקיימים לאורך מספר הימים הגבוה ביותר מכל טיוולי השנה, בתנאי שטח מוחלטים. ימי השהייה מחוץ לבית, ללא נוכחות מבוגרים ובתנאי השטח המאתגרים, הם המאפשרים את שיאו של התהליך החינוכי התנועתי. בעבור השכבה הבוגרת מפעלי הקיץ הם ההזדמנות החינוכית המשמעותית ביותר בשנה. שם הם יכולים לגלות יוזמה, לנהוג באחריות ובמנהיגות, להתנסות בקבלת החלטות, להוביל, לעשות וליישם הלכה למעשה את הערכים והעקרונות להם התחנכו במשך השנה.

בכל מפעלי הקיץ מתקיימים טקסים תנועתיים רבי משתתפים, הכוללים את סמלי התנועה וחיבור להוויה התנועתית. בכך משמשים מפעלי הקיץ כמקום למפגש בין חברי התנועה, חיבור למסגרת ויצירת גאווה תנועתית. בכל תנועות הנוער מתוארים מפעלי הקיץ כמפעלים המשמעותיים ביותר בחוויה התנועתית וניכר כי החוויות ממפעלים אלו נשמרות אצל בוגרי התנועות לשנים רבות.

3. טיוולים ייחודיים

במסגרת הראיונות שביצענו במחקר זה שמענו עובדות, תיאורים וסיפורים על הטיוולים התנועתיים. בכל הראיונות, באופן גורף, היה רגע אחד משמעותי בו ניצת בעיניהם של רכזי המפעלים ניצוץ מיוחד. היה זה הרגע בו סיפרו על המפעל התנועתי המרכזי, מפעל הדגל של התנועה. בפניהם ובדבריהם ניכר כי מפעל הדגל של התנועה הוא בעל ערך וזיכרון רגשי וחוויתי בעבור כל אחד ואחד מהם. מעבר לכך, מפעל הדגל התנועתי הוא אירוע מרכזי בו באים לידי ביטוי ערכי התנועה, האמונה בדרכה והחיבור הרגשי העמוק לתנועה.

העובדה שמסעות אלה, הייחודיים, הם כה משמעותיים בהווה התנועתית מתיישבת עם אחד מעקרונות היסוד של החינוך הבלתי פורמלי, עקרון ההסמלה. על פי ראובן כהנא, מי שניסח את עקרונות החינוך הבלתי פורמלי (נעורים והקוד הבלתי פורמלי, מוסד ביאליק, 2007), אחת ההגדרות של האדם היא היותו יצור סמלי. כלומר, מניתוח המושגים או הסמלים בהם אנשים משתמשים אפשר להבין את טבעם. בהקשר הבלתי פורמלי, סמלים ופעולות קשורים אלו באלו: סמלים מתורגמים למעשים, או שלמעשים מיוחסת חשיבות סימבולית, ובכך מורחבת משמעות ההתנהגות האנושית. בתנועות הנוער הסמלים הם חלק אינטגרלי ומהותי מההווה התנועתי. סמלים כגון לבוש, דגל, דרגות, שירים והמנון, טקסים ומועדים, הם חלק מדרכי החינוך לערכי התנועה, למבנה התנועה, למסורת התנועתית ולנורמות ההתנהגות המקובלות בה.

המפעלים הייחודיים של התנועות נושאים משמעות סמלית רבה, בעיקר בהקשר למעגל הזהות התנועתי. מפעלים אלה הם אירועים מכוננים בהווה התנועתית, אירועי שיא שההשתתפות בהם הכרחית כדי להרגיש שייכות לתנועה. זהו מקום למפגש בין חניכים ובוגרים מסניפים ומשבטים שונים וליצירת חוויה משותפת כלל תנועתית. ביום זה מתקיים לרוב טקס מרכזי שמטרתו כוללות את חיזוק

תחושת השייכות של חניכי התנועה להוויה התנועתית, יצירת גאווה תנועתית ויצירת קשר בין הפרטים למסגרת משותפת אחת.

בחלק מהתנועות מתבצע במסגרת מעמד זה טקס המעבר מהשכבה הצעירה לשכבה הבוגרת וקבלת שם לשכבה, אשר ילווה את חבריה לאורך שנותיהם בתנועה. מעמד זה הוא חלק משמעותי מהזהות התנועתית והאישית של החברים בתנועה, והציפייה וההתרגשות לקראתו רבה. בנוסף, מפגש תנועתי זה מאופיין בדרך כלל בסמליות חיצונית רבה, הבאה לידי ביטוי בתלבושת תנועה חגיגית של כל המשתתפים, בנשיאת דגלים, בהכנת שילוט ואביזרים נלווים ובשירי מורל תנועתיים וסניפיים. אל אירוע זה מגיעים גם רבים ממכובדי התנועה: אנשי מפתח, מבוגרים יוצאי התנועה, חברי מפלגות וארגונים מלווים. כך למשל בטקס הסיום של מפעל יוסי יפה בתנועת בני המושבים ובטקס הסיום של מסע גרעין של תנועת עזרא.

מפעלים אלה מסמלים בדרך כלל את ערכי התנועה, ייעודה ומטרותיה. לרוב מתקיים מפעל זה בתאריך בעל משמעות סמלית ערכית. המשמעות הערכית יכולה להיות גלומה באירוע היסטורי, כגון ניצחון המכבים על היוונים כמועד אירועי מרוץ הלפיד בתנועת הנוער המכבי הצעיר, קרב תל חי ונפילתו של יוסף טרומפלדור כמועד לעלייה לתל חי בתנועת בית"ר ובתנועת הנוער העובד והלומד, העלייה לביריה ביום השנה לעלייה המקורית בתנועת בני עקיבא, נפילת הל"ה כמועד מסע הל"ה בתנועת בני עקיבא ויום שחרור ירושלים ב-1967 כמועד שבת ירושלים בתנועת אריאל.

המשמעות הערכית יכולה להיות גלומה גם באזכור דמות משמעותית מההוויה הרעיונית של התנועה. כך למשל המפעל לזכרו של יוסי יפה בחטיבת בני המושבים בנוע"ל, האזכרה השנתית לזאב ז'בוטינסקי כאב הרוחני של תנועת בית"ר, וצעדות שייחאמין טריף ונבי שועייב בקן הדרוזי של תנועת הנוער העובד. ציון האירוע ההיסטורי או הדמות המרכזית ויצירת זיכרון משמעותי

הנוגע בסיפורים שהם מייצגים הופך מפעלים אלה לבעלי סמליות ומשמעות ערכית גבוהה ובכך משרת את יעדיהן החינוכיים של התנועות.

היוקרה והתדמית של מפעלים אלה קשורה גם לנושא המסורת. מפעלים אלה כולם נהוגים מראשיתה של התנועה או שמתקיימים עשרות שנים, ולכן המסורת סביבם חזקה ומושרשת היטב בהווה התנועתית. המסורת מחזקת את הציפייה וההתרגשות לקראתם, כאשר החניכים הגדלים בתנועה מעוניינים לקחת חלק ולהשתייך למפעלים אלה כשם שקודמיהם עשו: אחים גדולים, מכרים או מדריכים. עניין זה משתקף בדברי אחד מרכזי המפעלים: "החניכים מצפים לדבר הזה והמסורת היא מאוד משמעותית".

בנוסף, הסמליות הרבה במפעלי הדגל מייצרת ייחודיות תנועתית אל מול תנועות הנוער האחרות ואל מול החברה. אם נחזור לניצוץ בעיניים של רכזי המפעלים, אותו תיארו בתחילת פרק זה, ניתן לומר כי בתיאוריהם ניכרת האמונה כי מפעל הדגל התנועתי הוא דבר ייחודי אשר אינו מתקיים בצורה דומה בתנועות האחרות, לא בעוצמותיו הערכיות־רוחניות ולא בהיקפו. החוויה הרגשית סביב מפעל זה היא כה חזקה עד כי קשה להאמין שחוויה דומה מתנהלת במקומות אחרים. הסמליות במפעלים אלה היא זו שיוצרת את הקו הדמיוני המפריד בין 'אנחנו' ל'הם', בין המסגרת התנועתית לבין כל מה שמחוץ לה, והיא זו היוצרת את הייחודיות של כל מפעל דגל בכל תנועה.

מפעלי הדגל מהווים חלק חשוב ומהותי מפעולותיהן של תנועות הנוער, ובהם משתקפת בצורה הבולטת ביותר ההווה התנועתית. נדרש מחקר בפני עצמו על מנת שנבין לעומק את המציאות והחוויה המתקיימת במפעלים אלה. את זה מחזקים דבריהם של מספר רכזי מפעלים: "זו חוויה שאי אפשר להבין – עד שנמצאים שם".

ב. אתגרי הטיול התנועתי

תנועות הנוער מתמודדות כיום עם מספר אתגרים בהקשר לטיולים. בחלק זה נציג שלושה נושאים העולים מכלל המידע שנאסף במחקר. נושאים אלה נובעים מן המאפיינים הייחודיים של טיולים בתנועות הנוער וראויים לדיון ולמחשבה של בעלי התפקידים בתנועות. האחד, מידת העצמאות והייחוד של טיולי תנועות הנוער, השני, טיבה של ההדרכה בטיול – בין מקצוענות לבין הדרכה עצמית של הנוער, והשלישי, הפער הגדל עם השנים בין שגרת החיים בעולם המודרני לבין חיי השטח שמאפיינים את הטיולים.

1. חופש וספונטניות, אל מול התמסדות הטיולים

והקשר עם משרד החינוך

החל משנת 1942 כפופים הטיולים של תנועות הנוער להנחיות הבטיחות והביטחון של מערכת החינוך הפורמלית. כפיפות זאת הונהגה לאחר האסון בטיול השומר הצעיר בעין גדי, בו נהרגו שמונה מטיילים בפיצוץ רימון. תחילה הייתה "ועדת טיולים" של מחלקת הנוער בסוכנות היהודית, ומאז 1948 הנושא באחריות יחידות שונות במשרד החינוך. בין השאר: חוזרי המנכ"ל בנושא טיולים במערכת החינוך; מועצה לענייני תנועות הנוער, שהוקמה בשנת 1960; מנהלת הטיולים, שהוקמה בשנת 1997, ולבסוף: אמנת תנועות הנוער בשנת 2006, בין משרד החינוך, השלטון המקומי ומועצת תנועות הנוער, שהגדירה את יחסי הגומלין בין גופים אלו.

נושא הפיקוח והבקרה, בדגש על היבטי ביטחון ובטיחות בטיולים, קיבל משנה תוקף והתייחסות רצינית ומחייבת בשני העשורים האחרונים כתוצאה מהפקת לקחים ממספר אסונות שהתרחשו בטיולים חינוכיים. בין אלה: אסון נהריים בשנת 1997, בו נרצחו שבע תלמידות מבית ספר בבית שמש באי השלום בנהריים במהלך טיול שנתי; בתנועת הנוער העובד והלומד אירעו אירועים

בטיחותיים ונקבעו כללי בטיחות מחמירים שמחייבים כל מפעל תנועתי; בעקבות אירוע בטיחות בתנועת הצופים הוקמה ועדת חקירה על ידי הנהגת התנועה. הוועדה כללה אנשי מקצוע ובראשה רב-אלוף במילואים אמנון ליפקין שחק, והמלצותיה כללו הנחיות למיפוי סיכונים, נהלים לציד קשר ורפואה בטיול וכן כללי התנהגות במצבי סיכון.

האירועים הבטיחותיים שקרו בטיולים במהלך השנים הביאו להבנת האחריות העצומה המוטלת על תנועות הנוער בכל הקשור לשמירה על חיי אדם. כיום פועלות כל תנועות הנוער על פי אמות המידה של חוזר המנכ"ל ונוהל תיאום טיולים המונהג על ידי מנהלת הטיולים של משרד החינוך.

התמסדות הטיולים השפיעה על מערכת היחסים בין משרד החינוך לתנועות הנוער, כאשר היחסים מוגדרים על ידי רכזי המפעלים כיחסים הדדיים. בתנועות הנוער מבינים את ההיגיון העומד מאחורי כלל ההוראות בחוזר המנכ"ל, ומבצעים את ההנחיות בצורה המקצועית והקפדנית ביותר. חברי הנהלות התנועות ורכזי המפעלים הפכו למעין מומחים לעניין בטיחות בטיולי מערכת החינוך והדבר בא לידי ביטוי כאשר הם משמשים כמנהלי בטיחות במוסדות חינוך. השיח בין תנועות הנוער למנהלי הבטיחות במשרד החינוך הוא שיח המאופיין גם כשיח מקצועי בין קולגות, ולא רק כשיח של יחסי מרות שמטרתם פיקוח ובקרה.

מהדברים עולה עוד כי ההכרה במשרד החינוך כגוף מפקח והמחויבות לחוזר המנכ"ל משרתת את תנועות הנוער בתדמית המקצועית והארגונית, בעיקר מול ההורים. העבודה על פי נהלי חוזר המנכ"ל שינתה את התדמית של תנועות הנוער ומסייעת להן בהוצאת החניכים לטיול: "חוזר מנכ"ל זה כמו מילת קסם... אני אומר להורים שיש לי את משרד החינוך והחוזר שמנחים אותי זה מרגיע אותם... יש לי מסגרת ואנחנו לא יכולים לעשות מה שאנחנו רוצים" (מתוך שיח רכזי מפעלים).

התמסדות הטיולים והקשר עם משרד החינוך אל מול שמירה על אופיים הבלתי פורמלי והספונטני של הטיולים – זהו אחד האתגרים העומדים בפני תנועות הנוער בהקשר לנושא הטיולים. השפעה אחת בעניין זה היא צמצום האפשרות לטיול ספונטני. העובדה כי כל הוצאת טיול דורשת אישורים ותיאומים הביאה למצב שבכל התנועות, באופן גורף, מתקיימים מעט מאוד טיולים ביוזמות מקומיות, קבוצתיות או סניפיות. לדברי רכזי המפעלים, בשל ההיבטים המנהלתיים הכרוכים בכך קבוצה או סניף מתקשים מאוד לצאת לטיול באופן עצמאי. במקומות המעטים בהם מתקיימים טיולים ברמה הסניפית יהיו אלה בדרך כלל טיולים לשכבה הבוגרת, המתקיימים בסוף שנת הפעילות. טיולים אחרים ברמה הסניפית יתקיימו במקביל למספר סניפים, באופן מאורגן ולא ספונטני. בכך נפגם במידת מה תפקידו של הטיול ככלי חינוכי שניתן להפעילו בכל מקום ומועד, על פי צורך של החניכים והקבוצות. השפעה נוספת של ההתמסדות המבנית והארגונית של הטיול היא על תפקידו של המדריך. כשהטיולים מתוכננים ומוכנים עד הפרט האחרון מצטמצמת אפשרות הבחירה של המדריך בתוך הטיול, ואפשרות הגמישות שלו וההתייחסות לצרכים משתנים קטנה.

עם זאת ראוי לציין, שעל אף ההתמסדות הטיולים והיותם בעלי מבנה פורמלי ניכר מדברי רכזי המפעלים כי הטיולים עדיין משמשים כר נרחב להזדמנויות חינוכיות. זאת בין היתר בשל היותם מסגרת שונה לחניכים מבחינת תנאי המחיה, בשל החוויות והאתגרים שהטיול מזמן ובשל זמן השהייה הממושך עם החברים לקבוצה ועם המדריך. מאפייניו של הטיול משאירים אותו במידה רבה בלתי פורמלי ומאפשרים למדריך להצעיד את קבוצתו לעבר מטרות אישיות, חברתיות ותנועתיות.

2. הדרכה בטיול – חברתי מול מקצועי

כפי שמצאנו במחקר, תנועות הנוער מייחסות לטיולים משמעות רבה ומשקיעות אמצעים רבים בתכנון הטיולים ובביצועם. האחריות ליישום מטרות הטיול מוטלת ברובה על כתפיהם של מדריכי הקבוצות, המובילים את החניכים ונמצאים איתם לאורך כל שעות הטיול.

במהלך המחקר עלו מספר שאלות הנוגעות להגדרת תפקידו של המדריך בטיול, עד כמה הוא מודע לתפקידו ועד כמה הוא מוכשר להדרכה בטיול. מחקר זה התמקד בתפיסת התנועות את הטיולים ולא עסק בחקר המדריכים, בתפיסת התפקיד שלהם את עצמם או בתצפיות על תפקודם. המידע שאספנו בהקשר לתפקיד המדריך בטיול מוצג מזווית הראייה התנועתית, המשקפת את כוונות התנועה ולא בהכרח את המצב כפי שמשתקף או מיושם הלכה למעשה על ידי המדריך.

ההדרכה באה לשרת את מטרות הטיול: חיזוק הפרט, גיבוש הקבוצה, חיבור למסגרת התנועתית וחינוך לידיעת הארץ ולאהבת הארץ. בכל התנועות נחלקת ההדרכה בטיול לשני תחומים מרכזיים: הדרכת תוכן, העוסקת בתכני ידיעת הארץ, והדרכה חברתית, העוסקת בפעילויות חברתיות שמטרתן חיזוק הקשר בין החניך לקבוצה. מטרות אלה, זו לצד זו, יוצרות מתח בין הדרכה מקצועית וממוסדת לבין הדרכה חברתית, גמישה ובלתי אמצעית.

היותם של המדריכים עצמם בני נוער מאפשר להם דווקא להתמקד בתחום החברתי, בקשר הבלתי אמצעי, האישי והחברתי בינם לבין החניכים. נדמה כי התנועות מבינות כי מדריך הקבוצה מוכשר להדרכה בהקשר למעגלי הפרט, הקבוצה והתנועה, אך אינו מוכשר דיו להובלת הטיול או להדרכה מקצועית בתכני ידיעת הארץ. מדברי רכזי המפעלים (ראו בפרק רבי־שיח) ניכר כי קיימת הכרה בכך שהמדריכים אינם מדריכים מקצועיים לידיעת הארץ, והם לא אמורים לשמש ככאלה.

לעניין הובלת הטיול וההדרכה המקצועית בו מוצאות התנועות מספר פתרונות ודרכי פעולה. האחת היא שיטת ההליכה בטורים. במרבית התנועות לא משמשים המדריכים כמובילי הטיול. הטיולים מובלים על ידי ראשי טורים, בדרך כלל בעלי תפקידים בוגרים מהתנועה. המדריכים נדרשים לדעת את תוואי המסלול, אך לא מוטלת עליהם האחריות להובלה וההיכרות שלהם עם המסלול היא לרוב בסיסית. יוצאת דופן בעניין זה היא תנועת המחנות העולים, הכוללת את הובלת הטיול כחלק מתפקיד המדריך ולשם כך מכשירה אותו להיכרות מעמיקה עם המסלול.

דרך התמודדות שנייה היא הכשרה ממוקדת, בטיולי הכנה, לתכני ידיעת הארץ על ידי מדריכים מוסמכים על ידי משרד החינוך (בעלי תעודת תו תקן או מורי דרך). בטיולי ההכנה עוברים המדריכים הכנה מקצועית הכוללת תכנים של גיאולוגיה וגיאוגרפיה, היסטוריה, חי וצומח בהתאם לתוואי השטח והמסלול. ברוב התנועות מקבלים המדריכים בטיולי ההכנה חוברות טיול שנכתבות על ידי מחלקת ההדרכה של התנועה, הכוללות סקירת תכני ידיעת הארץ. בחלק מהתנועות אף נדרשים המדריכים לבצע תחקיר ולמידה עצמאית נוספת על תכנים אלו וכתובת חוברת הדרכה לטיול כתוספת לחוברת שקיבלו מהתנועה.

דרך התמודדות נוספת, המקובלת בחלק קטן מהתנועות, היא הדרכה בתחנות לאורך המסלול. תחנות הדרכה אלה מאוישות על ידי בעלי תפקידים שנבחרו לצורך זה (פרויקטורים) או על ידי מדריכים מוסמכים על ידי משרד החינוך. הקבוצות עוברות בתחנות ההדרכה במהלך המסלול, ושם שומעים החניכים הסברים בידיעת הארץ. תפקיד מדריך הקבוצה בטיול מסוג זה הוא רק בהיבט החברתי, והוא מעביר פעילויות חברתיות שונות בין תחנות ההדרכה.

שאלת ההדרכה בטיול היא שאלה רחבה ומעניינת וניכר כי במסגרת תהליכי ההתמקצעות והשיפור המתמיד בתפקוד התנועות,

ובתחום ההדרכה בפרט, משקיעות תנועות הנוער מחשבה ומאמץ רב בנושא זה. נראה כי נדרשת עוד חשיבה פנים-תנועתית ובין-תנועתית על ההלימה בין מטרות הטיול לבין מבנה ההדרכה ועל המתח בין הדרכה מקצועית לבין הדרכת נוער גמישה, אוטונומית ובלתי אמצעית, העונה על הצרכים האישיים והחברתיים של החניכים.

3. חויית הטיול בטבע אל מול סגנון החיים המודרני
אתגר נוסף העומד בפני תנועות הנוער בהקשר לטיולים, כפי שמשתקף במחקר זה, הוא הפער ההולך וגדל בין השגרה היומיומית של החניכים ודפוסי הנוחות של חיהם לבין תנאי הטיול ודרישותיו.

בשנת 2003 פורסם דוח הוועדה לבדיקת מאפייני תנועות הנוער, ועדה בראשות פרופסור רינה שפירא, ובו נכתב כי "דפוסי הפעילות של תנועות הנוער משקפים את ההווי של החברה הישראלית, את תכניה, את ערכיה המרכזיים ואת אלה של קבוצות וזרמים שונים בה". בהיות תנועות הנוער חלק משמעותי מהמפה החינוכית חברתית במדינת ישראל הן נתונות להשפעתן של מגמות חברתיות, מקומיות ואף גלובליות, ואלה משתקפות בהווי התנועתית ובהתנהגות החברים בתנועה. לפי כהנא (נעורים והקוד הבלתי פורמלי, מוסד ביאליק, 2007) השתנות התנועות מושפעת מהשתנותה של החברה הישראלית מבחינה כלכלית וחברתית. השתנות החברה הישראלית מתוארת בספרם של תמר ועוז אלמוג (דור ה-Y כאילו אין מחר, מודן, 2016). בין מגמות ההשפעה הם מציינים שיפור טכנולוגי, שינוי דפוסי התקשורת בין אנשים כגון שימוש אינטנסיבי במכשירי טלפון, מעורבות ההורים בחיי הילדים, תנאי המחיה של האוכלוסייה, מגמות אידיאולוגיות כגון עלייה של ערך האינדיבידואליזם אל מול קולקטיביזם וסולידריות חברתית ועוד.

בהתאם למגמות אלה ברור כי הפער בין הנוחות של חיי השגרה

של החניך לתנאים להם הוא נדרש בטיול הולך וגדל, דבר המצריך מתנועות הנוער היערכות שונה ברמת תכנון הטיול. כך בעניין תנאי הלינה בטיול, בישול המזון, תנאי השירותים והמקלחת ואורך מסלולי ההליכה. רכזי המפעלים מעידים כי דרישות החניכים לתנאים בטיול מתרבות ומשקלו של רכיב זה הופך לשיקול משמעותי בתכנון הטיול, לעתים על חשבון המטרות החינוכיות.

למתח זה מצטרפת סוגיית המושכנים (אטרקציות) ודרישות החניכים לגירויים גבוהים במהלך הטיול. מצאנו כי במרבית התנועות יש התנגדות לקיים פעילויות חיצוניות הכוללות תוספת תשלום, כגון רכיבת אופניים, קיאקים או סנפלינג. הסיבה העיקרית להתנגדות לפעילות מסוג זה היא התפיסה החינוכית כי פעילות כזו מחלישה את כוחו ואחריותו של המדריך, ובכך פוגמת במידה רבה בהשגת מטרות הטיול. תנועת הנוער העובד והלומד אף ערכה מחקר פנימי בהקשר לסוגיה זו ובדקה האם מפעל בו מתקיימת פעילות אטרקציה הוא מפעל בו אחוזי ההרשמה גבוהים יותר. ממצאי הבדיקה העלו כי פעילות מסוג זה לא תגדיל את מספר החניכים שגיעו לטיול.

התפיסה החינוכית בתנועות היא שפעילויות פנים תנועתיות בעלות מוטיב אתגרי או מושך הן בעלות ערכים של הנאה, אתגר ומשמעות חינוכית ומצליחות ליצור מוטיבציה לא פחותה מזו הנוצרת מפעילות אטרקציה חיצונית. כביטוי לתפיסה זו מנסות תנועות הנוער לקיים במסגרת הטיולים פעילויות המעצימות את מקומם של המדריך והחניך ובכך מהוות אתגר ומוטיבציה להשתתפות, למשל: ניווט, טיולי אתגר, תחרויות, תוכן ייחודי או הפעלה ייחודית. דוגמאות להפעלות מסוג זה הן הרפסודיה בתנועת האיחוד החקלאי, טיולי ים אל ים או טיולי אטגר (טיולי שכבה ט'), ולכן נקראים אטגר ולא אתגר) בתנועת הצופים, טיולי ניווט בתנועת הנוער הלאומי, מחנה קופים או מחנה העפלה בתנועת הנוער העובד והלומד ועוד.

בבחינת האתגרים שהוצגו ניכר כי תנועות הנוער כולן משקיעות משאבים רבים על מנת לשמר את הטיול ככלי חינוכי מרכזי בהווייתן, נקי ככל האפשר מהשפעות חיצוניות, בעל אופי ייחודי המבטא את המסורת התנועתית ואת ערכי התנועה. טיול אשר מאפשר קיומה של חוויה חינוכית בלתי פורמלית, משמעותית ומעצימה לחניכים ולמדריכים ברמה האישית, הקבוצתית, התנועתית והלאומית.

10. סיכום

תנועות הנוער מטיילות במגוון גדול של טיולים, מסעות וימי שטח, לאורך שנת הלימודים ובמסגרת מחנות הקיץ.

במחקר בחנו את השאלות מדוע יוצאים לטיולים, מה היקפי הטיולים והאם יש מתכונת שמאפיינת את התנועות – כולן או רובן – במהלך שנת הפעילות. מצאנו היקפי פעילות רחבים מאוד, פעילות הנפרסת בכל אזורי המדינה ומנוהלת בכל התנועות בהקפדה על חלוקה לפי גילאים, לפי דרגות קושי של הטיולים ובהתאם למסורות שנשמרות באדיקות.

לצד מדדים אלו למדנו אודות תפיסת הטיול ככלי חינוכי מרכזי, בעל השפעה רבה על חניכי התנועה ובוגריה במספר מעגלי זהות. בתנועות הנוער מייחסים חשיבות רבה לערך החינוכי של הטיולים, הם תופסים נפח משמעותי בפעילות ומהווים מוטיב מרכזי בהוויה החינוכית התנועתית ובתהליך השנתי. לתכנון הטיולים שותפים בעלי תפקידים רבים, בהיבט התכנון הלוגיסטי ובהיבט ההדרכה, ולכל מדריך ופעיל יש משימות מוגדרות שמסייעות לביצוע הטיול בהצלחה.

שילוב המדריכים הצעירים בתכנון הטיול, בקבלת החלטות הנוגעות לטיול וביצוע מטלות מגוונות במהלכו הוביל אותנו לחיזוק המסקנה כי הטיול אכן מהווה כלי חינוכי מרכזי בתנועות

הנוער. המשימה היא להפוך את הטיול למרכז להעצמה לכל חניך, ליצור סביבה הולמת לחיזוק הקבוצה הקטנה ולאפשר ביטויי מנהיגות ויוזמה בקרב שכבת הבוגרים. בטיול מתחזקת תחושת השייכות והקשר לתנועה, לצד התמודדות עם סוגיות בידעת הארץ ובהיבטים הקשורים לחברה הישראלית. עמידה במשימות אלו מחייבת השקעה מרובה בהפקת הטיול וארגונו כך שיהווה מוקד משיכה לחניכים על אף התנאים החורגים מהשגרה המוכרת להם, והכול תוך שימת דגש על בקרה ופיקוח לא מתפשרים.

היבט הבטיחות בטיולים, כמו בכל מפעלי התנועות, בולט בחשיבותו ובהתייחסות אליו. בתנועות הנוער יש הנחיות ברורות והן משקיעות בכוח אדם, בנהלים ברורים ובהקפדה על כל דרישת בטיחות. די אם נשוב ונזכיר את הכותרת המלווה את מפעלי הנוער העובד והלומד: "עושים חיים", ביטחון, בריאות, בטיחות, כדי ללמד עד כמה הנושא בנפשו של תנועות הנוער.

היבט נוסף שראוי להזכיר הוא גאוות היחידה של רכזי המפעלים ושל מארגני הטיולים שפגשנו בשטח. תיאורי טיולים, מסעות ומחנות קיץ ששמענו מהם אינם תיאורים יבשים של פרטים ועובדות – בכל שיחה הגיעו אנשי התנועות מהר מאוד לסיפורי חוויות, לתובנות שלהם על התהליך החינוכי ועל חשיבות הטיולים לגיבוש צוותים, לטיפול מנהיגות ולצבירת ניסיון שילווה אותם בכל דרך המשך בה יבחרו.

בכל תנועה יש טיולים מסורתיים ומפעלים שמצוינים מדי שנה על פי מתכונת ידועה וחוזרת על עצמה, לעתים בהוספה של פעילות, אירוע או טקס. מצד אחד למדנו כי בתנועות מקדשים את המסורת ומקפידים לקיימה. מצד שני, בכל שנה יש למארגני המפעלים תחושה שהם עושים זאת קצת אחרת וכך הם מוסיפים נדבך למסורת התנועתית. לשון אחר – מטביעים חותם.

היקף פעילות הטיולים ותכניה מעמידים את התנועות בראש הארגונים המטיילים במדינת ישראל. בטיולים השונים החניכים לנים בשטח, מבשלים באופן עצמאי, צועדים בחבלי ארץ לא מוכרים ופוגשים בני נוער מרחבי המדינה, אם בביקור ביישוב או כמשתתפים בטיולים לצדם. מראה אלפים רבים של חניכים אשר צועדים זה לצד זה ברחבי המדבר, או מתארגנים לבישול ארוחת ערב וללינת לילה, מעורר השתאות, מרחיב את הלב ולרבים מזכיר את ימי נעוריהם, אף אם חלפו עשרות שנים.

במהלך המחקר של שנת הפעילות 2015 זכינו לערוך היכרות עם תכניות הטיולים, עם המסגרות הארגוניות ועם תפקוד העושים במלאכה בכל התנועות ולמדנו על עוצמתם החינוכית של טיולי תנועות הנוער. טיולי התנועות מהווים כר נרחב להזדמנויות ולחוויות חינוכיות, אשר תורמות להעצמת החניכים כפרטים, כחברי תנועה, כאזרחי המדינה וכבני אדם. דומה כי זהו סוד כוחם.

נספח

ראיונות שבוצעו במסגרת המחקר

1. נתנאל אלק, רכז מפעלים – בני עקיבא. דצמבר 2014, ירושלים.
2. ערן גלזר, רכז מפעלים – מועצת תנועות הנוער בישראל. דצמבר 2014, רמת אפעל.
3. עמרי קליקובסקי, רכז מפעלים – השומר הצעיר. דצמבר 2014, רמת אפעל.
4. יוני בן דור, רז רפאל, רכזי מפעלים – הנוער העובד והלומד. דצמבר 2014, יפו.
5. אביעד מוזס, רכז מפעלים – עזרא. דצמבר 2014, ירושלים.
6. עידן גרסול, רכז מפעלים – המכבי הצעיר. דצמבר 2014, רמת גן.
7. יוסי דהן, מזכ"ל, דניאל טרבלסי, רכז מפעלים – בית"ר. ינואר 2015, לטרון.
8. גל בן שימול, מזכ"ל, גיא סיטון, רכז מפעלים – הצופים. ינואר 2015, תל אביב.
9. צבי צור, רכז מפעלים – אריאל. מרץ 2015, ירושלים.
10. אופיר זכרין, רכז מפעלים – האיחוד החקלאי. דצמבר 2015, טל שחר.
11. מאור הררי, רכז מפעלים – חטיבת בני המושבים בנוער העובד והלומד. פברואר 2016, רמת גן.

12. ניסים שלם, יו"ר, קובי עזרן, מנכ"ל, שי כהן, רכז מפעלים –
הנוער הלאומי. פברואר 2016, מודיעין.
13. אילה מליקובסקי – היכלי ענ"ג. אפריל 2016.

מחקרי מועצת תנועות הנוער

מועצת תנועות הנוער הינה ארגון משותף לתנועות הנוער בישראל. המועצה מהווה מקום מפגש לראשי התנועות מכל גווני הקשת הפוליטית, העוסקים בבעיות אקטואליות, בנושאי חינוך, במעורבות הנוער בתהליכים חברתיים, בפעילות ציבורית ובבעיות השעה של החברה הישראלית. כל זאת מתוך זיקה לתנועה הציונית ולמגילת העצמאות. כמו כן מהווה המועצה גוף מתאם בין התנועות השונות בפרויקטים משותפים ומול משרדי ממשלה, בתיאום טיולים ארציים, מחנות קיץ, בטיחות, בריאות ובסחון.

בכל תנועות הנוער נערכים טיולים כבר משחר הקמתן. במחקר זה בדקנו את הטיולים לאורך שנת הפעילות 2015, במסרה ליצור תמונה מלאה ועדכנית של הנושא בתנועות השונות. במסגרת זאת בחנו את משרות הטיולים, את אופן תכנונם, את קביעת מועדיהם, האזורים והמסלולים, מיהן השכבות המטיילות ומהם מאפייני ההדרכה בכל טיול.

כבעבר כך גם היום מהווים הטיולים נדבך משמעותי של הפעילות התנועתית ומשמשים כלי חינוכי מרכזי בכל תנועה. הטיולים שעורכות תנועות הנוער מדי שנה מרשימים ומעוררי התפעלות, זאת לא רק בשל היקפיהם והאתגר הארגוני אלא גם בשל עושר ההזדמנויות החינוכיות שהם מזמנים למדריכים ולחניכים. הטיולים מהווים שיא בחינוך לערכי התנועה, והזדמנות לביטוי ייחודיות, שייכות, גאווה ומחויבות.

המחברת:

רקפת הימן זהבי, חניכה, בוגרת ופעילה בתנועת נוער. חוקרת תנועות הנוער, החינוך הבלתי פורמלי בישראל ותחום שילוב אנשים עם מוגבלות בתעסוקה ובתנועות הנוער. מומחית בפיתוח תוכן והדרכה. ממנחה בתחומי פדגוגיה והדרכה.

מחיר מומלץ: 70 ₪

ISBN 978-965-92142-5-9

9 789659 214259

שבט תשע"ז, פברואר 2017